

Sinnepoppen

Roemer Visscher

editie L. Brummel

bron

Roemer Visscher, *Sinnepoppen* (ed. L. Brummel). Martinus Nijhoff, Den Haag 1949

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/viss004sinn01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl / erven L. Brummel

Inleiding

VII

WANNEER de Renaissance in deze lage landen haar blijde intocht houdt, dan wordt onze nationale letterkunde nog door geen figuren van belang in haar gevolg vertegenwoordigd. Zeker, het Humanisme en met name het Bijbels Humanisme vindt hier geleerdheid en intellect te over, die - Erasmus voorop - zich dikwijls een internationale naam verwerven. Velen zijn er ook, die, geïnspireerd door de studie der klassieken, dezen in letterkundige voortbrengselen navolgen; maar de taal, waarin deze vervat zijn, is dikwijls het Latijn en slechts zelden uit de dichterlijke inspiratie zich in een zó zuivere vorm als in Janus Secundus' *Basia*. Betreft het scheppingen in de landstaal, dan zijn het òf vertalingen van geringe waarde òf bewerkingen van klassieke stoffen, die een weinig hoger peil bereiken. De Renaissance is aanvankelijk nog een stroming, die althans op letterkundig gebied ons nationale leven slechts weinig beroert.

Het zijn de Hervorming en de mede door haar veroorzaakte Opstand, die het nationaliteitsgevoel tot sterke ontwikkeling brengen en aan Renaissance en Humanisme - van oorsprong cosmopolitisch - een

VIII

Nederlands karakter geven. De strijd voor de vrijheid en de strijd voor het geloof zijn meer nog dan de Renaissance de bewegende krachten, die in deze landen het nieuwe levensgevoel, globaal met één woord aangeduid als individualisme - doch hoe onvoldoende is deze term! - hebben bevorderd. De resultante van deze drie krachten: Renaissance, Hervorming en Opstand, is dat meer ethische dan aesthetische individualisme, dat onverbrekkelijk verbonden is met onze Nederlandse beschaving en waarin nu eens het ene, dan weer het andere element overweegt. Het geeft aan de Renaissance ten onzent een eigen inhoud, een Nederlandse toon, die in de letterkunde en ook in de schilderkunst - al zijn daar de proporties wel heel anders - in tal van markante figuren hun belichaming vinden. Renaissancefiguren ook in dit opzicht, dat dank zij hun veelzijdigheid hun betekenis geenszins tot één gebied beperkt blijft.

Bij het hogere beschavingspeil der Zuidelijke Nederlanden in die tijd valt het niet te verwonderen, dat een aantal dragers der nieuwe cultuur uit het Zuiden afkomstig zijn. Noemen wij van den schilder-dichter Lucas de Heere en van Jonker Jan van der Noot slechts de namen, iets uitvoeriger mogen wij zijn over twee belangrijker figuren, die naar het Noorden zijn uitgeweken: Carel van Mander en Philips van Marnix.

Van Mander, leerling en kunstbroeder van De Heere, maar begaafder dan deze, wordt om zijn veelzijdigheid door zijn tijdgenoten geroemd. Bekeerd tot het nieuwe geloof heeft hij de wijk naar het Noorden genomen. Na als beoefenaar der rhetorica te zijn begonnen is hij steeds meer het pad der Renaissance gegaan in zijn vertalingen van klassieke poëzie, zijn beoefening van het sonnet, zijn liefde voor de nieuwe maat: de alexandrijn. Als schrijver van het Schilder-Boeck is hij naast Coornhert en Marnix een der scheppers van het nieuwe Nederlandse proza in deze tijd van kentering. Marnix is van de uit het Zuiden uitgewekenen wel de meest bekende en door zijn actieve deelname aan de opstand is hij tot een volkomen nationale figuur geworden. Hij schrijft zijn werken met hetzelfde talent in het Frans als in het Nederlands, hanteert in zijn brieven het Spaans en Italiaans met gemak, munt als man van wetenschap en als theoloog niet minder uit dan als schrijver. Zijn Calvinistische geloofsovertuiging heeft hij neergelegd in het strijdschrift 'De Biënkorf der H. Roomsche Kercke', dat een der klassieke stukken in de geschiedenis van ons proza is.

Het Noorden, waarheen Marnix en Van Mander waren gevlucht, heeft ook zelf belangrijke vertegenwoordigers van de Renaissance der letteren

voortgebracht. In Leiden treffen wij het vriendenpaar Jan van Hout en Jan van der Does, beiden bekend door hun krachtige houding bij de verdediging van hun stad. In Amsterdam zijn het de evenzeer door vriendschapsbanden verbonden Coornhert, Spiegel en Roemer Visscher. Deze literaire vriendschappen hebben een meer dan toevallige betekenis: er begint zich om enige figuren heen een literair gezellig verkeer te ontwikkelen, dat buiten de oude rederijderskamers om gaat en waar zich de geest ener nieuwe cultuur onbelemmerd kan uiten. Kenmerkend voor deze overgangstijd is het, dat de meeste dezer figuren toch ook de banden met de kunst der Rhetorycke niet verbroken hebben. Coornhert - verreweg de oudste - heeft nog tal van zinnespelen geschreven, Jan van Hout, die fel tegen de 'Rethrozijnen' uitvoer, is tegelijkertijd de auteur van een - zij het ook zeer merkwaardig - rederijdersspel, Spiegel en Roemer Visscher zijn beiden hoofden van de Amsterdamse kamer 'De Eglantier' en hebben, vooral in hun vroegere werk, de rederijker nog geenszins afgelegd.

Ook uit anderen hoofde dan hun vriendschap kunnen de namen van Coornhert, Spiegel en Visscher tezamen genoemd worden. Van elk hunner kan men zeggen, dat hij eigenlijk meer in onze cultuurhistorie dan in de

geschiedenis onzer letterkunde tot zijn recht komt. Zij mogen de Renaissance in de Republiek vertegenwoordigen, geen van drieën hebben zij zich kunstenaar gevoeld. Voor Coornhert is bij zijn werken de zedelijke doelstelling zeker hoofdzaak en zijn plaats in onze literatuurgeschiedenis heeft hij aan in zijn oog bijkomstigheden te danken. Spiegel's ethische denkbeelden, waarvoor hij in belangrijke mate Coornhert's schuldenaar was, heeft hij neergelegd in een leerdicht, zijn 'Hertspiegel', waarin hij van zichzelf getuigt: 'k Ben gheen poëet; ik ken't' (1.101). Alleen al namen als 'Brabbeling' en 'Rommelsoo', waarmede Visscher zijn verzen betitelde, bewijzen reeds hoe deze tegenover zijn werk stond: ook voor hem kwam het op de zedelijke strekking van zijn deels in satyrieke, deels in lerende vorm medegedeelde denkbeelden aan.

De levensbeschouwing van dit drietal vertoont vele verwante trekken. Coornhert (1522-1590), wiens gronddenkbeeld van 's mensen volmaakbaarheid op aarde door hem in vele geschriften is uiteengezet en verdedigd, heeft een samenvattende ethica gegeven in zijn van 1586 daterende 'Wellevenskunste', waarvan het Christelijk karakter op vele punten de invloed der klassieke wijsbegeerte, met name van het Stoïcisme - deels onmiddellijk, deels via humanistische filosofen als Valerius en Foxius

- vertoont. Coornhert's ideeën, dat de mens geneigd is tot het goede, tot de liefde jegens God, waarbij hij zich door de ervaringskennis moet laten leiden, dat zonde slechts een gevolg is van onwetendheid en dat ieder de weg der deugd, die tot God voert, vinden kan, treffen wij ook bij Coornhert's 'ander-ick' Spiegel (1549-1610) aan. Deze, die Coornhert tot het schrijven van zijn Wellevenskunst had aangespoord, heeft op zijn beurt zijn 'Hertspieghel', die na zijn dood in 1614 uitgegeven werd, als handleiding voornamelijk voor eigen gebruik geschreven. Daarin is eenzelfde redelijk Christendom aan het woord, niet alleen door Coornhert, maar ook door de lectuur van klassieke auteurs als Epictetus en Cebes gevoed. Het behoeft ons dan ook niet te verwonderen bij de tolerante Coornhert een relativisme te vinden, waardoor hij, hoewel formeel het oude geloof aanhangende, feitelijk tot geen enkele kerk behoorde, terwijl de gelovig Rooms-Katholiek gebleven Spiegel van grote verdraagzaamheid en onverschilligheid voor dogma en kerk blij gaf. Beider geloof herinnert sterk aan Erasmus' humanistische overtuiging, waarbij, overstraald door het Christelijk liefdebeginsel, het Christelijke en klassieke ideaal ineensmolten en het op zuiverheid van denken en op ethisch handelen aankwam.

XIII

Die praktische toepassing der zedelijke beginselen van een Stoïsch getint Christendom geeft ook Roemer Visscher ons in zijn leven en werk te zien. Nauw bevriend met Spiegel is hij van nature minder ernstig, minder tot de boeken dan tot het spel geneigd, met een duidelijk uitgesproken voorkeur voor 't amoureuse', gelijk vooral uit zijn 'Brabbeling' blijkt. Maar in diezelfde Brabbeling, waaruit een grote belezenheid spreekt, die zich in het geheel niet tot de door hem vooral nagevolgde Martialis beperkt, klinkt toch ook een ernstiger toon door, welke we doorlopend in de latere 'Sinnepoppen' kunnen beluisteren. Trekt hij in zijn Brabbeling met luchtige en soms ruwe spot van leer, in zijn Sinnepoppen geeft hij de positieve levenswijsheid, die van deze spot de tegenhanger is. En die levenswijsheid vindt haar voedingsbodem in een algemeen Christelijk geloof, dat zich slechts weinig aan een dogma of overtuiging bindt, zodat eerst door nieuwere onderzoekingen is uitgewezen, dat Visscher niet Rooms Katholiek gebleven is, maar zich reeds vroegtijdig van de Moederkerk heeft afgewend, waarschijnlijk zonder tot een ander kerkgenootschap te zijn overgegaan.

Van Roemer Visscher's uiterlijk leven is ons weinig bekend. Hij werd

in 1547 te Amsterdam geboren, waar zijn vader lakenkoopman was in de Oudebrugsteeg. Als knaap en jongeling woonde hij in Amsterdam, al is hij waarschijnlijk dikwijls op reis geweest naar die havenplaatsen van Noordzee en Oostzee, waar drukke graanhandel was. Eerst op 36-jarige leeftijd trad hij in het huwelijk, na velerlei liefdesavonturen te hebben beleefd, waarvoor zijn gedicht 'Het Lof van een blaauwe scheen' wel als troostlied moest dienen. Hij huwde met Aefgen Jansdr. Onderwater uit welk huwelijk zes kinderen werden geboren, waarvan Anna (geb. 1583) en Maria Tesselschade (geb. 1594) wel de bekendste zijn. Het gezin woonde voorlopig in een huis aan de Oudezijdsdijk. In Mei 1594 bouwde Roemer een eigen huis, waarschijnlijk het huis op de Geldersche of Engelsche Kaey 'in den Korendrager'. Aan zijn kinderen gaf hij een voortreffelijke opvoeding in hervormde geest, opvallend goed voor zijn dochters, die fleur bijzetten aan het 'saligh Roemershuys', dat door Vondel in zijn 'Lof der Zeevaart' is bezongen als centrum van literair verkeer:

Wiens vloer betreden word, wiens drempel is gesleten
Van schilders, kunstenaars, van Sangers en Poëten.

Visscher heeft als handelsman blijkbaar voordelige zaken gedaan. Niet alleen in de graanhandel, waaraan de naam van zijn huis herinnert, maar

ook in grote transacties op het gebied van assurantie op schepen en ladingen. De tijd, die zijn zaken hem lieten, besteedde hij aan het gezellig literair verkeer, waaraan mannen als Vondel, Hooft, Reael, Coornhert, Dousa, Jan van Hout, Bredero, Coster en Spiegel deel namen en aan zijn letterkundige werk. Dat was allereerst zijn 'Brabbeling' (= beuzeling), die aanvankelijk in 1612 zonder zijn toestemming uitgegeven, in 1614 door hemzelf werd bezorgd, doch die veel gedichten uit vroeger jaren bevat. De jaren tussen 1566 en 1578, het jaar van de Alteratie, vormden in de geschiedenis van Amsterdam een zeer bewogen en roerige tijd en verschillende staatkundige en religieuze toestanden en misbruiken uit die jaren worden door Visscher bespot of gegispst, waarbij hij zomin de Katholieken als de Gereformeerden spaarde. Een veel groter plaats nemen echter de erotische gedichten in, waarin ten dele de eigen liefdesavonturen verwerkt zijn, maar waarbij ook veel vertaling en navolging is. Het is een poëzie, waarbij het zinnelijk element sterk overheerst en waarvan de grappigheid en platheid door het toenmalige geslacht meer gewaardeerd zal zijn dan thans door de moderne lezer. Wat echter ook nu nog wel boeit is de weerspiegeling in deze gedichten van het gehele maatschappelijke en zedelijke leven in het 16e-eeuwsche Amsterdam. Wij horen van

alles over het huis, het huisraad, de spijzen, de dranken, over het dienstpersoneel, de vreemdelingen, de soldaten, wij horen de felle critiek op allerlei misbruiken, de ‘ypocrisy’ vooral in toestanden en personen, ‘schijnsvolk’ van bedriegers, hebzuchtigen, rovers en zedelozen.

Het is deze laatste stof, die in Roemer's andere werk, de ‘Sinnepoppen’, dat in 1614 verscheen, behandeld wordt, maar thans niet in satirieke, doch in lerende en beschouwende vorm. Met de naam ‘Sinnepoppen’ trachtte Visscher een goed-Hollandse naam te geven aan de prentjes met bijschriften, die doorgaans emblemata worden genoemd. Allerlei voorwerpen van het dagelijks leven vinden wij hier met een toepasselijke uitleg afgebeeld: de ploeg en de wan van de boer, het kompas van de zeeman, de pot en de voetheugel uit de keuken, het spinrokken en het drankkeldertje uit het woonvertrek. Echt-Hollandse beeldjes als de sluis, de watermolen, het heitoestel, de ‘kaap’ voor zeevarenden, het havengezicht wisselen af met een hartig woord over nieuwmodische liefhebberijen als het schelpen verzamelen, de tulpenmanie, het toeback suygen. Ook hier treffen wij, als in de ‘Brabbeling’, de figuren aan van de op buit gaande landsknecht, de pronkende jonker, de vrijbuiters en woekeraars, die in groote staat leven. Ook hier wordt de waarheid tegenover de schijn geplaatst, de

gulden eeuw van de 'heylige goet-rondtsheydt' geroemd in tegenstelling tot de nieuwere courtoisie. Het geheel wordt, zeker niet toevallig, ingeleid door twee Sinnepoppen, omtrent de alomtegenwoordigheid Gods en omtrent de deugd, die bereikt kan worden, wanneer, 'onderrichtinge' het 'door Godts gratie ingeplante voncxken van waerheydt' aanwakkert.

De 'Sinnepoppen' verschenen in 1614 bij Willem Jansz. Blaeu in een fraaie editie in oblong kwarto formaat, die aan deze heruitgave ten grondslag is gelegd. Bijzonder aantrekkelijk is dit boek door de afbeeldingen, de met de burijn bijgewerkte etsen van de tekenaar Claes Jansz. Visscher (1578- ongeveer 1660). Hij is vooral als uitgever van het werk van anderen bekend, maar is toch met zijn eigen tussen 1605 en 1612 vervaardigd werk van grote betekenis geweest voor de ontwikkeling van een meer realistische wijze van landschapsteken en -schilderen. Van belang zijn in dit verband o.a. zijn etsen in 'De Bloemhof van de Nederlantsche jeught', die in 1608 in Amsterdam verscheen. Dezelfde zin voor de realiteit openbaart zich in zijn ontwerpen voor de 'Sinnepoppen' (1608), die voorwerpen en figuren uitbeelden op een wijze, welke duidelijk het streven verraadt zich zo nauw mogelijk bij de werkelijkheid aan te sluiten. Opvallend is de forse, vaste lijn in dit werk, waartegen de tere achtergronden afsteken,

XVIII

die zelfs aan deze kleine etsen dikwijls een merkwaardige wijdheid van verschiet geven¹.

Een tweede editie in duodecimo verscheen bij dezelfde uitgever, wellicht nog tijdens Roemers leven. Een daarna eveneens bij Blaeu uitgekomen ongedateerde uitgave in 8° vermeldt op de titel ‘Alle verciert met Rijmen en sommige met Proza door zijn dochter Anna Roemers’. Terwijl de eerste edities 183 emblemata bevatten, verdeeld in 3 ‘schocken’ van 60 emblemata (plus één toegift), telt deze uitgave 193 emblemata. De volgorde is ook anders en op het einde zijn tien der vroegere Sinnepoppen samengevoegd als ‘Minnepoppen’. Roemers tekst is soms vervangen door een andere van zijn dochter, die ook de bijschriften bij de nieuwe emblemata heeft gemaakt en de tweeregelige versjes bij alle prentjes. Deze uitgave is in 1620 na Roemers dood verschenen. Twee herdrukken kwamen daarvan nog uit in 1669 en 1678. De afbeeldingen zijn in deze uitgaven van veel minder kwaliteit dan in de oorspronkelijke editie.

1 De exemplaren van de editie van 1614 vertonen onderling verschillen. De Vries, Ned. Emblemata vermeldt onder nr. 53, dat aan het slot een gravure van een nar met zijn marot voorkomt. Er zijn echter ook exemplaren, waar een monnik met een marot is afgebeeld, gelijk in de editie 1614 van Brabbelingh. Verder zijn er ook exemplaren zonder gravure terwijl de titelbladen en de cliché's eveneens afwijken.

Anna had zich reeds eerder met dergelijk werk bezig gehouden, doordat zij de ‘Cent emblèmes chrestiens’ van Georgette de Montenay had vertaald, een vertaling, die echter eerst in 1854 uitgegeven is. Toen haar vader in 1620 gestorven was, bleef zij met haar zuster Maria Tesselschade in het huis aan de Geldersche kade de bekoorlijke gastvrouw van de vele kunstenaars, geleerden en letterkundigen, die daar ook al tijdens Roemers leven ontvangen werden. Totdat beiden, Tesselschade in 1623, Anna enkele maanden later, in 1624, in het huwelijk traden. De beide begaafde en ontwikkelde zusters, die zich behalve met letterkundige werkzaamheden, met schilderen, graveren, borduren, zingen en musiceren bezig hielden, vertegenwoordigen door haar opvoeding, werkzaamheid en persoonlijkheid de Renaissance ten onzent op eigen wijze en dragen er aldus ook het hare toe bij, om de persoon van haar vader, waarvan wij betrekkelijk weinig weten, juist te beoordelen.

Dit oordeel is - het kan na het voorafgaande nauwelijks twijfelachtig zijn -, dat Roemer Visscher, ondanks zijn ‘Lof der Rethorica’, ondanks zijn dikwijls nog ouderwetse trekken, tot de nieuwe tijd behoort. Hij behoort daartoe door zijn levens- en wereldbeschouwing, die een belangrijke plaats inruimt aan de mensch en zijn leven hier op aarde. Vandaar,

dat de deugdbetrachting in deze wereld, de wellevenskunst, waarop het streven van Coornhert en Spiegel gericht was, ook aan Visscher's werk ten grondslag lag en daarvan de eerste voorwaarde was. Hij is veel meer moralistisch dan religieus, veel meer rationalist en stoicijn dan mysticus. Juist als bij zijn vrienden is zijn geloofsovertuiging algemeen Christelijk buiten dogma en kerk om. In nauw verband daarmee staat zijn tolerantie en zijn ijveren tegen misstanden, onverschillig of deze in de Rooms-Katholieke dan wel in de Gereformeerde kerk voorkomen. Zijn Godsbeschouwing krijgt een meer wijsgerig karakter en helt over tot de overtuiging, dat God's geest wereld en mens doordringt zonder zich daarmee te vereenzelvigen. Meer nog dan de Bijbel is het de rechtstreekse beïnvloeding van klassieke schrijvers, die zijn levensopvatting bepaalt.

Het groeiend individualisme, het sterkere besef van 's mensen waarde, zoals wij dat bij Coornhert en Spiegel waarnemen, is evenzeer typerend voor Visscher. Het is karakteristiek voor 'Brabbeling' en 'Sinnepoppen' en maakt hem tot de markante persoonlijkheid, die in de groot-koopman, centrale figuur van een kunstenaarskring, trotse Amsterdammer en goede Hollander voor ons staat. Hier verwijdt zijn individualisme zich tot een nationaal besef, dat o.a. in een echt Renaissance-verschijnsel als zijn

taalzuivering - indirect zal hij wel aan Spiegels 'Twespraack vande Nederduitsche Letterkunst' hebben deel gehad - tot uiting komt.

Met zijn 'Sinnepoppen' trad Roemer Visscher op als beoefenaar van de in die tijd steeds meer in trek komende literatuursoort der emblemata. Andermaal ontmoeten wij de drie vrienden hier op hetzelfde terrein. Coornhert had Furmerus' 'De rerum usu et abusu' nagevolgd in 'Recht Ghebruyck ende Misbruyck van tijdlycke Have' (1585), Spiegel had achter zijn 'Hertspiegel' acht emblemata opgenomen onder de titel 'Verderf- traps Beeld-Schrift, Ofte Heilige Letteren, dat is Hieroglifica'. De emblemata waren een product der Renaissance en hun betekenis voor die tijd was veel groter dan die van een modieuse aardigheid - een opvatting, nog te veel in de letterkundige handboeken gehuldigd. Wel geldt dit voor de ten onzent zo geliefde erotische emblematabundels, die minnenden elkaar ten geschenke gaven en waarbij juist voor dit doel in het frontispiece plaats voor namen en wapens was opengehouden. Toegegeven moet worden, dat voor velen de emblematiek een soort denksport geweest zal zijn, dat - gelijk o.a. bij Cats - het genre ontardde tot niet veel meer dan geïllustreerde spreekwoorden of in later tijd in dienst van de

kerk een middel tot stichting werd. Dit alles echter mag ons niet uit het oog doen verliezen, dat de emblemata door hun voorgeschiedenis en culturele functie een eigen plaats in de literatuur der Renaissance innemen. Juist bij de ‘Sinnepoppen’ komt die oorsprong en functie ten onzent dikwijls duidelijk aan het licht, zodat wij hierop nog wat nader dienen in te gaan.

Bij een beschouwing van de betekenis en de functie der emblemata rijst de vraag, wat toch wel de geestesgesteldheid geweest is, die voorwaarde was voor een literatuursoort als deze. Immers men kan - gelijk wij in het volgende nog zullen doen - de historische wording der emblematiek nagaan, zonder dat daarmee aangetoond wordt, wat de toenmalige geslachten daarin zochten en vonden. Zeker is dit geweest een bevrediging van de wijdverbreide smaak voor allegorie en symboliek, welke haar voedingsbodem vond in de wereldbeschouwing van de 16e en 17e eeuw. Men had als in de Middeleeuwen de behoefte alle dingen niet alleen in hun onmiddellijke verschijningsvorm, maar ook in hun symbolische betekenis te zien, in hun betrekking tot God. ‘Daer is niet ledighs of ydels in de dinghen’ zo heet het in Roemer Visscher's eerste Sinnepop: ‘Jovis omnia plena - alles is vervuld van God’. Men kan het

een erfenis van de Middeleeuwen noemen, mits men daarbij het grote bestaande verschil niet uit het oog verliest. De onmiddellijke beleving van de eenheid der schepping, waartoe de Middeleeuwse mens in zijn symbolische denkwijze bereid en in staat was, is in de 16e en 17e eeuw aan het verdwijnen. Nog steeds had men liefde voor het symbool en de allegorie, maar het grote verband is er niet meer. Al te dikwijls vinden wij een verstandelijke uitlegkunde, die soms tot een doel in zichzelf wordt. Juist in de emblemata zien wij dat duidelijk, waar de afbeeldingen een uitleg ontvangen, die vaak geheel willekeurig is en zelfs met de aan sommige voorstellingen eigen symboliek niet de minste rekening houdt. Het symbolisme is hier ook anders geaard en gecompliceerder geworden, dank zij de geleerde of quasi-geleerde oorsprong der emblematiek.

Het woord 'emblema', dat oorspronkelijk niet veel meer betekende dan versiersel, los aan bepaalde voorwerpen gehecht, of meer in het bijzonder mozaiekwerk, werd voor het eerst in de moderne zin gebruikt door Andrea Alciati (1492-1550), die in 1531 de eerste bundel emblemata in het licht gaf. Emblemata waren dus hier zinnebeeldige prentjes met een tekst, waarbij tekst en afbeelding elkaar wederzijds aanvulden en toelichtten. Zij hadden - althans bij Alciati - het onmiddellijk praktische

doel om aan kunstenaars modellen te geven voor de versiering van woningen, huisraad, kleren en gebruiksvoorwerpen. Waarom bestond daaraan echter bij de kunstenaars behoefte? Alciati gaf in zijn opdracht aan Peutinger te kennen, dat men deze tekens aan kleren en hoeden kon hechten en aldus kon schrijven met ‘zwijgend schrift’ en in een ander werkje wordt dit nog nader toegelicht, als hij schrijft: ‘Woorden beduiden iets, dingen worden geduid. Toch beduiden dingen ook soms iets, zoals de Hieroglyphica bij Horus en Chaeremon, ten bewijze waarvan ook wij een boekje maakten met de titel Emblemata’.

Hier legt Alciati zelf een verband tussen zijn Emblemata en een ander, vroeger Renaissance-verschijnsel n.l. de z.g. leer der Hieroglyphica, zoals deze door de Italiaanse humanisten het eerst beoefend werd. Egypte, dat van oudsher als het wonderland vol mystieke geheimenis gegolden had, boeide door hetgeen zij daarover in de literatuur der klassieke Oudheid vonden, ook ten zeerste de Italiaanse humanisten. Dat zij, aangewezen op de mededelingen der Griekse en Latijnse auteurs, zich van de Egyptische beschaving een volkomen verkeerd beeld vormden, is duidelijk. Met name geldt dit van de hiëroglyphen, die als tekens der opperste wijsheid nog op een ontraadseling wachtten. Toen men meende de hiëro-

glyphen in haar wezenlijke betekenis te hebben begrepen, schiep men naar dezelfde methode een eigen beeldschrift, dat men combineerde met gegevens uit de klassieke literatuur, de middeleeuwse symboliek en de Bijbel.

Twee werken waren hierbij van bijzonder grote invloed n.l. de ‘Hieroglyphica’ van Horapollo en de door Fra Francesco Colonna geschreven ‘Hypnerotomachia Poliphili’ een werk, dat, omstreeks 1467 voltooid, in 1499 door Aldus Manutius in Venetië gedrukt werd. Horapollo of Horus Apollo, die van Egyptische afkomst zou zijn en in de 2e of 4e eeuw na Chr. geleefd zou hebben, is even onbekend als de Griekse vertaler van de Hieroglyphica, waarvan het handschrift in 1419 door een monnik gekocht en naar Florence gebracht werd. Het bevatte een raadselschrift, waarin de Renaissance-geleerden een voor alle tijden begrijpelijk beeldschrift zagen. Colonna's werk gaf hieraan een methodische uitbreiding. Aldus drukte in 1505 ook de eerste uitgave van Horapollo, die door vele vertalingen gevolgd werd. De roem dezer werken was groot en iemand als Erasmus noemt in zijn ‘Adagia’ beide boeken als bronnen en stelt met name de ‘Hypnerotomachia’ zeer hoog.

Op deze wijze ontstond een beeldschrift, dat men ‘Hieroglyphica’

noemde, maar waarin allerlei symboliek en allegorie uit Egyptische, Griekse, Romeinse en Bijbelse bronnen verwerkt was. Alle kennis op dit gebied werd verzameld in een groot werk over hiëroglifyphenkunde van Pierio Valeriano, dat in 1566 verscheen en met de beide andere hier genoemde boeken grote invloed uitoefende op de emblematiek, zoals deze het eerst vorm kreeg in het werk van Alciati.

Er zijn echter ook andere bronnen voor de emblemata aan te wijzen. In de eerste plaats vallen te noemen de grote collecties van spreuken, spreekwijzen en gezegden, waarvan Cato's *Disticha* en Erasmus' *Adagia* wel de bekendste zijn. Voor de tekst der emblemata wordt dikwijls aan dergelijke verzamelingen ontleend. Nog belangrijker, zowel voor de afbeeldingen als voor de motto's, die deze prentjes dikwijls vergezellen, is de invloed van het verwante verschijnsel der deviezen, dat andermaal van Italië uit zijn zegetocht begon. Het schijnt, dat de mode der deviezen of 'imprese' terug te voeren is op de invallen der Franse troepen in Italië onder Karel VIII en Lodewijk XII, in wier legers de officieren getooid waren met deviezen, welke ook aangebracht werden op de kleding der mindere, onder hen dienende militairen. Deze 'imprese' (van *imprendere* = ondernemen) zijn niet anders dan een symbolische voorstelling van een

wens, een plan, een gedragslijn door middel van een motto en een afbeelding, die elkaar wederzijds toelichten. De van oorsprong Franse mode werd door de Italianen met grote geestdrift overgenomen en in de 16e en 17e eeuw uitgewerkt tot en opgehemeld als een soort filosofie van de edelman. Men verheerlijkt het devies als iets van weinig omvang en rijke inhoud, dat in elegante vorm diepe gedachten bergt en door zijn eenvoud en eenheid alle andere geestelijke producten overtreft.

Er vormt zich een gehele theorie over het devies, die in allerlei werken is geformuleerd en die de regels vastlegt, waaraan een devies moet voldoen. Een van de bekendste werken op dit gebied - door Roemer Visscher ook vermeld - is dat van Paolo Giovio, *Dialogo dell' imprese militari et amorse* (Rome, 1555), waarin o.a. voorgeschreven wordt, dat het devies niet zo duister moet zijn om een Sibylle voor zijn uitleg nodig te hebben, noch zo doorzichtig, dat iedere gewone handwerksman het kan verstaan; dat het dingen moet voorstellen, die aangenaam zijn om te zien, zoals sterren, vuur, water, bomen, instrumenten, fantastische dieren en vogels; dat de menselijke figuur daarin niet moet worden voorgesteld; dat het motto in een andere taal moet zijn dan die van de maker van het devies, zodat de gedachten een weinig meer verborgen zijn en dat het motto kort

XXVIII

moet zijn, maar niet zó kort, dat het duister en misleidend wordt.

Het was dus dikwijls een ietwat wonderlijke natuurlijke historie, die in de 17e eeuw verbeeld werd, ook al eiste men anderzijds, dat het devies niet te veel van de waarheid zou afwijken. Edele dieren, voorgesteld in edele handelingen en weergevend een edele gedachte, ziedaar het doel, waarnaar een devies - althans voor zover het dieren afbeeldde - streven moest. Juist het zoeken naar het vreemde en ongewone moest de mens als onderwerp voor afbeeldingen uitsluiten; en zo men hem afbeeldde, dan moest het zijn in ongewone kleedij. Dergelijke beginselen zien wij in tal van bundels uitgewerkt w.o. het ook door Visscher blijkbaar gebruikte werkje van Claude Paradin, *Devises héroïques* (Lyon, 1551), dat meestal in vertaling herdrukt is tezamen met een ander werkje van Gabriele Simeoni, *Imprese heroiche e morali* (Lyon, 1559).

Vele van de door Giovio vermelde deviezen stammen ook van de hiëroglyphen, zodat het niet altijd gemakkelijk is, emblemata en deviezen van elkaar te onderscheiden. In de theoretische literatuur maakt men wel een onderscheid, in het algemeen hierop neerkomend, dat een devies eenvoudiger is dan een embleem, zowel wat de afbeelding als wat de tekst betreft. De laatste is bij een devies niet meer dan een motto, terwijl een

embleem nog een uitgebreider bijschrift heeft, dikwijls met een bepaalde moraal. Het devies is meer aan regels gebonden, is 'klassieker' dan het zich vrijer ontwikkelende en vaak 'verhalende' embleem. Toch worden beide genre's dikwijls verward en de termen door elkaar gebruikt, gelijk uit de titels van vele bundels blijkt.

Wanneer men nu in het licht van het bovenstaande de 'Sinnepoppen' beschouwt, ziet men al spoedig, dat Roemer Visscher bij de samenstelling van zijn werk, ondanks alle originaliteit toch ook de invloed van vroegere literatuur op dit gebied heeft ondergaan. Vooral uit de deviezen-verzamelingen vinden wij hier verschillende motieven terug en het is geen toeval, dat Visscher in de voorrede van zijn werk de regel van Paulus Jovius vermeldt, dat 'geen menschelycke forme en behoort gebruyckt te worden' Juist door de eenvoud van zijn voorstellingen sluit Visscher zich nauwer dan de overige Nederlandse vervaardigers van emblemata bij de deviezen aan, terwijl zijn prozatekst zonder enige pretentie zichzelf zeer weinig op de voorgrond plaatst. In dezelfde voorrede zegt hij, dat hij de prenten had laten maken zonder tekst, om ze zelf te bezien 'en de voort die altemet een goedt Vriendt te vertoonen, met de mondt beduydende wat mijn meeninge was'. Inderdaad geeft de tekst dikwijls de indruk, alsof men

Roemer nog hoort improviseren en meermalen zelfs wordt het geheel aan de lezer overgelaten de uitleg te geven, die hem het meest passend toeschijnt.

Het is vooral in de vroegere periode van de emblematiek, wanneer het aantal uitgaven nog niet zo groot is, zeer wel mogelijk de ontwikkeling van bepaalde motieven na te gaan. Systematisch opgezet zou een dergelijk onderzoek de basis kunnen zijn voor de geschiedenis van de emblematiek ten onzent, die nog steeds ontbreekt. Bij de huidige stand onzer kennis echter dient men voorzichtig te zijn met conclusies ten aanzien van ontleening en dikwijls zal men bij een vrij veelvuldig voorkomend motief zich moeten bepalen tot het vaststellen van verwantschap, zonder met zekerheid de bronnen van een emblemata-bundel te kunnen aanwijzen¹. Ik zal mij dan ook hier beperken tot het aangeven van enkele overeenkomsten en daaraan geen gevolgtrekkingen verbinden over directe beïnvloeding, al zal deze somtijds wel zeer waarschijnlijk te maken zijn.

Dat wij verschillende motieven van Visscher terugvinden in het door

1 Zo kunnen meermalen motieven uit de hierna te noemen schrijvers ontleend zijn aan de bundel van Gabriel Rollenhagen, *Nucleus emblematum*, die in 1611-13 in Arnhem met platen van C. v. d. Passe verscheen.

hem geciteerde werk van P. Giovio, *Dialogo dell' imprese militari et amorose* (Rome, 1555 of de door mij gebruikte uitgave: Lyon, G. Rovillis, 1574), is niet zo verwonderlijk. Ik wijs slechts op de afbeeldingen van de struisvogel (Visscher, Tweede schock, 39; Giovio, p. 94) en van het weegtoestel (Visscher, Eerste schock, 59; Giovio, p. 109), terwijl de valk (V., Tweede schock, 26) wellicht te maken heeft met de valkenier en valken in het tegelijk met de editie van 1574 van Giovio uitgegeven werkje van G. Simeoni, *Le imprese heroiche et morali* (p. 210).

Duidelijker is het verband met Cl. Paradin's *Devises héroïques* (Lyon, 1551), dat, vertaald als 'Princelycke Devysen' te Antwerpen bij W. Silvius in 1562 verscheen. Te noemen vallen de afbeeldingen van vuurslag en kei (Paradin vertaling, 26 recto, Visscher, III, 58) beide met soortgelijke verklaringen; van de struisvogel (Paradin, 29 recto; Visscher II, 39); van de koningskroon (Paradin, 50; Visscher I, 25) met dezelfde moraal in beide werken; van de vogel Phoenix (Paradin 54 verso; Visscher II, 36); van de eg met devies 'Evertit et aequat' (Paradin, 78 verso) tegenover de ploeg in de Sinnepoppen (I,3) met opschrift: 'Evertit sed aptat'; van de egel met vruchten op zijn pennen (Paradin, 86 verso; Visscher II, 27); van de zeef (Paradin, 89 verso) tegenover de wan bij Roemer (I, 12).

Sommige van deze motieven treffen wij echter ook wel elders aan o.a. in het veel gebruikte werk van Joachim Camerarius, *Symbolorum et emblematum centuriae* (Norimbergae, 1590-1604), dat in vier delen systematisch allerlei emblemata bijeenbrengt betreffende planten, viervoetige dieren, vogels en insecten, vissen en reptielen. Het feit, dat enkele onderwerpen van Roemer Visscher alleen bij Camerarius teruggevonden worden, maakt het wel waarschijnlijk, dat dit werk een bron voor de ‘Sinnepoppen’ is geweest. Zo komt bij Camerarius niet alleen de egel met vruchten op zijn pennen voor, maar ook de door twee honden belaagde egel, de eekhoorn, die zich van zijn staart als zeil bedient om een rivier over te steken en de schildpad, die niet op het feest van de Olympus verscheen¹. Zowel bij Camerarius als bij Visscher vinden wij verder afbeeldingen van kalkoen, pauw, sprinkhaan, struis en kikvors, zij het soms met verschillende uitleg².

Een zeer duidelijke ontlening van andere orde tenslotte is de navolging en copiëring door de graveur Claes Jansz. Visscher van een aantal gravures

1 Sinnepoppen II, 27, 25, 15, 37; Camerarius II, 85, 86, 88 en 91.

2 Sinnepoppen II, 17, 34, 33, 39, 43; Camerarius III, 47, 20, 96, 17. IV, 71. Vgl. vooral de aantekening bij Sinnepoppen II, 33.

van Marcus Gheraerts in Eduard de Dene's 'De warachtighe Fabulen der Dieren' (Brugge, 1567), die, gelijk bekend, later weer in Vondels 'Vorsteliicke Warande der Dieren' zijn opgenomen. Tweemaal vinden wij van afbeeldingen bij De Dene het bijgewerkte spiegelbeeld in de Sinnepoppen n.l. de voorstelling van de aap, die de kat de kastanjes uit het vuur laat halen (Fabulen, blz. 210; Sinnepoppen II, 30) en de voorstelling van de vogel Phoenix (Fab., blz. 208; Sinnepoppen II, 36). Soms zijn slechts details overgenomen. Zo vormen de Sinnepoppen 28 en 29 van het tweede Schock tezamen de fabel van het hert, dat zijn horens prijst en zijn poten veracht, doch bij de komst van de jager met zijn horens blijft steken. Deze fabel treffen wij bij De Dene ook aan en het is aan de daar op blz. 122 voorkomende afbeelding, dat de figuur van het hert bij Visscher (II, 28) is ontleend. Hetzelfde zien wij bij de enigszins wonderlijke afbeelding van de leeuw en het schaap in Sinnepoppen II, 24, waar de vreemde houding van de leeuw alleen te verklaren is uit de ontlening aan de afbeelding bij De Dene van de fabel van het paard en de leeuw (blz. 6, 7). Zeer waarschijnlijk is het, dat Claes Visscher bij zijn afbeelding van de konijnen (Sinnep. II, 32) geïnspireerd werd door het prentje van de hazen bij De Dene (p. 64), te meer daar enkele details grote overeenstemming vertonen.

En ten slotte is het na al het bovenstaande niet gewaagd verband te zoeken tussen de figuren van de pauw en het schaap bij Visscher (II, 34 en 35) en die bij De Dene (p. 162 en 98).

Aard en omvang dezer inleiding laten niet toe, op dit alles verder in te gaan. In ieder geval maken deze verspreide gegevens het toch wel mogelijk aan de ‘Sinnepoppen’ in onze letterkundige geschiedenis zijn plaats te geven als een zeer karakteristiek en Hollands voorbeeld van een merkwaardige internationale literatuursoort. Binnen de grenzen, die aan het genre gesteld zijn, zou ik Roemers werk klassiek willen noemen, in die zin, dat het meer dan de meeste andere Nederlandse bundels de invloed der deviezen ondergaat en daardoor een grote eenvoud vertoont, maar tegelijkertijd zowel door de fraaie etsen van Claes Jansz. als door de - naar Kalf's gelukkige uitdrukking - ‘hartige’ bijschriften van Roemer volkomen op zichzelf staat. Een door en door Hollandse schepping, die elke buitenlandse literatuur ons benijden mag.

Ten slotte nog enkele opmerkingen van praktische aard. Deze uitgave is allereerst voor de belangstellende leek bestemd, hetgeen uit inleiding en aantekeningen duidelijk blijkt. De laatste geven dus in het algemeen

juist zoveel als voor het goed begrip van de tekst nodig is, doch waar dat wenselijk scheen, zijn ook wel enkele literaire of historische toelichtingen verstrekt. De eisen der wetenschap zijn daarbij, naar ik hoop, nooit uit het oog verloren.

Door een toevallige aanleiding is deze uitgave in de hongerwinter van 1945 ondernomen als een niet onwelkome afleiding in een barre tijd, wat enigmate als een verontschuldiging moge dienen voor de overmoed, mij hier op een terrein te hebben gewaagd, dat niet mijn gewone veld van studie is. Drukke ambtelijke werkzaamheden hebben de voltooiing van dit werk vertraagd en dat deze vertraging nog niet langer geduurd heeft, dank ik aan de hulp, die mij van verschillende kanten bij het vele zoekwerk, dat te verrichten viel, geboden is. Wanneer ik hiervoor met een algemeen woord van dank volsta, wil ik in twee gevallen een uitzondering maken: voor Prof. Dr. K. Heeroma en vooral voor Mej. Dr. R. Pennink.

L.B.

Voornaamste literatuur

- N. VAN DER LAAN, *Uit Roemer Visscher's Brabbeling*. Utrecht, 1918-1923. 2 dln.
- J.F.M. STERCK, *Aanvullingen tot het leven van Roemer Visscher*. (Oud-Holland, XXXIII, blz. 208).
- ANNA ROEMERS VISSCHER, *Alle de gedichten*. Uitgegeven door N. Beets. Utrecht 1881.
- N. DE ROEVER, *Een verjaard verjaarsfeest* (Oud-Holland I, blz. 238).
- J.H.W. UNGER, *Anna Roemers*. Losse aantekeningen (Oud-Holland III, blz. 123 en 161).
- ANNA ROEMERS VISSCHER, *Gedichten*. Uitg. door F.K.H. Kossmann. Den Haag, 1925.
- J.A. WORP, *Een onwaardeerlijke vrouw*. Den Haag, 1925 (over Tesselschade).
- B. BECKER, *Coornhert, de 16e- eeuwse apostel der volmaakbaarheid*. (Ned. Archief v. Kerkgesch. N.S. 19, blz. 59-84).
- H. BONGER, *Dirck Volckertszoon Coornhert*. Studie over een nuchter en vroom Nederlander. Lochem, [1943].
- J.F. BUISMAN, *De ethische denkbeelden van Hendrick Laurensz. Spiegel*. Wageningen, 1935.
- A.C.G. DE VRIES, *De Nederlandsche emblemata*. Geschiedenis en bibliografie tot de 18e eeuw. Amsterdam 1899.
- LUDWIG VOLKMANN, *Bilderschriften der Renaissance*. Hieroglyphik und Emblemantik in ihren Beziehungen und Fortwirkungen. Leipzig, 1923.
- IRMA TRAMER, *Studien zu den Anfängen der puritanischen Emblemliteratur in England*. Andrew Willet-George Wither. Inaugural-Dissertation Basel. Berlin, 1934.
- MARIO PRAZ, *Studies in seventeenth-century imagery*. 2 vol. London, 1939-'47. (Studies of the Warburg Institute. Vol. 3).
- B. KNIPPING, *Symbool en allegorie in de beeldende kunst*. Openbare les. Nijmegen-Utrecht, 1941.
- ROSEMARY FREEMAN, *English Emblem Books*. London, 1948.
- J.G. VAN GELDER, *Jan van de Velde 1539-1641*. Teekenaar-schilder. 's-Gravenhage, 1933. Van de letterkundige handboeken zij vooral genoemd: *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, onder red. van Prof. Dr. F. Baur e.a. Dl. III, (Antwerpen, enz. 1947), waarin op blz. 406-416 een artikel van Prof. Dr. G.S. Overdiep 'Roemer Visscher en zijn dochters'.

Sinnepoppen *van* Roemer Visscher

Elck wat Wils.

't Amsterdam

By Willem Iansz. op 't water inde Sonnewyfer, 1614

Met Privilegie voor vijf Iaren.

**Voor-reden,
tot den goedthertighen leser**

GUNSTIGE Leser, het sal u mogelijk vreemt geven,* dat wij dit werck *Sinnepoppen* noemen, ick beken wel, dat het inden eersten aensien hart valt: dan* overleggende dat het principael* bestaet half in een Poppe* ofte Beeldt, en de ander helft by een sententie,* spreekwoordt of ghegghetjen:* soo siet hier in 't woordt *Sinnepop*, de beteekenisse van't voorstel,* immer* soo wel ghetroffen te wesen, als in't Italiaensch *Impresa*, ofte in't Griecx en Latijn, die't *Emblema* intituleren, die daer mede niet soo volkomen de sin en roeren, als het woordt of tytel, die wy ghestelt hebben, en bysonder omdat het onse suyvere Moeders tale is, die wy ghenegen zijn te volgen, en na ons vermogen te verrijcken: hebben voort ghevolgt de regelen die *Paulus Iovius** daer af gheeft, te weten, datter gheen menschelijcke form een behoort ghebruyckt te worden, het welck wy oock ghedaen en ghevolgt hebben in de twee eerste Schocken,* dan het derde Schock is wat uyt

IV*

den bandt ghespronghen: behaecht het u, soo ist goedt: soo niet, soo acht het voor vuyl pampier, ende slaet het over.

Dit werck had ick doen conterfeyten of malen in sekere pampieren bladen, doch sonder eenighe uytlegginge oft glose, om tot vermaeckelijcheyt van mijn sinnen te gebruycken, ende voort die altemet* een goedt Vriendt te vertoonen, met de mondt beduydende wat mijn meeninge was: dan om dat de Drucker daer wel toe gesint was, om die voor alleman gemeen te maken, heeft sommige goede vrienden opgemaect,* die my gebeden, ja geboden hebben, eenige kleyne glosekens* of bedietselen daer op te willen geven, het welck ick met onlust gedaen hebbende, mijn self niet heb konnen vernoegen: dan 'tis soo het is, Bancket voor goede vrienden wort nimmermeer* ghelaeckt of mispresen: de hongherighe die is sly,* laet hem* met grove kost en swart broodt haest* vernoegen: en voor de leckere tongen ofte dertele kiessche ooren ist niet geschottelt*, dan voor de Boeren die haer garen in dusdanige weyden gaen verluistigen, daer de vogelkens singen Latijnsche melodie, met platte botte Hollandtsche tonge.

Sinnepop dan is een korte scherpe reden, die van Ian alleman, soo met het eerste aensien niet verstaen kan worden: maer even wel niet

soo duyster datmer nae raden, jae of nae slaen moet: dan eyscht eenighe na bedencken ende overlegginge, om alsoo de soetheydt van de kerle* of pit te smaecken.

Dus vriendt wie ghy zijt, houdt my dit ten besten, u biddende dat ghy meer wilt achten op de kluchtigheydt van de Poppen, dan op de simpelheydt van de glosen, die soo sober zijn alsse immermeer wesen moghen: want mijn meeninghe is noyt gheweest u verstant te quellen met veel lesen, dan u oogen wilde ick wel vermaken met aenschouwen van dit lodderlyck* voorgeven,* 't welck by de Latijnen, Italianen ende Fransoysen gemeen is, ende weet seecker dat onse tale genoeg beslepen ende bedisselt* is, om dese Voordansers te volgen met eenen lustigen tret. Dus vaert wel, leeft vrolijk, ende schimpt heusselijck: want ick bely,* en weet wel, dat het niet sonder dat en is, dan hope op u goede gheneghentheydt vergiffenisse van als.

Eindnoten:

- * Het geeft mij vreemt = het verwondert mij.
- * Dan = evenwel, maar.
- * Principael = voornamelijk.
- * Pop(pe) = zinnebeeldige figuur.
- * Sententie = zinspreuk.
- * Geggetje = spreekwoordelijke, boertige zegswijze.
- * Voorstel = het voorgestelde begrip, voorstelling.
- * Immer (in verbinding met zoo) = minstens.
- * Paulus Jovius = Paolo Giovio, die in zijn werk Dialogo dell' Imprese militari et amorose (Rome, 1555) zekere regels voor deviezen gaf. De vierde regel is inderdaad, dat geen menselijke figuren mogen voorgesteld worden. Overigens heeft men hier bij R. V. te doen met de veel voorkomende verwarring van impresa en emblema. Voor dit laatste gold Giovio's regel niet.
- * Schock = zestigtal, de helft van het z.g. groot honderdtal. Term vooral in de houthandel gebruikelijk.
- * Altemet = van tijd tot tijd, nu en dan.
- * Opmaken = aansporen.
- * Gloseke = verkleinwoord van glos, geschreven uitlegging.
- * Nimmermeer = nooit.
- * Sly = gulzig, begerig.
- * Hem = zich.
- * Haest = snel.
- * Geschottelt = op een schotel gedaan, opgedaan. Een fries-hollandse vorm, zoals men die dikwijls bij R. V. aantreft.
- * Kerle = kern, pit.
- * Lodderlyck = aantrekkelijk, aardig.
- * Voorgeven = wat geopperd, te berde gebracht wordt, misschien hier het best te vertalen als: onderneming.
- * Bedisselen = met de dissel (soort bijl) bewerken, glad maken.
- * Belyden = toegeven.

Het eerste schock

I Iovis omnia plena^{*1,1}

EEN handt druckende een ledige viole* of glasen vlesse onder het water, met den mondt nederwaerts; wordt nochtans de vlesse niet vol waters, om datse vol bedwonghen luchts is. Daermen mede bedieden wil, dat God alles vervult, al hoewel sulcks niet en schijnt; soo dat het woordt waer is

*Nihil est in rebus inane**

Dat is:

Daer is niet ledighs of ydels in de dinghen.

Eindnoten:

I, 1 Iovis omnia plena = alles is vervuld van God.

Viole = fiool, flesje.

Nihil est in rebus inane vgl. Horatius, Sat. 1, 2.113: Nihil est in me inane.

II Ventilante doctrina^{1,2}

EEN blaesbalck blasende om een vier te doen barnen dat slappelijck aen't roocken is. Doet* verstaen: dat onderrichtighe verwect het voncxken van waerheydt dat in elck mensche door Gods gratie ingheplant is, om te worden een vier en barnende* yver tot der sielen saligheydt, als Boëtius seyt:

Heret profecto semen introrsus veri quod excitatur ventilante doctrina.*

Dat is:

Van binnen is in ons ghehecht een voncxken van waerheydt, dat opghewackert wordt door de lieffelijcke blasinghe van deughdelijcke leeringhe.

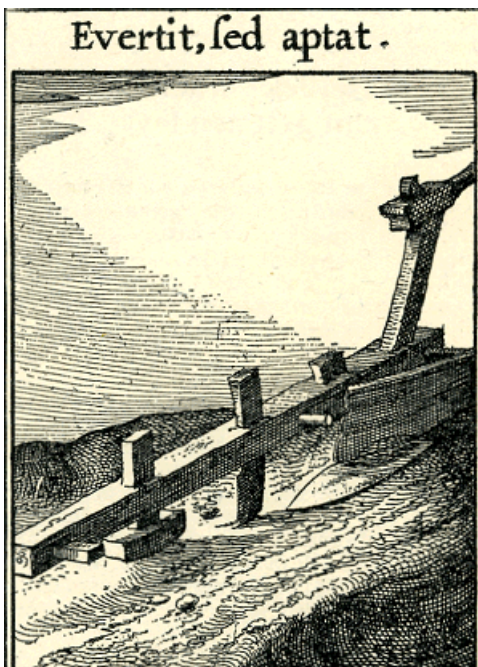
Eindnoten:

- I, 2 Doet verstaen = zoveel als: laat zien.
Barnende = brandende.

Haeret profecto etc. = Boetius, Consolatio philosophiae, 3. M. 11. 11.

III Evertit sed aptat*^{1,3}

AL hoewel dat de ploegh het onderste boven werpt, soo maeckt zy nochtans den acker bequaem om te besaeyen en goede vruchten te tellen. Beteyckent, dat een goet oprecht deuchdelijck man altemet wel yet doet, dat niet wel en is nae het ghemeene oordeel van de manier-volghende* wispeltuerighe ghemeente: Dan nochtans brengt hy 't wel ten goeden en profytelijcken eynde. Dan seytmen: wie soud' dat ghedacht hebben.

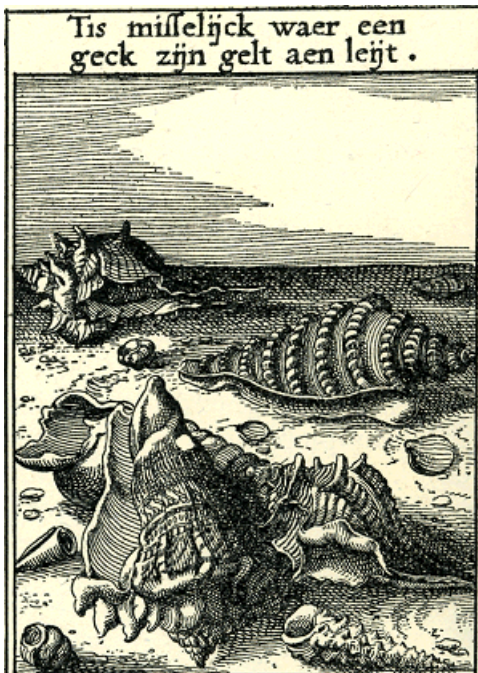

Eindnoten:

- I, 3 Evertit sed aptat = hij woelt om, doch. maakt geschikt. Vgl. in Claude Paradin, *Princelycke Devysen* (Antwerpen, 1562) blz. 78 v. de afbeelding van een eg met de spreuk: Evertit et aequat. De toepassing is hier echter een andere.
Manier-volghend = onzelfstandig.

IV 'Tis misselijck* waer een geck zijn gelt aen leyt^{1,4}

HET is te verwonderen datter treffelijcke lieden zijn die groot gelt besteden aen Kinckhorens en Mosselschelpen, daer niet fraeys aen en is als de selsaemheyd, en dat, om datse mercken datter groote Potentaten, ja Keysers en Koningen zijn, die sulck gedrocht op doen soecken en wel dier betalen. Ey Heeren Apen,* ghy verstaet het binnen spel* niet. De Koninck Lodewijck van Vrankrijck, de elfde van dier name, dede selsame dieren komen uyt zijn nabuer Koninckrijcken,* om hem een naem te maken dat hy noch groote lust in zijn leven hadde, nochtans was hy doe ter tijt van lichaem seer swack. Ick wil hier niet schelden die haer neeringhe daer af maken, om hun profijt daer mede te doen, alst sonder lieghen gheschieden mach*: die en zijn soo geck niet of zy sien een goet eynde voor haer deel.

Eindnoten:

I, 4 Misselijck = onzeker, hachelijk. De betekenis is: Een gek besteedt zijn geld aan de zonderlingste dingen.

Apen = naäpers.

Binnenspel = fijne van het spel.

Nabuer Koninckrijcken = oude samenstelling met betekenis van: aangrenzende koninkrijken.

Mach = kan.

V Een dwaes en zijn gelt zijn haest ghescheyden^{1,5}

DESE Sinnepop is de voorgaende niet seer onghelijck, als spruytende uyt een selve reden, daerom sal in 't voorgaende ghenoech geseyt zijn; want een vreemt hoornken of nieuw bloemken, 'tis niet dan tuylery:* maer de hoorn-sotten behoeven soo groote spilpenningen* of hoven niet te koopen en onderhouden als de Bloemisten.

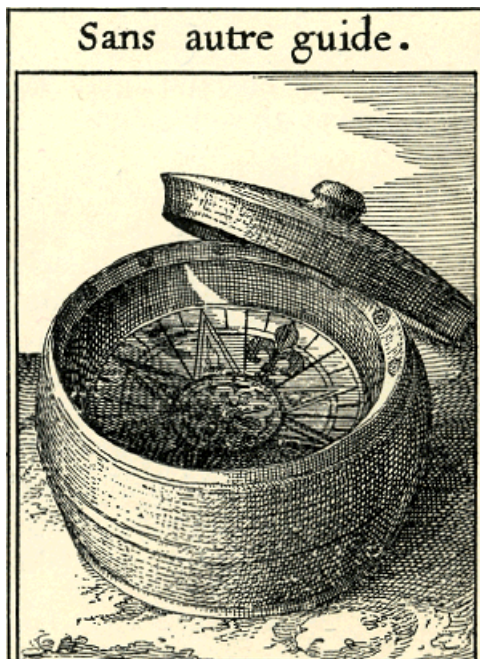
Eindnoten:

1, 5 Tuylery = gokkerij.

Spilpenning = iets, waaraan men zijn geld verspilt 'duur houbeestje'.

VI Sans autre guide*^{1,6}

HET Compas alleen is het principael fundament van de Zeevaart, jae alleen het eenige middel dat God den mensche gheopenbaert en gegeven heeft om de zee te bouwen: wel is waer datter meer instrumenten zijn, als Astrolabium, Graedboogh, Quadrant, die goede hulpers zijn: maer sonder Compas soudemen in stadige dolinge gins en weder swerven: ja de ander instrumenten konden niet recht gebruyct worden, want een donckere nacht of twee, met twee of drie nevelachtighe dagen, souden den Stuerman soo beangst en twyfelachtigh maken, dat hy niet soude weten in wat gat kruypen. Dit mach nergens beter dan uyt Homero bewesen worden, in de dolinge van Ulysses, die thien jaren doolde herwaert en derwaert slingerende tusschen Troyen en zijn Vaderlandt Ithaca. Hadde hy versekert op zijn Compas mogen seylen, hy hadde de reys ghedaen in min dan thien daghen.

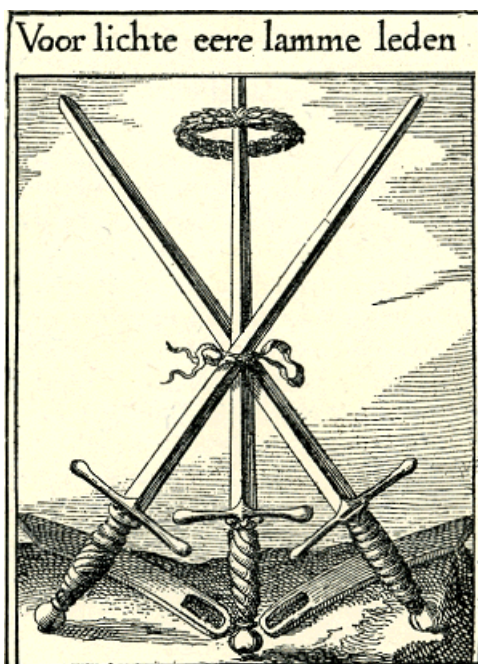

Eindnoten:

- I, 6 Sans autre guide. Vgl. Cl. Paradin, Princelycke Devysen, blz. 96 v. waar dezelfde spreuk met een ander prentje voorkomt.

VII Voor lichte eere / lamme leden^{1,7}

DE Schermers die vechten veel-tijdt om een Krans van bloemen, (om dat het gelt by henlyuden niet overvloedigh is) tot een teecken van eere; daer zy soo veele om lyden, datse dickmael een lamme arm kryghen, of worden een oogh uyt haer hoofd ghesteecken*: ende dat alleen om ghepresen te worden van een deel* lichte quanten.

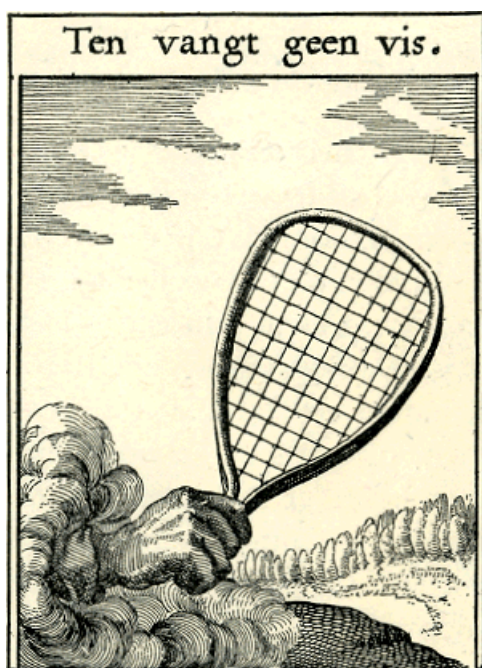

Eindnoten:

- I, 7 Ghesteecken = oudere vorm voor gestoken.
Deel = troep.

VIII 'Ten vangt gheen vis'^{1,8}

MEEST al die de Rancket* hanteren, zijn al lieden, die de vis uyt het net jaghen, want wie dat wint, die behoud luttel in de hand; maer die verliest, die verachtet vierdubbelt. Andere netten worden gebruyct om yet mede te vangen, 'tzy dan visschen of vogelen, tot profyte van de keucken: maer dit is de volkomen practijcke* om gelt en tijd te korten, 'twelckmen tijdkeringhe noemt: ende een groot deel van de beminnaers zijn van weelighe jonghelinghen snoode* verachte lacketters* geworden, en loopen met kackhielen,* met de hielen door de koussen, en geven den bal op* in de bane om dat de verwaende kaetsers deur het bocken* haer nastelinghen* niet en souden breecken.

Eindnoten:

1, 8 Rancket = raket.

Practijcke = middel.

Snood = gering.

Lacketter = knechtje, duvelstoejager (wel een vervorming van lakei als woordspeling met raketter).

Met kackhielen loopen = als een schooier lopen, verarmd zijn.

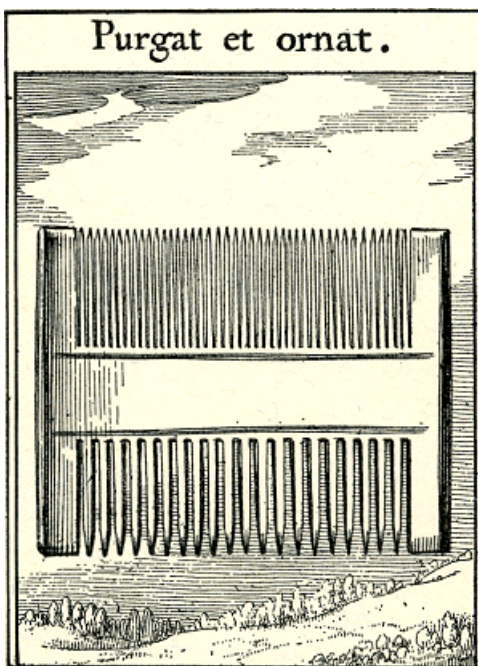
(Den bal) opgeven = in de hoogte werpen.

Bocken = Fri.holl. vorm voor bukken.

Nasteling of nesteling = nestel, veter (hier dus van de broek).

IX Purgat et ornat*^{I,9}

EEN hooch Officier* van een landt, is een kamme niet onghelijck, suyverende het landt van't schadelijck gheboefte, met goede justitie en scharp toe sien; en versierende zijn ondersaten met goede wetten en willekeuren*.

Eindnoten:

- I, 9 Purgat et ornat = hij zuivert en siert.
- Officier = ambtenaar.
- Willekeur = besluit, verordening.

X Hoe arger hoer / hoe beter geluck^{1,10}

MEN siet veeltijt dat snoode luyden veel voordeels genieten, dat de quaedste kinderen 'tgrootste deel hebben in hun vaderlijcke erffnisse, want zy deelen recht na haer toekomende aenpaert* datse daer in hebben: en het gheen dat de sulcke meer verteert en verquist heeft, wordt selden daer in aenghesien*: en om dat elck pot een decksel behoeft, soo krijght altemet de ghescheurde pot een deghelijck decksel.

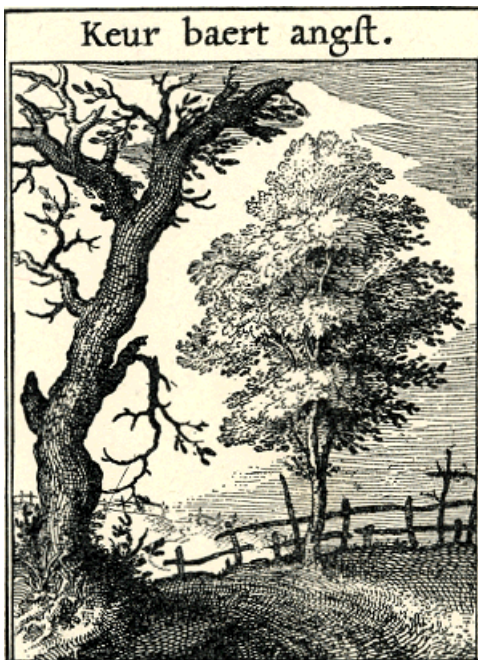

Eindnoten:

- I, 10 Aenpaert = aenpart (de spelling paert herinnert aan de Franse uitspraak van part), aandeel. Het woord is uit 'aan' en 'part' gevormd naar analogie van aandeel.
Aenghesien = in aanmerking genomen.

XI Keur baert angst^{I, 11}

DAERMEN kiezen mach voor beste uyt twee ofte meer dinghen, daer valt terstondt bekommeringh in 't oordeel, soo dat men altemet bedroghen is door valsche voorbeeldinghe* en ghebreck van kennisse, kiesende het quaedste voor't beste: soo sietmen dat die te keurboom* gaen mach*, dicwils tot vuylboom* komt.

Eindnoten:

- I, 11 Voorbeeldinghe = voorstelling. Vgl. sich voorbeelden = zich voorstellen in Brabbeling, Q. II, 51 r. 4 en Q. IV, 34 r. 4.
 Keurboom = een boom naar keuze. Vuilboom is de naam voor verschillende besdragende heesters. Die ter keurboom gaen mach, enz. is een van verschillende dergelijke uitdrukkingen, die aangeven, dat men door te lang zoeken zich dikwijls met het mindere vergenoegen moet.
 Mach = (gaarne) wil.

XII Fora Villiaco*^{1,12}

EEN Boer die neemt zijn Wan en slaet het kaf uyt het koren, het lichte uyt het sware; al hoe wel het kaf de meeste hoop is, soo moetet nochtans voor het beste wijcken. Soo geschiet het oock in alle vergaderinghen van menichte van menschen, het lichtste geselschap toont hen over al meest uyt*; dan salmen wat treffelijcks handelen van saken van waerden, soo moet dat koren of menschen wat doen, daer het meeste meel en beste verstant by is. Ick bid de goede lieden die het woort *Fora villiaco* wat schrickelijck in de ooren valt, datse het mijn ten besten houden, ghy hebt hier gheen noot*.

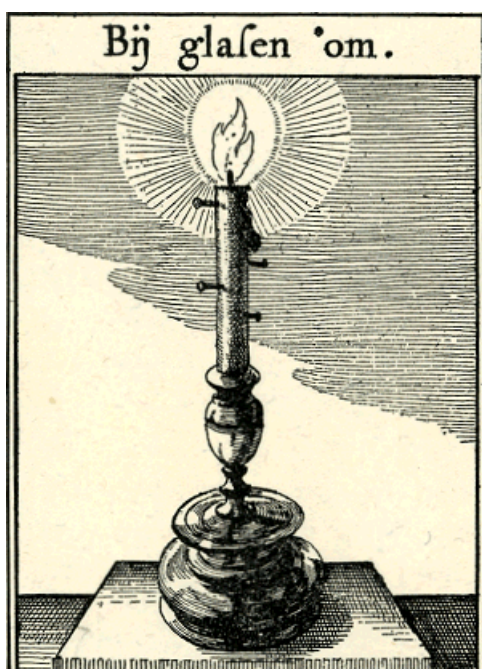

Eindnoten:

- I, 12 Fora villiaco zal wel moeten worden verstaan als: het marktplein, de vergadering voor de boer, dus: het zijn de dommen, die in vergaderingen de overhand hebben. De vorm 'Foro' in de gravure is zeker foutief.
 Toont hen meest uyt = valt het meest op.
 Ghy hebt hier gheen noot = gij loopt hier weinig gevaar, het is niet op U bedoeld.

XIII By glazen om*^{1,13}

ALSSER een Kaeckelaer (die de woorden alleen heeft) in 't ghelagh* is, soo steectmen wel (om hem te beschamen) een speld in de keerse; en als de keerse soo verre verbrandt is datse de speld uytworpt, dan seytmen: by glazen om, soo heeft de Kaeckelaer zijn tijdt gehad, een ander moet oock eens spreken. Dit is ghenomen uyt de Zeevaart, daermen alle tijdt by glazen* meet, om datse gheen klock en hebben.

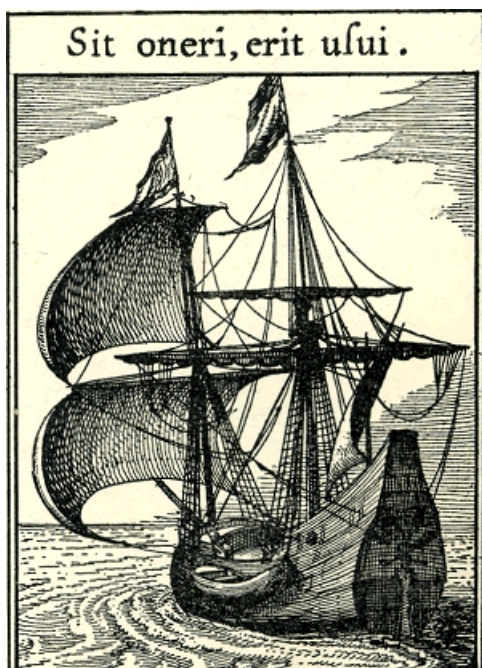
Eindnoten:

- I, 13 By glazen om = elk zijn beurt (ontleend aan het scheepsgebruik om de roerganger om de twee glazen af te lossen).
 Ghelagh = gezelschap.
 Glas = een zandloper aan boord van schepen, die in een half uur uitloopt.

XIV Sit oneri erit usui*^{1,14}

ALS een Schip in de Zee gaet, soo setmen het Boot in het groote Schip, het welck aldaer een groote ruymte neemt, ende de Bootsghesellen seer in de weech is; dan moet nochtans mee varen, niet teghenstaende alle ongherijf ende onghemack datmer af lijdt om datmen daer mede noodigh moet aen het landt gaen, als men in de Haven komt: daerom datmen met reden seyt:

Die wat spaert / die wat heeft.

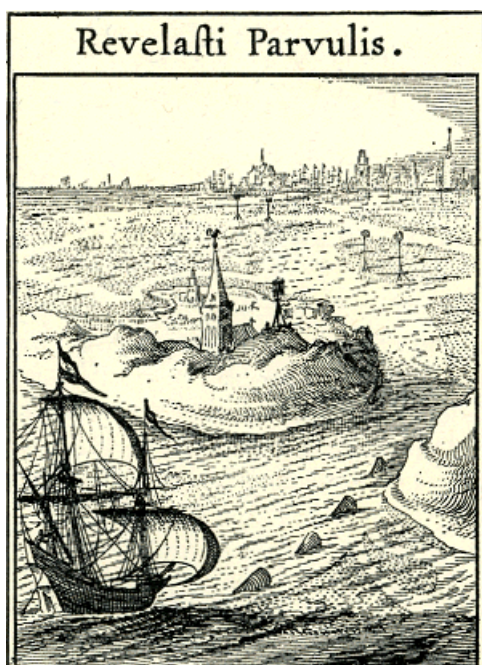

Eindnoten:

I, 14 Sit oneri erit usui = het moge tot last zijn, het zal van nut zijn.

XV Revelasti Parvulis*^{1, 15}

DE grove plompe lieden, en niet de groote gheleerde mannen hebben de wetenschap de Havens in ende uyt te seylen, ende hun schepen van de gronden te wachten, daer de welvaert van dese landen aen ghelegghen is: Dus zeghent de goede God de zyne, met soo veel verstants als elck noodigh is tot zyne neeringhe. Soo dat de gheleerde wyse mannen de plompe boeren ende Zeelieden soo wel behoeven, als de botte Hollanders de spitsinnighe Atheniensers ofte Italianen.

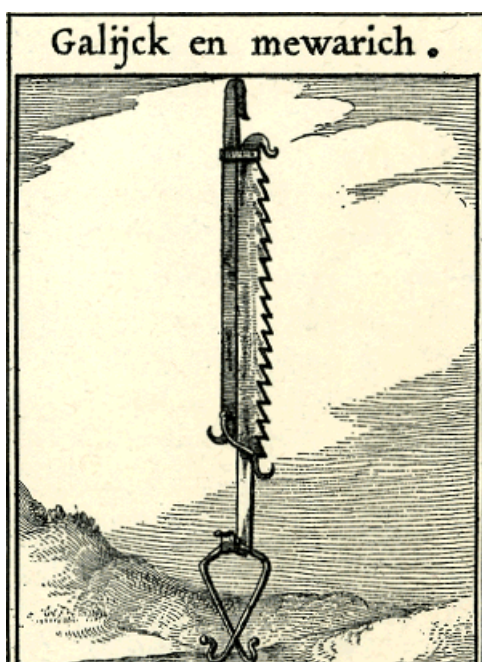

Eindnoten:

- I, 15 Revelasti parvulis is ontleend aan de bijbelplaats Matth. XI, vs. 25: Confiteor tibi, Pater, Domine caeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis. - Volgens de Statenvertaling: Ik dank U, Vader, Heere des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt ze den kinderkens geopenbaard.

XVI Galick* en meewarigh*^{1,16}

MACH recht ghevoert werden van een goedigh reckelijck mensch, die hem laet ghebruycken, en waerdigh is om ghebruyckt te worden in alle saken, diemen juist niet na de uysterste strengheydt van Iustitie, maer nae de goede billicheydt (vermengt met reden) moet decideren, oft aen de een zyde legghen: ghelijck als de Heughel* gaet op en neder, ende de Voutheughel* gaet breedt ende enge, ghevoeghelijck nae de potten of te ketels, daermense toe te ghebruycken noodigh heeft.

Eindnoten:

I, 16 Galick = samentrekking van gadelijk, gemakkelijk, handelbaar.

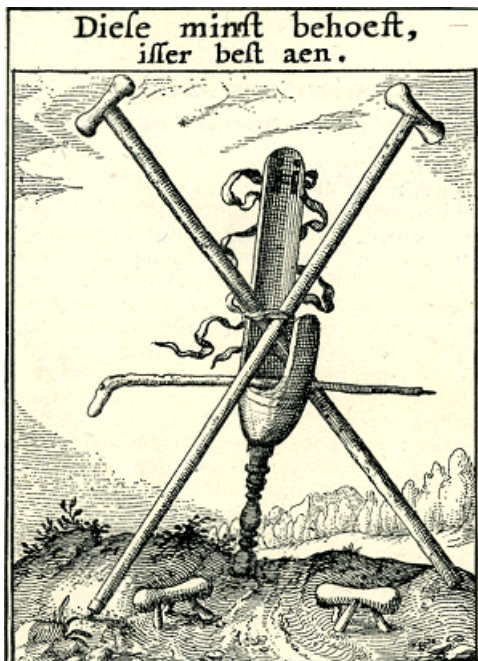
Meewarigh = vriendelijk.

Heugel of hogel = het getande ijzer, door middel waarvan de pot of ketel hoger of lager over het vuur kan gehangen worden.

Voutheughel, voetheugel = soort van tang, die onder aan de heugel gehangen wordt en geschikt is voor meer of minder brede potten.

XVII Diese minst behoeft / isser best aen*^{1,17}

HULP van buyten is wel goet, voor die niet beter en mach: maer beter is hy daer aen, die hem selfs behelpen kan, ende lyden hem* met water ende broodt, al ist een sobere portie. Nochtans valt het wel soo, datter Koninghen en Vorsten zijn, die uytheemsche hulp behoeven, al zijns rijck en machtigh. Dat laet ick waerachtigh zijn: maer hulpe van buyten komt te spade ofte te vroeck, en oock moetmen daer veel om verdragen, veynsen en dancken, met stuypen* en nyghen, het welck een edel ghemoedt swaer valt. Dan een Courtisaen of Hovelingh moet zijn aensicht stellen, nu blyde, nu droevigh, na het believen of affectie van zijn Heere, die rechtschappen* de krick* is daer hy op steunt: en als hem die ontrocken wordt, valt hy ter neder in alle dreck ende ellendigheydt.

Eindnoten:

- I, 17 Isser best aen = is er het best aan toe.
 Lyden hem = stellen zich tevreden.
 Stuypen en nyghen = een veel voorkomende verbinding, waarbij beide werkwoorden de betekenis hebben van: een buiging maken.
 Rechtschappen = bijwoord, zoiets als: precies, juist, 'krek'.

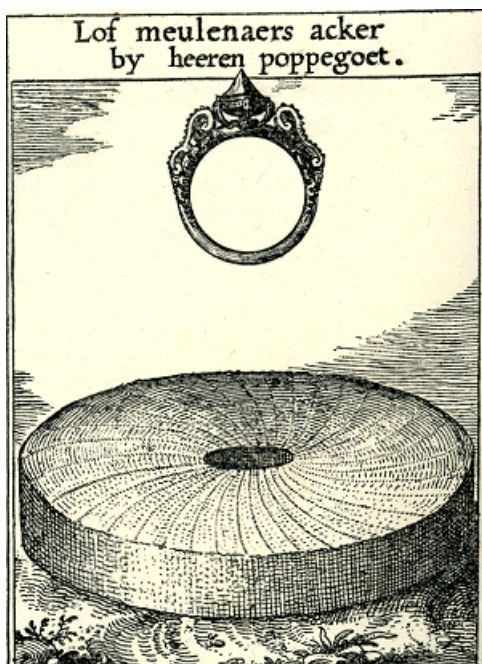
Krick = gewestelijke (o.a. Zuidholl.) vorm voor kruk.

XVIII Lof Meulenaers acker / by Heeren poppegoedt*^{1, 18}

MEN mach den Diamant prysen om datse van de Heeren panlickers* hoogh gheacht wordt, als een dingh dat raer is, soo zy quaecken, 'twelck na haer oude gewoonte onwaerachtigh is: want daer gheschiedt qualijck een houwelijck, of de Bruyt moet een Diamant ontfanghen van haren Bruydegom, tot een teecken van bestandighe trouwe, die met ghifte in de plaetse van liefde gheknoopt wordt: soo datter meer Diamanten in 't landt zijn, dan Meulensteen: Sulcx dat* men sustineren mach, dat een Meulensteen (boven den dienste die de Ghemeente daer af gheschiedt) veel raerder is, als een Diamant.

Ende:

Gheen dingh en is prijselijck / dan dat nut is.

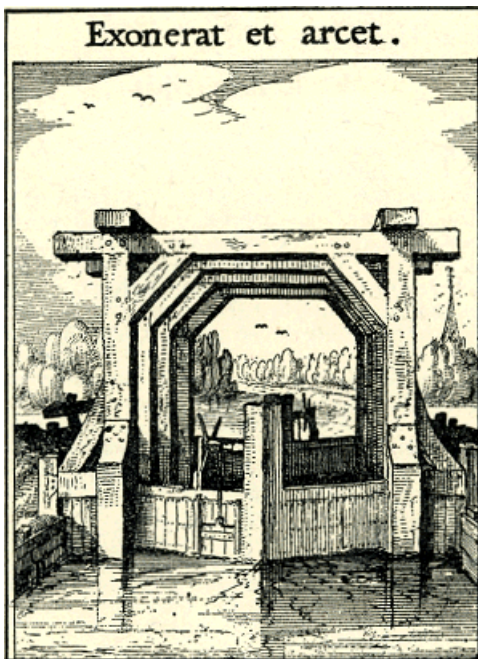
Eindnoten:

- I, 18 Lof meulenaers acker by heeren poppegoedt = lof zij de akker (d.i. de molensteen) van de molenaar vergeleken bij de edele gesteenten van de heeren.
Panlicker = tafelschuimer bij vorsten en voornamen personen.

Sulcx dat = in die mate, zozeer dat.

XIX Exonerat et arcet*^{1,19}

DE kracht van de Sluysen zijn by weynigh natiën bekend: maer de Hollanders houden by naest al haer landt van dit ghebou* te leen*, 'twelck sonder behulp van dien, luttel of niet waert en soude wesen: want het tapt de overtollige wateren af, en verhindert dat de schadelijcke niet wederom mogen komen: daer om ist wonder dat de botte Hollanders van den eersten vinder gheen Sant* ghemaect hebben, schryvende zynen naem met gulden letteren in het hoofd van den Brevier. Is de rechte Sinnepop van een vroom* Vorst, die't landt suyvert van gheboeft, door justitie: soo dat de inwoonders die deughdelijck zijn, te beter moghen groeyen en bloeyen.

Eindnoten:

I, 19 Exonerat et arcet = (de sluis) loost en houdt tegen.

Ghebou = bouwsel, bouwwerk.

Te leen, thans: in leen.

Sant = heilige, wiens naam voorkomt in de kalender in het begin van het gebedenboek.

Vroom = dapper.

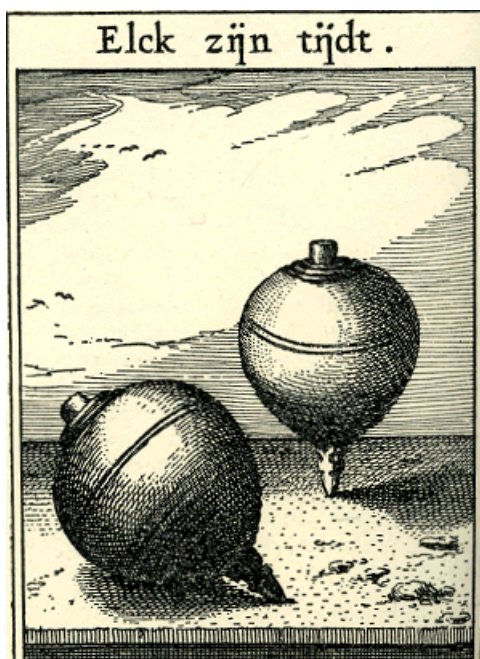
XX Elck zijn tijdt^{1,20}

MEN mach niet levendigher het leven van den mensche in't grof* afbeelden oft afmalen, dan met dese Sinnepop ghedaen is: want elck heeft zijn tijdt in't loopen, in't woelen, in't vergaren van rijckdommen, in't regeren van landen en luyden, in't verwerven of bejagen van eere en glorie, so wel in krijghsluchtighe* saecken als in gheleertheydt ende konstige wercken. Als die loop dan uyt is, en de mensch niet meer ghedreven wordt van den levendighen gheest, soo verlaet hy het draeyen en woelen, of om beter te seggen, het draeyen verlaet hem, en hy scheyter uyt, laet de wereldt staen, daerse staet, en kruypt onder een kleyn heuvelken swarte aerde, dan seytmen anders niet dan:

*Fuit, non est plus**

dat is:

Hy heeft gheweest / en isser niet meer.

Eindnoten:

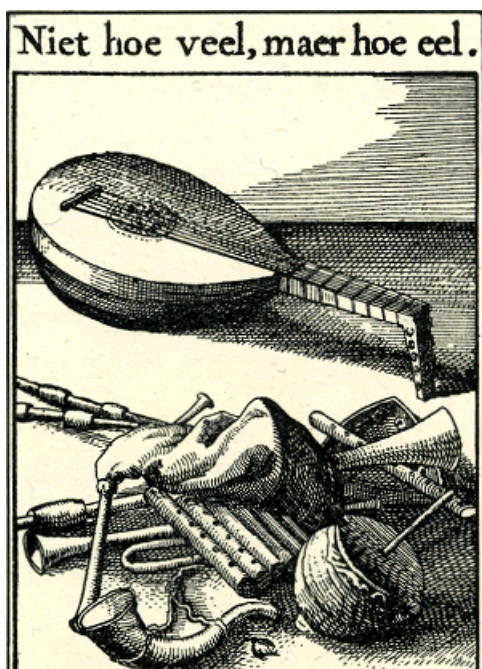
I, 20 In 't grof = in het algemeen.

Krijghsluchtig = krijgszuchtig. Met kryghsluchtighe saecken wordt natuurlijk bedoeld: het
krijgsbedrijf.

Fuit, non est plus - barbaars door het Frans geïnspireerd Latijn.

XXI Niet hoe veel / maer hoe eel*^{1,21}

EEN wel ghestelde* Luyt, en een goet meester daer by, is beter van melodie, als hondert instrumenten, die van de Musijcke niet en weten: want het ghetal en geldt niet, noch in melodie, noch in kloeckheydt van raedt; want daer worden veeltijdt veel Raedsheeren ghemaect, en onder alle isser een of twee die de sake beleyden* of verdedighen; die is dan de Luyt, en alle d'andere de boeren Fluyten.

Eindnoten:

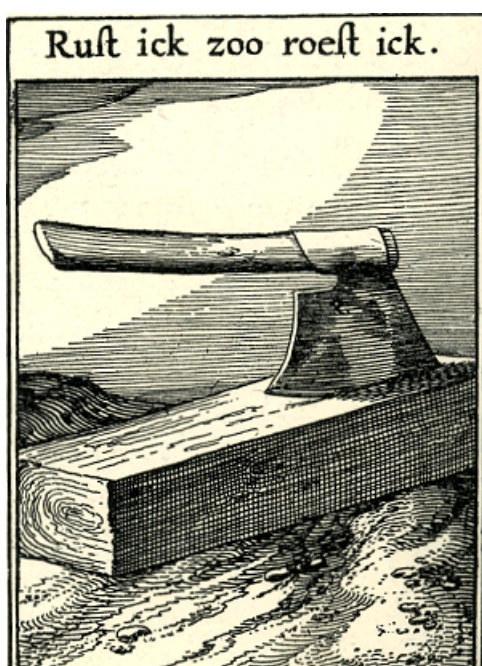
I, 21 Niet hoe veel, maer hoe eel - spreekwijze vgl. Cats, Werken 1726. I. 560a.

Stellen = stemmen.

Beleyden = besturen, leiding geven.

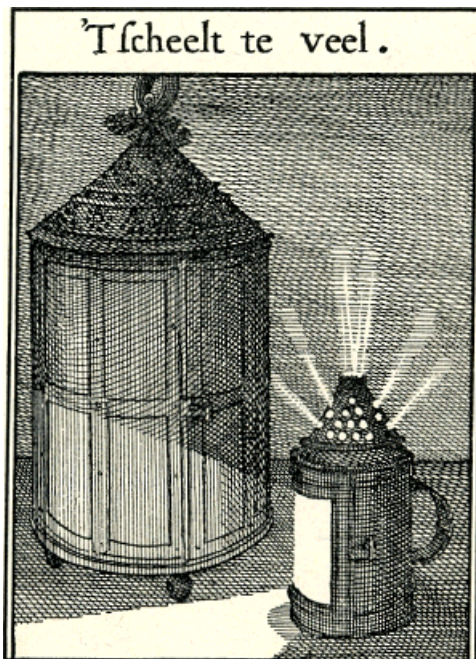
XXII Rust ick / soo roest ick

EEN bijl of ander yseren instrument, soo dat niet ghebruickt en wordt, hoe glat dat het zy, sal haest verroesten: desghelijcks gaet het oock met veel kloecke verstanden, als de sulcke haer begheven tot ledigheydt, soo verliesen zy alle haer verstant en vernuftigheydt.

XXIII 'T scheelt te veel*^{1, 23}

DIT beteyckent, dat verstant in man of vrouwe, meer te prysen is dan rijkdom; schoonheydt, edelheydt sonder vernuft of wetenschap.

Eindnoten:

I, 23 Het bijschrift bij het prentje, dat zeer duidelijk de zegswijze ‘een grote lantaren, die geen licht geeft’ in beeld brengt, is, wel heel sober. In de latere edities, waarin van de hand van Roemers dochter Anna tweeregelige versjes zijn opgenomen is de wat al te magere tekst bij dit en enkele andere prentjes vervangen door een nieuw prozabijschrift, ondertekend A.R. Wij laten de tekst, volgens de editie van 1678, hier volgen.

Die beminders van het gemeene beste, seggen, dat men wel mach bidden dat rijcke en hoogh-gebooren lieden wijse kinders krijgen, want sy raken op 't kussen, niettegenstaende het altemet groote Lantarens sonder licht zijn; Daer een kloeck verstant in een man van lage staet soo veel mee verscheelt, als een kleyn Slonsjen (= lantarentje), maer vol lichts, dat men in de handt moet nemen, om sijn scheenen niet te stooten tegen sulcke onnutte ballasten, die braef en rijckelijcke toonen soo langh het dagh is, maer inde nacht, dat is in de noodt, als men raedt en licht van doen heeft, en doen sy niet 't geen sy schijne te belooven, en daer sy om gemaect zijn.

XXIV Evanescet*^{1,24}

DIT behoef gheen beduyt, om dat elck een bekennt is, hoe haest vier van buskruyt met zijn roock vervlieght.

Alsoo verdwijnt des wereldts glorie.

Eindnoten:

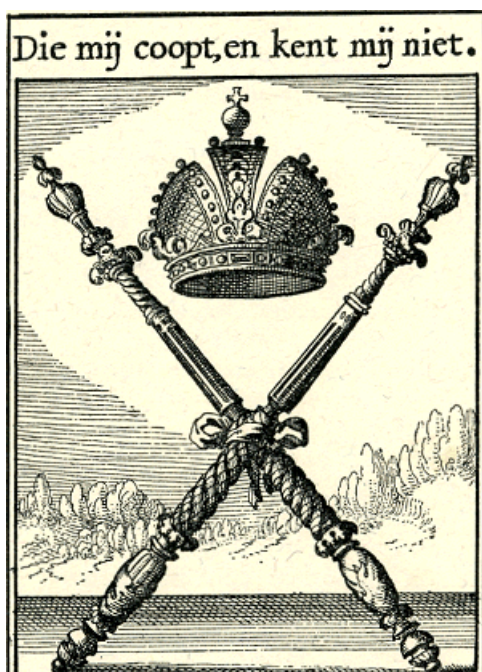
I, 24 Evanescet = het zal vervliegen, verdampen.

Een soortgelijke voorstelling van dezelfde gedachte, zij het veel beeldende by Paradin, a.w., 72 v. en 73 r.

De tekst van Anna Roemers in latere edities luidt: Het lachen van Democritus, en 't schreyen van Heraclitus had een reden. De eene achte voor kindtsche sotterny het wroeten, het hoopen, het vreesen, het waken, het sorgen, het sweeten, en duysent moeyelijckheden meer, die de menschen uytstaen om 't gefluyster van een licht en haest verdwijnt vlammetje van des wereldts glory. De ander had deernis, en het jammerde hem, dat hy kinderen sagh met grauwe baerden, die hun geen arbeyt, moeyte, noch gevaer en ontsagen, om een dinck dat sy selfs wel weten dat zoo haest weer verdwijnt.

XXV Die my koopt / en ken my niet*^{1,25}

O Hoogh verheven Konings kroone, wat isser aen u dat prysens waerdigh is, als de stoffe alleen; de beteeckenisse is vol moeyten, sorghe ende arbeyt. Wie soude hier om macht en gebieden willen kooopen? voorwaer gheen vroedt verstandigh wijs man, dan een hooghmoedigh, trots, opgeblasen mensche, die niet overleyt, (met kennisse) van wat nature hy is; onvermoghen* in moghentheyd, en ellendigh in weelde.

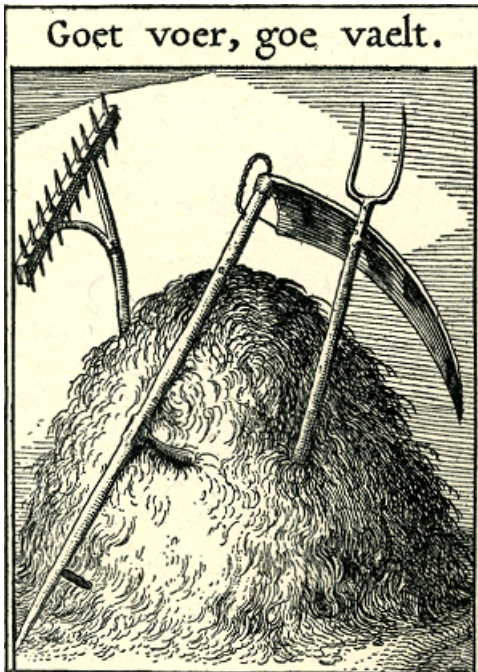
Eindnoten:

I, 25 Bij Paradin, a.w., 50 ook de voorstelling van een Koningskroon met het bijschrift: *Ecquis emat tanti sese dimittere?*

Onvermoghen = onmachtig.

XXVI Goe voer / goe vaelt^{I, 26}

ALST Hoy wel gewonnen wort, soo wordt het wel ghegheten: (nae onse Huyslieden* segghen) soo volght daer uyt een goede vaelt, (dat is, een misthoop) om dat het te ruygher* ende ryver* uyt ghevoert wordt om de stallen te suyveren. Soo gaet het oock in een huys daer groot inkomen of goede neeringhe is, ende daer dan een mildt hert by; die deelen haer overschot mildelijck uyt, aen die, die haers ghebreck hebben: en missen* of vetten den acker haerder neeringe met haer vrienden ende vriendtschap te verbeteren, ghelijck de Boer zijn landt met de mishoop alle jaren doet.

Eindnoten:

- I, 26 Huyslieden = boeren.
 Ruygh = eig. op ruwe wijze, hier: op kwistige wijze.
 Rijf = op overvloedige wijze.
 Missen = mesten.

XXVII Vroech rijp / vroech rot^{1,27}

DE Natuere heeft alle dingh zijn ordeningh ghegheven, ende zynen sekeren tijdt: daerom wat vruchten der aerden, die in de voortijdt rijp zijn, die zijn oock haest* van den velde, of zy verrotten. Desghelijcks ist met alle andere beesten en creatueren, wat haest tot zijn volle grootheydt komt, dat wordt niet oudt. Iae de menschen selfs, die vroech wijs ende verstandigh schynen, die komen selden tot perfectie, of zy worden met haer ouderdom dof, onverstandigh of somtijds wel mal, daerom seyt Erasmus:

Odi puerulum praecori sapientia.*

Dat is:

Ick heb geen sin in een kindt dat vroech wijs is. Daer zijn Natien van volcken die in haer jeucht heel kloeck van bedrijf zijn: maer soo haest zy veertich jaer oud zijn, soo slachten zy de uytgheteelde ackers, daer gheen nut meer in en is.

Eindnoten:

- I, 27 Haest = nauwelijks. In de volgende zin heeft het de gewone betekenis van vlug, spoedig. Odi puerulum praecoci (praecori is een drukfout) sapientia komt bij Erasmus voor in zijn *Adagia* (ed. Bazel, 1551), p. 880. Hij verwijst naar Apuleius, die in zijn *Apologia* zegt: Odi puerulos praecoqui sapientia.

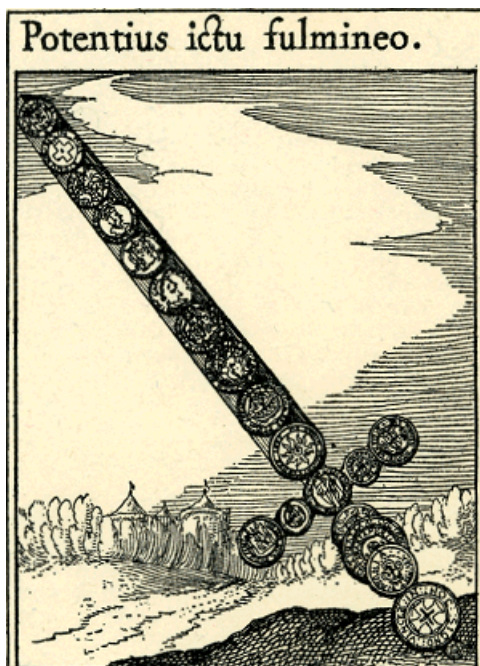
XXVIII Potentius ictu fulmineo*^{I, 28}

EEN Swaerdts gevoeght van gouden penninghen; beduydt, dat met giften en ghaven meer ghewonnen werdt, als met ghewelt, het zy in 't oorloghen ofte in 't pleyten, of in veel andere wereldlijcke handelingen. Het *Oraculum* van *Apollo* gheconsuleert zijnde (ick meen dattet was van Philippus van Macedonien*) kreegh voor bescheyt:

Argenteis pugna telis atque omnia vinces.

Dat is:

Vecht met silveren of gouden wapenen, ghy sult over al verwinner blyven: en de werelt (God betert) is nu noch alsoo, dat giften en gaven noyt danckelijcker* ontfanghen zijn als nu; ja al waer 't dicwils met achterdeel* van goede naem of fame.

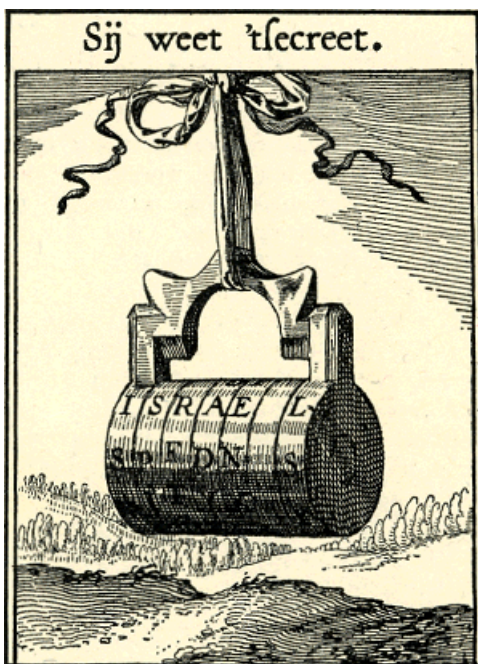
Eindnoten:

I, 28 Potentius ictu fulmineo = machtiger dan een bliksemstraal.

Argenteis pugna telis - het verhaal komt voor bij Erasmus, Adagia ed. Bazel, 1551, p. 550.
Inderdaad was het 'Philippus rex', die vroeg 'Quo modo posset victoria potiri'.
Danckelyck = gretig.
Achterdeel = nadeel, schade.

XXIX Zy weet 'tsecret^{1,29}

EEN Slot ghemaect met letters, als men nu daghelijcx siet onder de Neurenburghsche waren: kan niet gheopent werden, dan by de gheene die het secret weet van de letters, die op malkanderen moeten ghestelt wesen, en die gebrocht onder den beughel, soo sal hem* de sluytinghe ruym gheven*, en het Slot daer ghemackelijck af ghenomen werden. Dit is een Sinnepop voor de amoreuskens, die hare minne verborghen draghen, en dicwils liever souden sterven, dan haer smeite van minnen teghen yemandt te kennen geven: en waer 't datse sulcx deden, soo soude haerlieder sieckte wel haest wesen te helpen.

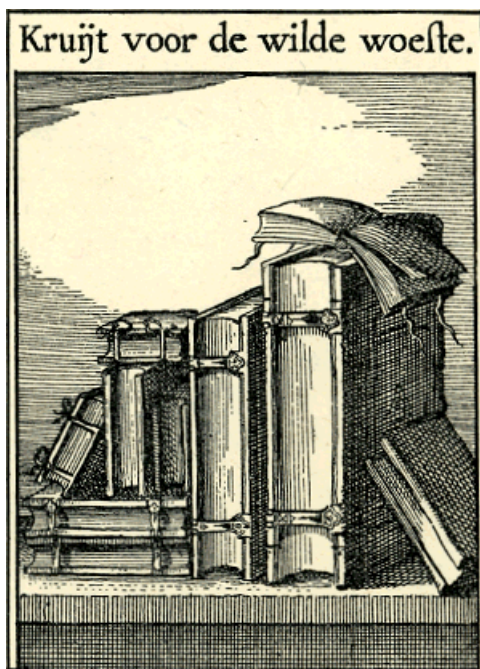

Eindnoten:

I, 29 Hem ruym gheven = meegeven, uiteengaan. Vgl. voor de voorstelling I, 56.

XXX Kruyt voor de wilde woeste*^{1,30}

PLATO, Aristoteles, en daer na Boëtius, Seneca, en veel andere Philosophen, hebben door haer grondigh en verstandigh schryven, de wilde woeste menschen tot ghesatigheydt* en ghehoor* ghebracht, en met dit saet van Philosophia ghesaeyt in de ongheploeghde ackers van haer wreede harsebackens*, de Muysen, Rotten, en de wilde woeste beesten als onkruyt uytghewied en ghesuyvert: Dus dan wil ick gebeden hebben den teeren Leser, daer men geen rondt Hollandts by spreken mach, datse dit willen goedelyc* duyden en my ten besten houden, want ick dencket noch meer te doen.

Eindnoten:

- I, 30 Wilde woeste = onbeschaafde, ruwe mensen.
 Ghesatigheidt = rust, kalmte.
 Ghehoor = gehoorzaamheid.
 Harsebackens = hersenpan, verstand.
 Goedelyc = goelyk, op welwillende wijze. Het onderwerp slaat ondanks het meervoud terug op Leser.

XXXI Dummodo prosim^{*1,31}

EEN Zeeton die in de Zeehavens gheleyt wordt ende in de Zee, tot merckteecken, hoe na de Schippers het landt moghen aensoecken*, die draeght* alle winden, stroomen en stormen, op dat hy voldoen mach daer hy toe gheordonneert is. Beteyckent, dat een goet Vorst moet verdraghen alle onmoet* en oproer van zijn gemeente met een kloeckmoedigh herte, en dat stillen met de minste wreetheydt die hy mach, luttel hoofd-belbinders straffende, tot exempel van de goede ghemeente.

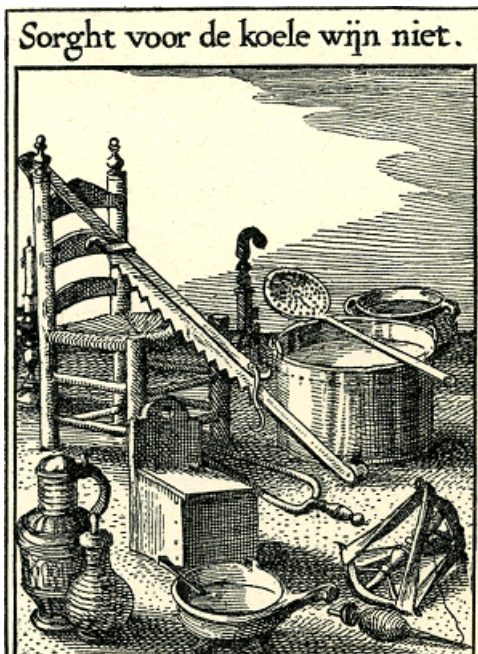

Eindnoten:

- I, 31 Dummodo prosim = als ik maar van nut ben.
 Aensoecken = onderzoeken, dus hier: naderen.
 Draeght = verdraagt.
 Onmoet = onlust, tegenkating.

XXXII Sorght voor de koele wijn niet^{1,32}

DE jonge luyden, die nieulijcx gehuwet zijn, past dese Sinnepop ter herten te nemen, die eerst voor al behooren te dencken om den nootdruftighen uytloop* ende behoefteghydt; soo van huysraet als van spyse: maer als zy wat koevereren* met sparen of deur goede neeringhe, dan komen zy tijds* ghenoegh om haer lust te soecken, te weten, als de rijckdom soo veel gegroeyt is, datse dwaesheydt lyden en draghen kan.

Eindnoten:

- I, 32 Nootdruftig = nodig, nuttig.
 Uytloop = uitgaven?
 Koevereren = verkrijgen.
 Tijds = tijdig.

XXXIII Een vol vat en bomt niet^{1,33}

DESE Sinnepop is soo klaer datse weynigh uytlegginghe behoeft: want men siet dat de onverstandighe menschen de aldermeeste woorden over haer hebben*, op straten, op marckten, op wagens en in schepen; daer de verstandighe wyse lieden met een stil bequaem* wesen henen gaen.

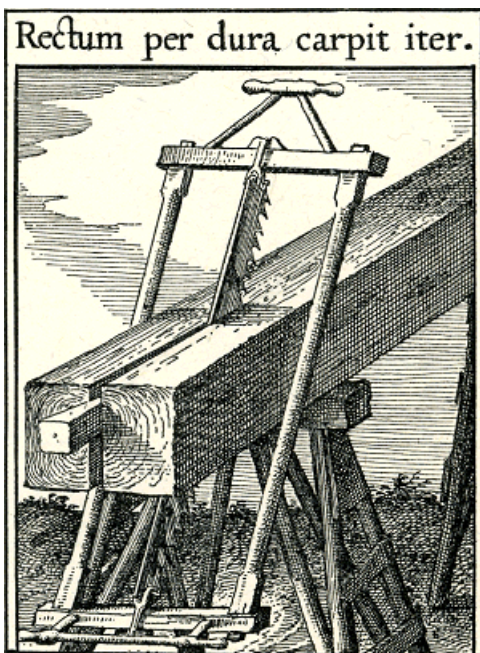

Eindnoten:

- I, 33 Over haer (= zich) hebben = hier wel te vertalen met: hebben.
Bequaem = voegzaam, zedig.

XXXIV Rectum per dura carpit iter^{*1,34}

EEN Raem-saghe die in een balck gheset is, om over langs den balck aen twee stucken te sagen; is de rechte Sinnepop van een sterckmoedigh oprecht man, die de rechte wegh gaet, niet teghenstaende wat quast of onghemack hem ontmoet, zijn conscientie ghetuyght hem, dat zijn wandelinghe oprecht ende deughdelijck is.

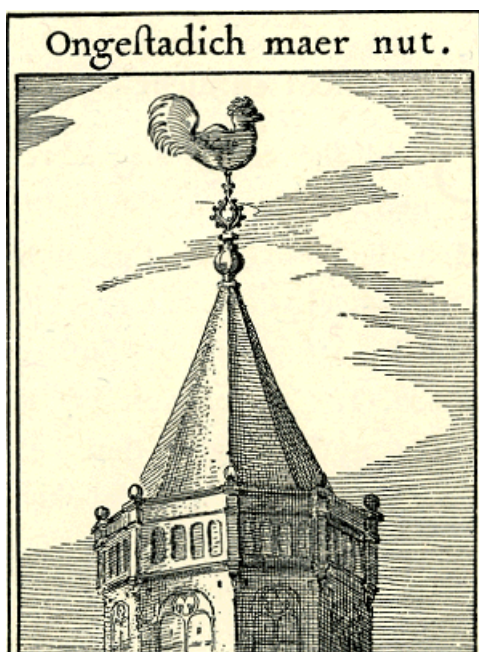

Eindnoten:

I, 34 Rectum per dura carpit iter = hij kiest een rechte weg dwars door de moeilijkheden.

XXXV Ongheftadigh / maer nut^{1,35}

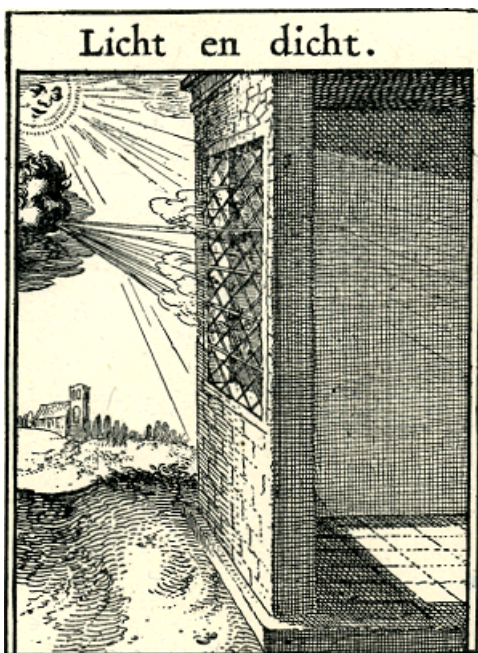
DE onghestadigheyt is niet te misprysen, alsse nut en profytelijck is, tot ghemeen landts* dienste, als een Weerhaen; aenwysende de winden voor de geene diese moeten ghebruycken.

Eindnoten:

I, 35 Ghemeen landt = gemenebest.

XXXVI Licht en dicht^{1,36}

DE glazen vensters in Kercken en Huysen zijn licht, laten de lucht ende de sonne deur hen schynen, en zijn dicht voor de windt, die zy buyten keeren. Dit en behoeft gheen vorder uytlegginghe, dan een yeder mach het ghebruycken daer 't hem te passe komt.

Eindnoten:

I, 36 De uitlegging, die Roemer Visscher hier niet gegeven heeft, brengen latere druncken ons van Anna's hand, n.l.:

Dit is de Sinne-pop van een goedt, oprecht en deughdelijck Christen, wiens hert is als glas, dat de Son van Godts heylige Woordt laet binnenkomen, en het licht van de waerheydt in hem schijnen, maer tegen alle winden van valsche leeringen en ketterijen is het dicht: Sy blasen daertegen aen, doch stuyten met schande weer te rugh.

XXXVII Daer hoort meer tom dans*^{1,37}

WIE wat wil beginnen, die moet niet alleen een gedeelte der instrumenten hebben, om sulcks aen te rechten; maer moet oock hebben vermoghen, wetenschap ende wille. Die danssen wil, behoeft wel enkel schoen;* maer veel meer een fris jong lichaem, dat onverminckt, onghebuylt* en ongheblaert* is.

Eindnoten:

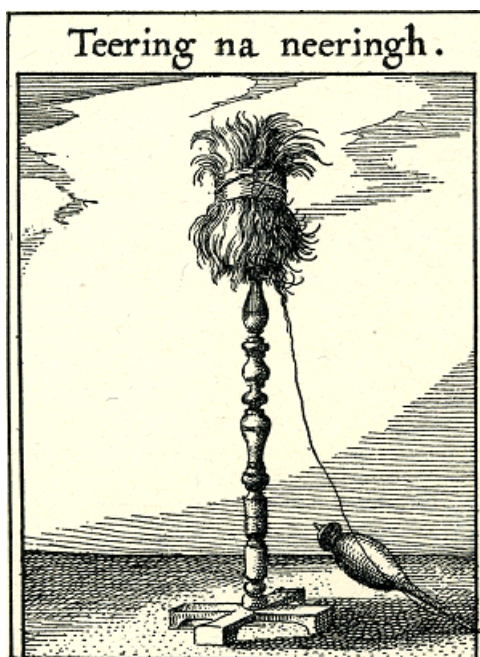
I, 37 Daer hoort meer tom (= ten) dans, - spreekw. zegswijze: Er hoort meer ten dans dan rode schoenen, dan enkelzoolde schoenen.

Schoen = meervoud van schoe.

Onghebuylt en ongheblaert = zonder builen en blaren.

XXXVIII Teeringh na neeringh^{I,38}

WIE dat zijn staet set beneden zijn vermogen ofte winninghe, die is altijd rijk, vrolijck en wel te vreden: Iae dat* met spinnen de kost oock gewonnen wordt, al ist wat soberlijck.

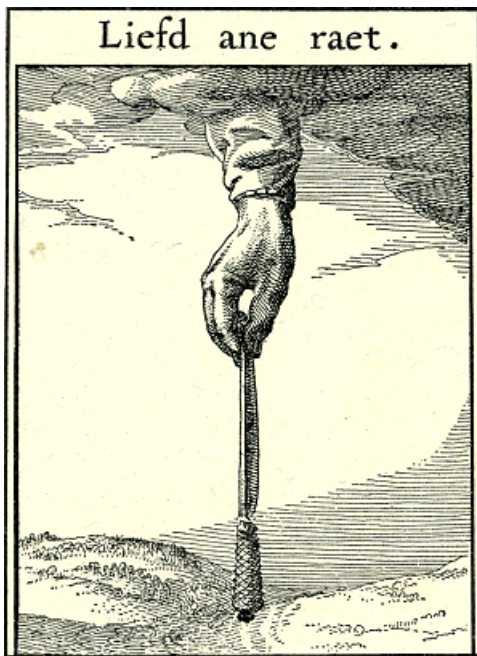

Eindnoten:

I, 38 Jae dat = zo zelfs, dat.

XXXIX Liefte ane* raet^{1,39}

LIEFDE, die tot een goet vreedsamigh huwelijck den wegh bereyt, moet eerst wel overleyt zijn met ouders of ander vrienden*, die verder sien dan de twee amoreuskens doen, die door Venus en Cupido verblindt zijn: het eerste is in't beginsel* met beschaemtheydt ende roode wanghen aen de ouders te versoecken, 'twelck swaer schijnt: het andere gaet licht te wercke, maer breect suer op; want wat Venus bindt (seydt het spreekwoordt) dat scheidt de kneppel*. Wordt gheleecken by een mes dat recht neerhangende, by het punt ghevat is, schijnt met den eersten seer licht; maer niemandt sal't drie oft vierhondert Roeden verre draghen, of hy sal't laten vallen: soo sal oock de minne die van twee goe lievekens sonder of ane raet bestaen is, swaer en lastigh vallen, als zy voelen, datse niet hebben, niet weten, en niet geleert hebben om de huyshoudinghe te onderhouden; de vrienden ofte ouders latense dryven, als een wrack schip by de wal om, ter tijdt toe datse haer bekeeren, om ghenade bidden, ende om hulpe roepen: diese nimmermeer verkrijgen, of men sietter na om, of zy oock weder haer oude ganghen gaen.

Eindnoten:

I, 39 Ane = zonder.

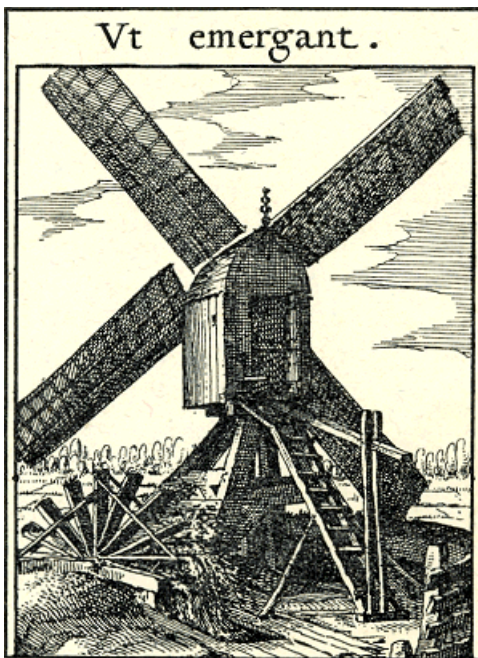
Vrienden = verwanten.

Beginsel = begin.

Kneppel = oude holl. vorm voor knuppel.

XL Ut emergant*^{1,40}

EEN Prince die zijn ampt wel bedient, doet alle vlijt ende neerstigheyd dat zijn onderdanen ende burghers welvaren, ende goede neeringhe hebben: overleggende dagh en nacht in zijn herte, om alle hinder en ongheluck af te wenden, met den meesten oorboor* en minste schade: ghelijck de Watermeulen lijdt den aenstoot van alle winden, om deur kracht van dien het water met zijn schepraden uyt te werpen, met het woordt: *ut emergant*, (dat is:) **op datse op komen** / te weten, de landen die sonder behulp van dien, onder water souden blyven gantsch vruchteloos* ligghen.

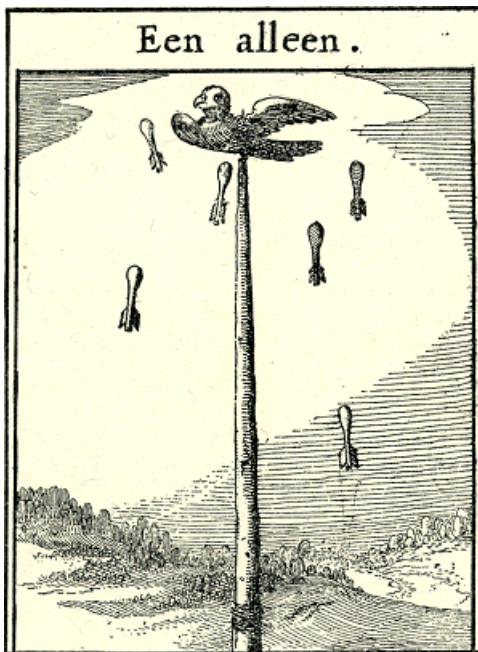

Eindnoten:

- I, 40 Ut emergant = opdat zij opduiken, te voorschijn komen.
 Oorboor = oorbaar, nut, voordeel.
 Vruchteloos = zonder vruchten op te brengen.

XLI Een alleen^{1,41}

DIT is soo klaer dattet sonderling* geen uytlegginge behoeft, want het is in alle ding alsoo; veel schieten na den vogel, maer een wort Koning van 't spel, die hem af schiet: alsoo oock: veel begeeren een officie, staet of vrouwe, maer een alleen triumpheert in het ghenieten. Veele dinghen op een juweel, schildery ofte kleynodie, 't welck nochtans niet meer als een te beurte kan vallen.

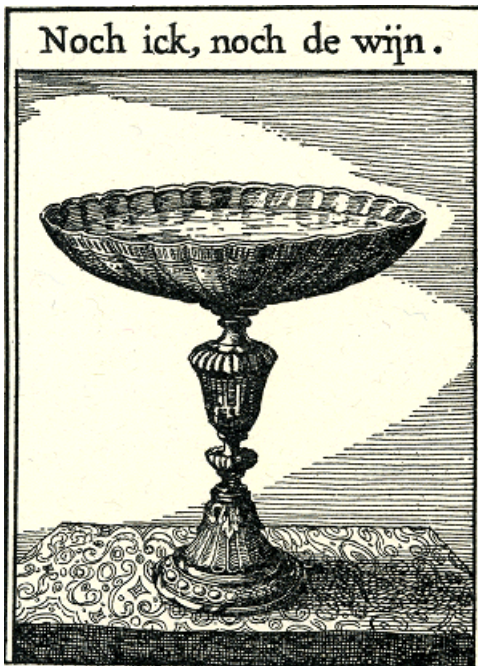
Eindnoten:

I, 41 Sonderling = afzonderlijk, in het bijzonder.

XLII Noch ick / noch de wijn^{1,42}

DE dronckaert beschuldigt den wijn, of den beecker daer hy uyt gedroncken heeft, dat die de oorsaeck soude zijn van zijn dronckenschap: neen voorwaer, dan de gierige begheerte van zijn gulsige darmen, die heeft hem door de smake van zijn leckere tonge daer henen ghestoten.

Quia nullum crimen vini est, sed culpa Bibentis.*

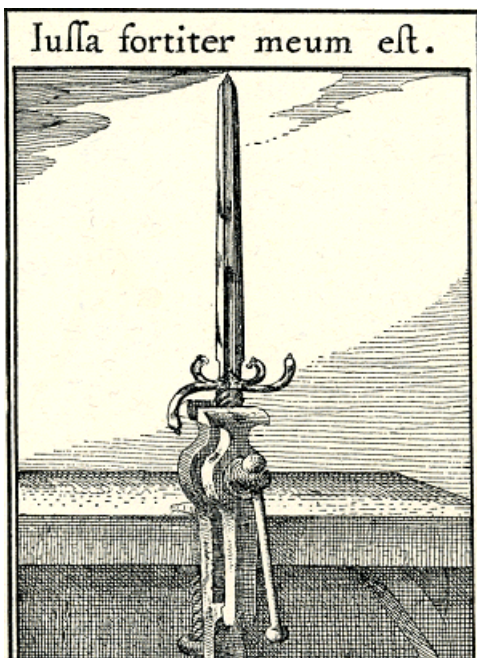

Eindnoten:

I, 42 Quia nullum crimen vini est, sed culpa bibentis = Daar het geenszins de fout van de wijn is, maar de schuld van de drinker.

XLIII Jussa fortiter meum est^{*1,43}

EEN vroom-moedigh* Capiteyn mach dit voeren voor zijn Sinnepop ofte Devijs, als daer mede te kennen ghevende, dat hy zynen Heere wil dienen in alle commissien* met grooter ghetrouwigheydt, het zy in Steden, Dorpen ofte Sloten, die hem te bewaren ghegeven zijn; ghelijck een Slotemakers schroef, die een swaerd ofte yet anders te houden ghegeven is, dit salmender niet uyt trecken met eenigh geweld, of het moet met de handt des meesters los ghemaect ende ontsloten worden.

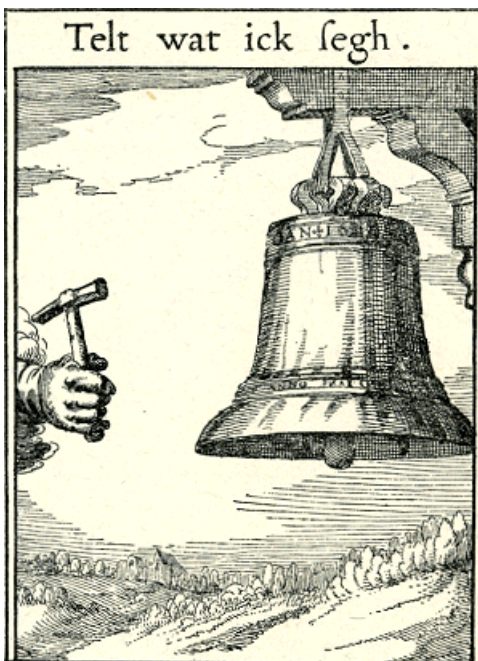

Eindnoten:

- I, 43 Jussa fortiter meum est = het is mijn plicht de bevelen dapper uit te voeren.
 Vroom-moedigh = moedig.
 Commissien = opdrachten.

XLIV Telt wat ick segh^{1,44}

HIER by leertmen den tijdt onderscheyden; te kennen ghevende wat ure dattet is, soo wel by nacht als by daghe, nut voor alle ambachten, om met elckander ghelijck aen't werck te gaen. Dat is te segghen, elck moet zijn ghetyde gissen, wat, ende op wat tijdt, elck dingh moet ghedaen worden: waer op hier een spreekwoordt plach te wesen: **Hy heeft in oude Joosten baen gegaen / hy weet wat de klock heeft.*** Als of men wilde segghen: Hy verstaet hem zijn stuck wel, hy weet zijn weetjen wel.

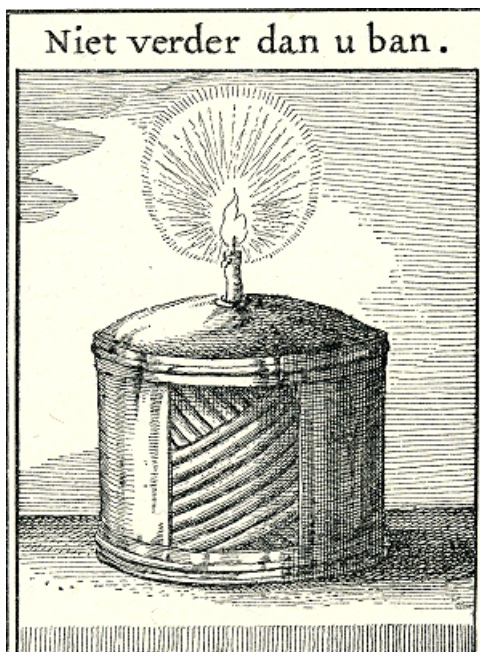

Eindnoten:

I, 44 Hij heeft in oude Joosten baen gegaan, enz. = hy weet 'hoe laat het is'.

XLV Niet verder dan u Ban^{1,45}

DESE Landen zijn ghedeelt in Iurisdictionen, die wy een Ban* noemen, en is afgheteekent met seeckere bepalinghen*, soo dat elck Ambachtsheer weet, hoe verre zijn Ban streckt, ende daer buyten heeft hy niet te doen ofte te gebieden: ghelijck het ontsteeken* Waslicht, dat niet verder lichten ofte barnen kan, dan tot het dexel toe, 'twelck zijn besteck* is; daer beneden komende, gaet het uyt, verliest zijn kracht, en werckinghe.

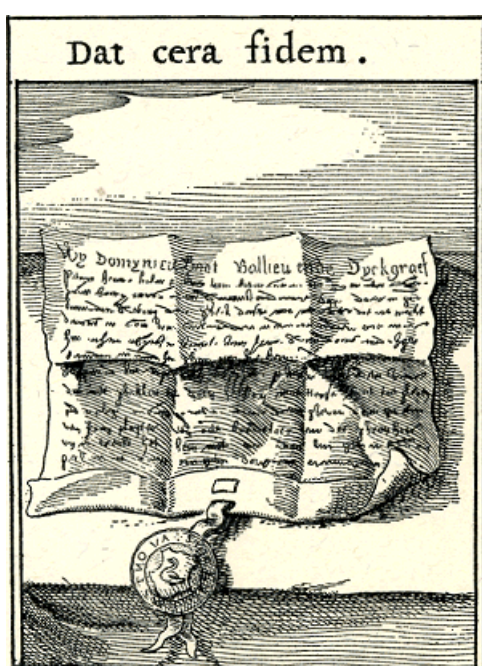

Eindnoten:

- I, 45 Ban = rechtsgebied, landstreek waarover de rechtsban zich uitstrekt.
 Bepalinghen = palen. Ontsteeken = oudere vorm voor ontstoken.
 Besteck = grens.

XLVI Dat cera fidem*^{I, 46}

EEN Schepen kennisse* ofte brief, ofte commissie* van eenighe Heeren ofte Vorsten, hoe veel clausulen datter in staen, ende hoe vast dat die gheschreven zijn, en zijn van gheender weerden, soo langhe de Seghelen van wasse daer niet aen ghedruckt en zijn; anders worden die gheacht als copye ofte vuyl pampier.

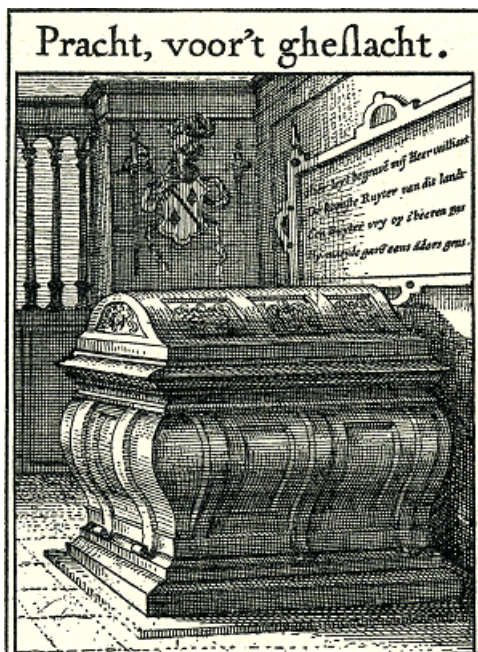
Eindnoten:

- I, 46 Dat cera fidem = Was (dus het zegel) geeft vertrouwen.
 Schepen kennisse = stuk, bepaaldelijk schuldbekentenis voor schepenen opgemaakt.
 Commissie = overdracht van rechten, machtiging.
 Het afgebeelde stuk vangt aan met de woorden: 'Wij Domynicus Boot, Ballieu ende Dyckgraaf'
 Boot was Dykgraaf van de Zijpe, waar Visscher ingeërfde was. En Anna trouwt in 1624 met Dominicus Boot van Wesel, de zoon van de Dijkgraaf.

XLVII Pracht voor't gheslacht^{1,47}

DE Princen en Heeren plachmen eertijds (en oock noch) heerlijke begraeffenissen te maken, om dat hun erfghenamen de deughden van haer voorganghers souden volgen, en in haer voetstappen treden: maer nu (God betert) komen de glorieuse* menschen, die dickmael het goet met rooven ghekreghen hebben, ende volghen dat nae: om door ghemeynheydt* der Vorsten tomben (die tot memorie van de ondersaten ghestelt waren) te verminderen.

Hier onder leyt mijn Heer vaillant/
De koenste Ruyter van dit landt:
Een Buyter vry op s'heeren pas/*
Hy maeyde garen eens anders gras.

Eindnoten:

- I, 47 Glorius = roemzuchtig, pralend.
Ghemeynheydt = algemeenheid.
Buyter vrij = vrijbouter, rover.
Pas = (hier) weg.

XLVIII Haec illa est Remora*^{1, 48}

PLINIUS schrijft datter een kleyn visken in de Roode Zee is, dat een schip kan houden ligghen met volle seylen: ja beter dan eenighe anckers en touwen: welck visken ghe-naemt is REMORA. Hier in onse landen ist niet bekend, 'tenwaer datter een groote Metamorphosis gheschiedt ware, en dattet verandert was in een koperen instrument, het welck tot Delft een Conduyt, en voort over al in Hollandt een Kraen ghe-naemt wordt: en dat neem ick daer uyt, om datse van eender aert en werckinge zijn, bysonder alst in een tonne steeckt daer goet nat in is: soo datter veel lieden door te rug gehouden en bedorven worden, maer meest van't geslachte van Ulysses Bootsgesellen, die soo overvloedigh geteelt, en soo veel jonghen voortgebracht hebben, gelijk alle Verckens en Zeughen doen, soo datter nau een dorp is, of het isser overvloedigh met beghaeft. Dit is dan:

De rechte Remora.

Eindnoten:

I, 48 Haec illa est remora = Dit is die (bekende) remora.

Dit verhaal van de remora is een zeer bekend motief vgl. o.a. Vondel in 'Den Gulden Winckel der Konstlievende Nederlanders' (1613), 66.

'T kleyn Vischken Remora kan lichtelyck terstond.

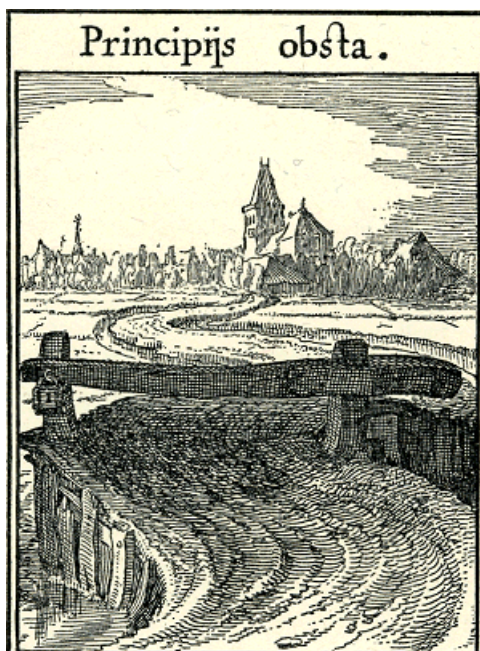
Bedrijgen een groot schip en stooten 't inden grond.

De plaats bij Plinius, waarop Roemer Visscher doelt, is Naturalis Historia, Lib. IX, 41.

XLIX Principiis obsta*^{1,49}

HIER in Hollandt, besonder inde lage weyde-rijcke landen, worden de weggen gesloten met draeyboomen, alst veel beghint te reghenen: om datse niet geheel bedurven souden worden deur het ryden van veel waghens ende peerden. In het beginsel machmen met kleyne schade schutten*, dat achternae veel soude kosten te hermaken: soo ist certeyn in alle wereltlijcke dinghen, een kleyn vier is met een Emmer waters te blusschen, dat alst ghevat heeft in barnachtighe* materie, qualijck te lesschen* en uyt te gieten is, dan met veel ghetiers en ghedrams* van volck. Daer om ist best datmen in alle dinghen in tijds toesiet:

Eer 't meer doet.

Eindnoten:

- I, 49 Principiis obsta = Verhinder het eerste begin.
 Schutten = beschermen.
 Barnachtig = brandbaar.
 Lesschen = blussen.
 Ghedram = lawaai, wellicht ook: gedrang.

L Galathea wacht u wel*^{1,50}

EEN koperen pot versocht aen een aerden pot, (die beneffens hem in't water dreef) datse sich t'samen wilden voeghen, om alsoo te beter behouden te moghen blyven: neen seyde de aerden pot, 't eerste onweer dat ons over quam, soude ick aen u stucken* stooten, en te gronde gaen, en ghy soud daer gheen schade aen lyden, noch aen eer, noch aen goedt. Leerende, dat men hem van zijn overhooft* moet wachten, en dat een dochter van kleyn vermoghen, haer ontsie met jongmans van veel hooger state, gheslacht en rijckdom te converseren, of immers* soo luttel als men mach: altijd denckende op de wijsheydt van den aerden pot. Het woordt 'Galathea wacht u wel' / is ghenomen uyt de amoreuse liedekens van den overtreffelijcken Nederlandtschen Poet Pieter Cornelissen Hooft: de eenige Phoenix der Duytsche Poeten, die ons tot noch toe verscheenen* en ter handt ghekomen zijn.

Eindnoten:

I, 50 Galathea, wacht u wel = Versregel uit het bekende lied van Hooft:

Vluchtige nymph waer heen soo snel?
Galathea wacht u wel, enz.

Zie P.C. Hooft, Gedichten. Uitgave F.A. Stoett. Dl. I (A'dam, 1899) blz. 18. Het gedicht is waarschijnlijk reeds vrij vroeg bekend geweest.

Stucken = stuk.

Overhoofd = iemand van hogere stand.

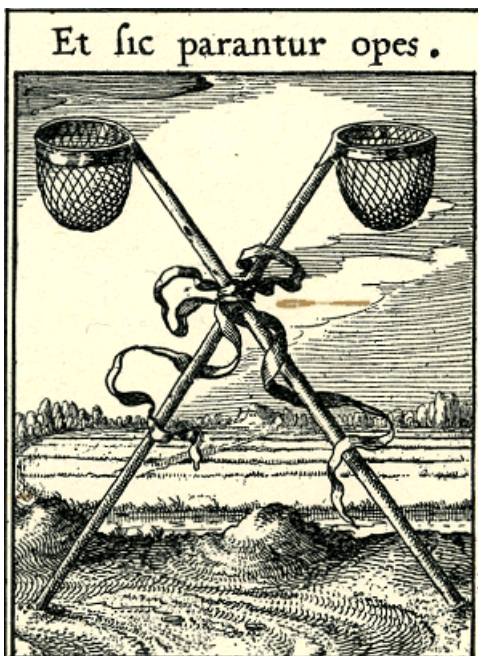
Immers (so) = in elk geval, althans.

Verscheenen - bedoeld is: in druk verschenen.

De fabel van de ijzeren en aarden pot vindt men in Andr. Alciati, Emblemata. Ex officina Plantiniana, Raphelengii, 1608. Embl. 165. Daar wordt weer verwezen naar Gabr. Faerni Fabulae centum, waar het als de eerste fabel voorkomt.

LI Et sic parantur opes*^{1,51}

DAER is gheen neeringhe soo slecht, voor een raedsaem* neerstigh man, of zy is hem niet alleen de kost, maer oock overschot schuldigh; by soo verre* hy die met verstant drijft. Alsoo dat men in dese landen met het Bagghernet Turf treckende, oock een middelbaer* heen komen verwerven kan. Dus blijfter niemandt langhe door armoede bedroeft, dan de ledighe Luyaert, die niet* doen noch ter handen trecken* en wil.

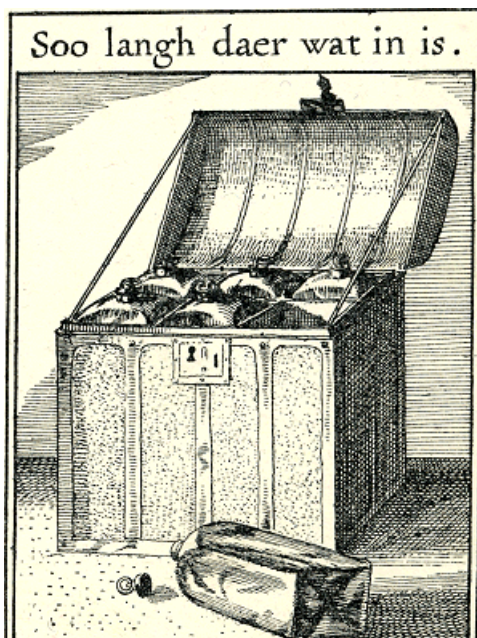

Eindnoten:

- I, 51 Et sic parantur opes = ook aldus worden schatten verworven.
 Raedsaem = welberaden, verstandig.
 By soo verre = inzoverre.
 Middelbaer = bescheiden (eig. niet groot, niet klein).
 Niet = niets.
 Ter handen trecken = ondernemen.

LII Soo langh daer wat in is^{1,52}

GROOTE Heeren hebben sommighe van haer rijcke borgheren in waerden*, soo langh als zy daer door yet hopen uyt te rechten, ofte profijt daer af te ghenieten: maer als zyse arm ghemaect en uytgesopen hebben, soo keeren zy hun den eers toe, en siense met de neck aen. Ghelijck als men de Vlessen (die vol wijns zijn) neerstich bewaret, datse niet en storten: maer alsse ledigh zijn, werptmen die achter in de waghen, of ter zyden van de tafel neder, en stootse met de voet.

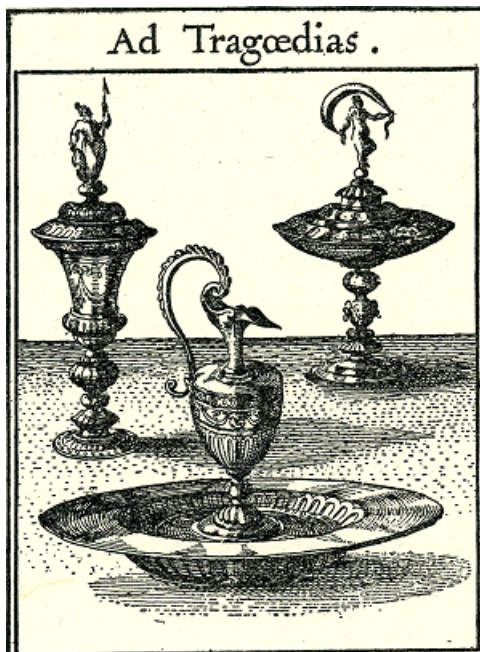

Eindnoten:

I, 52 In waerden hebben = zorg hebben voor, waardenen.

LIII Ad Tragoedias, non ad Vitam*^{1,53}

GROOTE silvere vergulden Schalen, Koppes, Beckens, Lampetten, dienen niet tot de dagelijcxse nootdruf; dan veel meer tot twist, tweedracht, en achterdencken op maechden en dienaers; ende somtijds voor den listighen dief. Daerom plegense de oude Romeynen en Griecken, tot pronck en prael in haer Tragedien te vertoonen, om datse de Eclipsis waren van de volghende werckinghe.

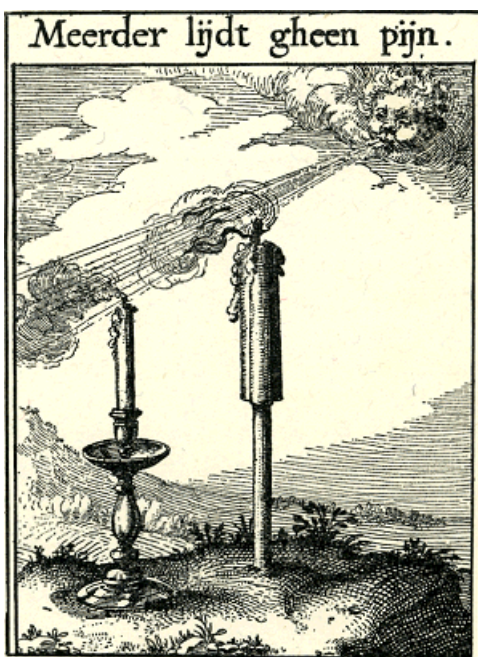

Eindnoten:

- I, 53 Ad tragoedias, non ad vitam = Bestemd voor de tragediën, niet voor het dagelijkse leven. Hetgeen hier van het gebruik van siervaatwerk in de klassieke tragedie gezegd wordt, is niet duidelijk. Er zijn enige plaatsen bij Horatius (Epist. II, 1, 189 ss) en Cicero, waar van buitgemaakt vaatwerk in dit verband sprake is.

LIV Meerder lijdt gheen pijn^{1,54}

DESE is niet seer onghelijck van de voorgaende seventhiede Sinnepop; daer in men siet dat een kleyn ongheluck den kleynen of den swacken dickwils heel verplet en te gronde doet gaen; daer de groote, machtighe, stercke gheen hindernisse noch letsel af heeft.

Eindnoten:

- I, 54 Deze voorstelling houdt wellicht verband met die van de twee fakkels, waartegen de wind blaast, in Hooft's *Emblemata amatoria* (Amsterdam, 1611). De voorstelling en het motto 'Animat et exanimat' daar is beïnvloed door Ovidius' *Remedia amoris*, 807 'Nutritur vento, vento restinguitur ignis'. (Zie M. Praz, *Studies in seventeenth century imagery*. Vol. I London, 1939. p. 113).

LV Nescis quid valeat^{1,55}

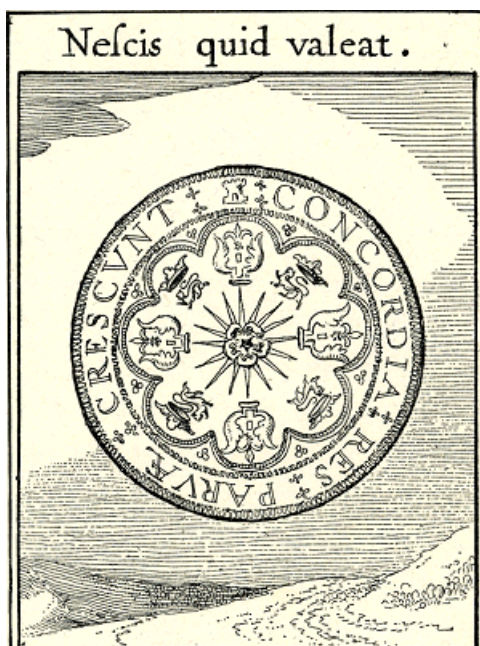
DE Poeet Horatius in zijn eerste Satyra, begrypende* de dwase gierigheydt, seyt dese veersen:

*Nescis quid valeat nummus quem praebeat usum.
Panis ematur, olus, vini sextarius, adde
Queis humana sibi doleat natura negatis.**

Dat is:

**Wat het gelt waerdich is, weet ghy niet schier.
Dat men daerom ruylen sou wijn, broodt en bier
En voort wat de menschelijcke natuere swack
Hier en boven behoeft tot haer ghemack.**

Dewijl dat de meeste menichte* hier tegen souden segghen, dat een yeder wordt gheacht nae zijn rijckdom: soo willen wy haer in haer woelende rasernye laten legghen, als de Soch in't slijck, en voor ons selven, en die het verstaen als wy, ghebruycken die soete eerlijcke* ledigheydt in onse ouderdom, nae datter soo langhe gheslooft, ghejaecht ende gheronnen is, dat men (nae het daghelijcx ghebedt) het daghelijcx broodt (het zy dan magher ofte vet) eerlijcken* daer af ghenieten mach met danckbaerheydt, teghen den Heere die het mildelijck verleent.

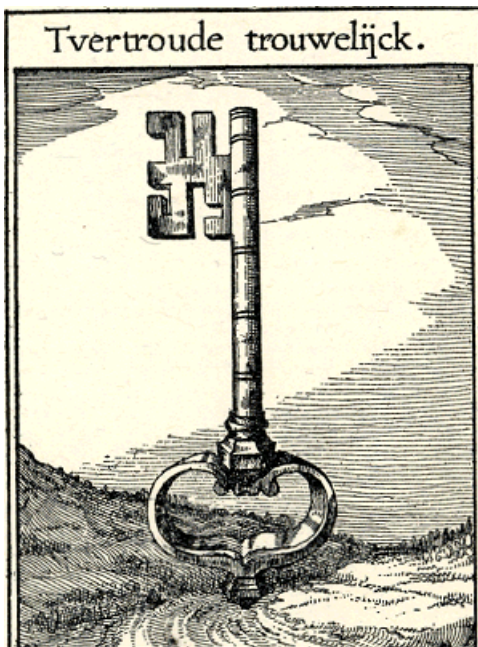

Eindnoten:

- I, 55 Begrijpende = berispende, gispende.
Nescis quo valeat etc. zijn de regels uit Horatius, Satyrae I. I. 73-75.
Meeste menichte= de meesten.
Eerlyck = eervol.
Eerlycken = op gepaste wijze.

LVI 'TVertroude trouwelijk^{1,56}

SOO wien Secreten, Schatten en Rekeninghen bevolen en vertrouwt worden, moeten die trouwelijk bewaren: Iae al waer 't schoon*, dat haer de wijn of gramschap anders riedt. Ghelijck een Slot dat het besloten vast houdt, totter tijdt dat de Sleutel daer by ghebracht werdt; door den gheenen die macht heeft, of ghegheven is, om dat te ontsluyten.

Eindnoten:

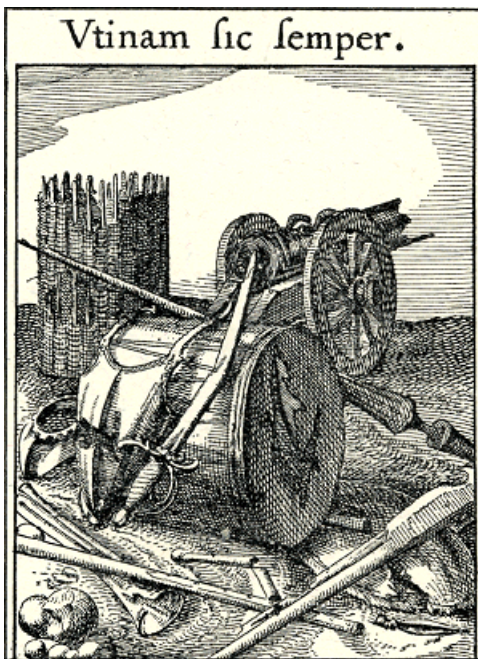
I, 56 Jae al waer 't schoon = zelfs al ware het.

De sleutel, die alleen maar 't slot kan openen, het slot, waarop slechts één sleutel past zijn vaste motieven in de emblematiek. Vgl. Hooft's Emblemata amatoria, 19.

LVII Utinam sic semper*^{I, 57}

OCH of God dese landen wilde beghenadigen datse niet meer (of ten minsten in een langhe tijd) in de oorloghe en vervielen, soo soude de Huysman met ruste zijn Acker bouwen en Koeyen melcken; de Borgher soude met vrede zijn neeringhe doen: Ende de arme Ghemeente* allenskens van sware lasten en impositien* ontlast worden.

Och oft soo altijd mocht blyven.

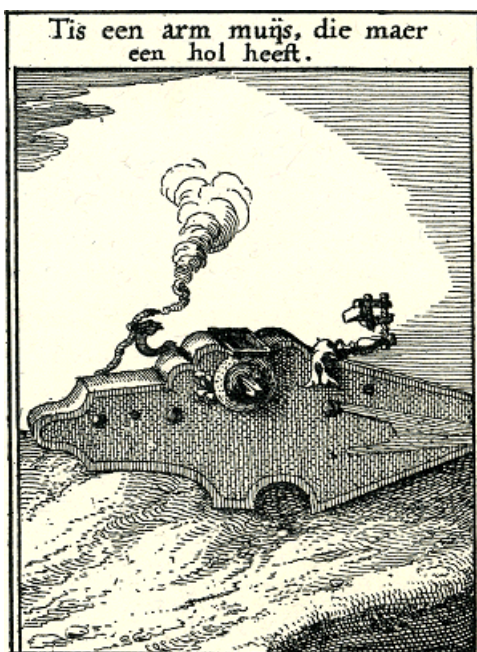

Eindnoten:

- I, 57 Utinam sic semper = Och, mocht het altijd zo blijven.
 Ghemeente = burgery.
 Impositien = belastingen.
 Of dit onder het Twaalfjarig bestand geschreven is?

LVIII 'Tis een arm Muys / die maer een hol heeft^{1,58}

WORDT afgebeeldt met een Vierslot,* daer oock een Lont of Swamslot by is: alsoo, dat als het eene faelgeert, soo gaet het ander seecker af. Hier by verstaetmen een raedrijck man, die in alle voorvallende saecken onverleghen is, en hem altijd weet te redden.

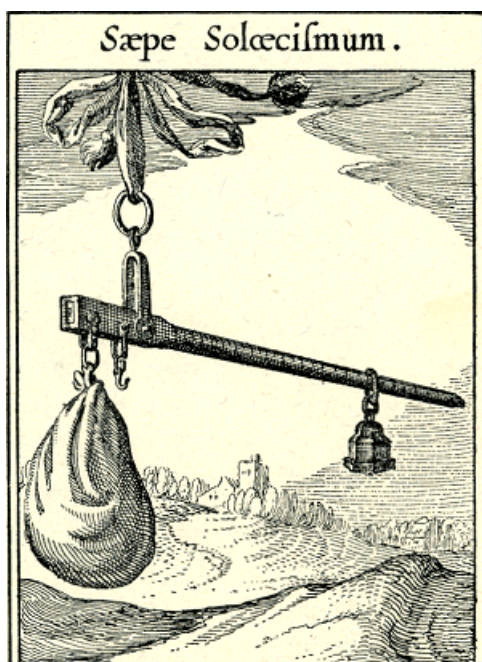
Eindnoten:

- I, 58 Vierslot en lonslot behoren tot het afvuurmechanisme van vuurwapenen. Het vierslot bestaat uit een radslot en een lonslot. Het radslot is een radertje met groeven aan de buitenzijde en een haan met zwavelkies. Door een ontspannen veer wordt het rad in beweging gebracht, nadat het door een sleutel is opgewonden en een vonk ontstaat, die in de pan met buskruit komt. Werkt dit niet, bijv. door regen of slijtage van het rad, dan heeft men altijd nog het lonslot. (Inlichting van kolonel C.A. Hartmans).

LIX Saepe Soloecismum*^{1,59}

DE Ontser wicht*, om dat hy met een luchtighe handt moet gehandelt zijn, soo kan hy soo effen* niet weghen als de Balance ofte de Evenaer doet: het volght of hanght aen de opinie en ghevoelen van den Weger, die lichtelijck een stroo breet te na of te verre met de hand volght: alsoo datter dickmael groote (en veelderley) fauten bevonden worden, daerom werdtse selden ghebruyckt in dinghen te wegen van groote waerdien: maer meest in't ontlossen van Waghens en Muylen, om de vracht aen den Wagenaer of Muyletier* te betalen. Daer om wil ick segghen, het doet of weecht niet recht, maer scheyt partyen vanden anderen. Soo handelt men oock dickwils niet op't alderscherpste om partyen te scheyden, in saecken, daer men het uysterste recht qualijck van weten kan, en die voor den scheytsman zijn

Onsecker.

Eindnoten:

- I, 59 Saepe solaecismum = altijd een fout.
 Ontser wicht = weegtoestel met ongelijke armen.

Effen = juist, precies.

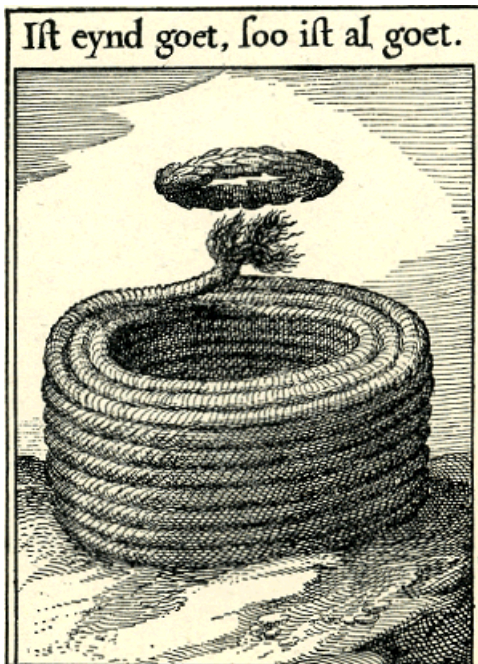
Muyletier = muilezeldrijver.

Misschien is dese Sinnepop geïnspireerd op de afbeelding van ditzelfde weegtuig bij P. Giovio, Dialogo dell' imprese militari et amorose. Lyon, 1574. p. 109.

LX Ist eynd goet / soo ist al goet

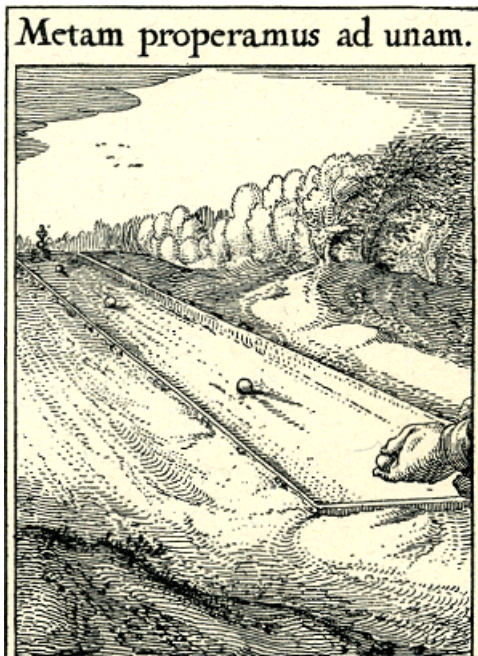
ALLE dinghen worden begonnen, om die met kosten, arbeyt ende neerstigheydt te brengen tot het eynde; soo dat dan soo goet is, dattet den aenleggher vernoeght, soo heeftet den krans of prijs verdient, ende men moet het prysen. Dit werdt uytghebeeldt met een tou of cabel die men aen't eynd besiet, en beproeft of de stoffe goet is. En soo seytmen:

Ist eynd goet, soo ist al goed.

Beslach***Metam properamus ad unam**^{*I, Beslach}

ALLE menschen loopen na een Honck,* dat is in Latijn *Meta* te segghen; ofte anders in Duytsch PUNT of PEGHEL* / d'een wat vroegher, d'ander wat laetter, het moet alle door den tijdt nae het Punt van de doodt.

Eindnoten:

I, Beslach

Beslach = bijslag, toegift. Op ieder schock van 60 geeft Visscher er één toe.

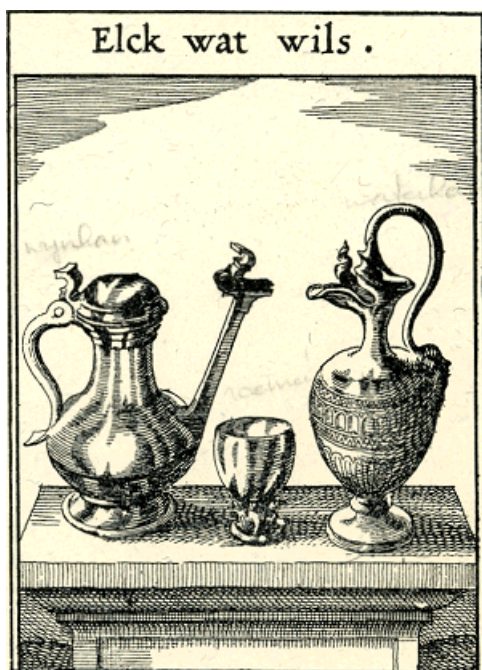
Metam properamus ad unam = wij spoeden ons naar één einddoel.

Honck = eindpaal, eindpunt. Gelijke betekenis hebben 'pegel' en 'punt'.

Het tweede schock

I Elck wat wils*^{II,1}

DESE Sinnepop schijnt te accorderen met de meeninghe Agesilai, die gekoren zijnde Koningh, in een waerschap* Wetten gaf, waer nae elck hem had te reguleren: gheboot den Schencker, soo de wijn koever* en overvloedigh was, elck te gheven soo veel hy eyschte: maer sooder kommer* was, dat hy elck soude gheven zijn juyste even* mate, op dat hem niemand hadde te misnoeghen: 'twelck het woordt: *Elck wat wils* duydelyck uytdruckt: want als een yeder zijn beecker met water mach temperen* nae zynen smake, (en niet ghedwonghen is nae der Duytschen aert den selven bescheyt* te doen: dat is, heel of half uyt te suypen, het lust hem ofte niet) soo is elck waerlijck wel ghetraecteert*. Soo mach dan dit op veel ander dinghen ghebruyckt worden, daer men met overdaedt niemant wil overlasten*, noch door onghelijcke deelinghe een leep* oogh maken.

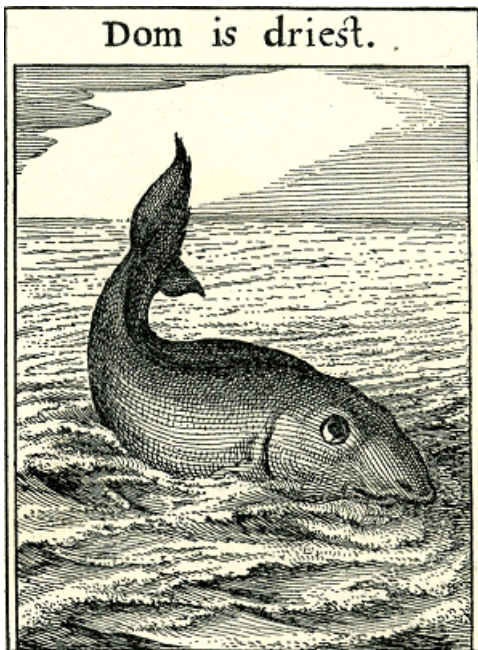

Eindnoten:

II, 1 Elck wat wils = Roemer Visscher's zinspreuk. De afbeelding stelt ook voor een 'roemer' tussen een wijn- en een waterkan.
Waerschap = feestmaal, bruiloftsmaal.
Koever = overvloedig.
Kommer = gebrek, tekort.
Even = gelijk.
Temperen = mengen.
Bescheyt doen = eig. een dronk met een andere dronk beantwoorden; verder ook: tot op de bodem ledigen,
Ghetracteert = behandeld.
Overlasten = overladen.
Leep = scheef. Een leep oogh maken = schele ogen maken.

II Dom is driest^{II,2}

OF dese Sinnepop nae de natuere recht is, soude ick niet derven segghen; dan immers beelden wy by een Visch alle domheydt uyt. Daerom neem ick hier desen oorlof*, om af te malen een onbeleeft grof mensche, die gheen onderscheydt heeft van plaetse, persoon of tijdt; maer is in hem selfs, en teghen yeder een, al even onbeleeft, vry en stout*. Een mensch in 't kort gheseyt, nae de Oude wet een oudt Hollander.

Eindnoten:

II, 2 Oorlof nemen = de vrijheid nemen.
Stout = driest, brutaal.

III Hacht maer sacht*^{II,3}

Ausonius seyt: *Fortunam reverenter habe**, dat is: als bovengheschreven wordt met vryheydt ghetranslateert: want die soo luchtigh zijn have avontuert*, of hem de Fortuyne schuldigh was te favoriseren, die doolt en sal hem in armoedt vinden, ja met schulden verachtert eer hy't waent: en die soo achterkoussigh* is, dat hy't geluck 'twelck hem voorkomt ende de handt biedt, gantsch niet en wil of derf aensoecken*, die sal zijn middelbare rijckdom met hongher beten verteeren, dan die de Fortuyne by maten met voorsicht* kan ghebruycken, op zijn hoede wesende, alsse meest schijnt te lachen, die sal sonder twyfel van haer gaven ghenieten, besonder soo hy met middelbaer gheluck tevreden wil zijn, ende hem laten ghenoeghen*.

Eindnoten:

II, 3 Hachten = wagen, avonturen; dus: waagt, maar met mate.

Ausonius wordt hier geciteerd uit Lib. 19, Epigrammata, 2, waar verhaald wordt van de tyran van Sicilië, Agathocles, dat hij uit aarden schalen at, al gebruikte hij ook met edelstenen bezette bekers. Gevraagd naar de reden antwoordde hij, weliswaar Koning van Sicilië te zijn, maar ook de zoon van een pottenbakker. De moraal is dan:

Fortunam reverenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Bezit uw geluk met bescheidenheid, al wie plotseling
Van een nederige positie tot rijkdom zal opklimmen.
Avontueren = in de waagschaal stellen, er aan wagen.
Achterkoussig = achterdochtig.
Aensoecken = beproeven, onderzoeken.
Met voorsicht = welbewust. Vgl. Spiegel's Hertspiegel, 15.
Hem laten ghenoeghen = zich tevreden stellen.

IV Wrijft u niet^{II,4}

WIST menigh Edelman de rechte beduydinghe van zijn Wapen, hy soude hem selfs hoeden voor onheval; dit blijkt aen't gheslachte van de Edellieden, die eertijds dese Wapen voerden* en ghegheven was, moghelijk met sulcke meeninghe van den ghever, dat hy haer eeuwigh wilde voor ooghen schilderen, datse sich aen grooter en harder als zy niet wryven en souden, of zy souden vuyl en terstont ghemorselt worden; dies zy oock soo lang floreerden in weelden, tot datse haer tot borgherlijke twist begaven tegen haer meerder, waer deurse alle verdonckert en vernielt zijn.

Eindnoten:

II, 4 Op welk geslacht Roemer Visscher hier doelt, is niet duidelijk.

V Nutten sonder krassen^{II,5}

DE Raven* is van dier aert, dat hy zijn spyse niet en kan nuttighen sonder krassen of geluyt maken, 't welck van den Vos gemerckt zijnde, (soo Esopus klapt*) leyde hy laghen hoe hy den proye of aes van den Raven soude mogen bekomen. Bestondt* hem met flatteren te prysen, van wegghen zijn soeten sang. Dies hy ontsteecken* met hovaerdye, zijn beek open dede om zijn konst te toonen, liet daerdoor zijn lekker beetjen vallen, nae wensch en begheeren vanden schalcken Vos, die dat terstondt tot zijn profyte ghenoot. Horat. *Tacitus si pasceret corvus haberet plus dapis et rixae multo minus invidiaeque**. En de Vossen zijn noch huylensdaeghs van de selve aert, zy zijn oock van wat couleur dat men mach imagineren.

Eindnoten:

II, 5 Raven = raaf.

Klappen = verhalen.

Soo Esopus klapt = Vgl. bijv. *Fabulae variorum auctorum, nempe Aesopi Fabulae etc. Opera et studio Is. Nic. Neveleti. Francofurti, 1660. p. 256, Fab. 208.*

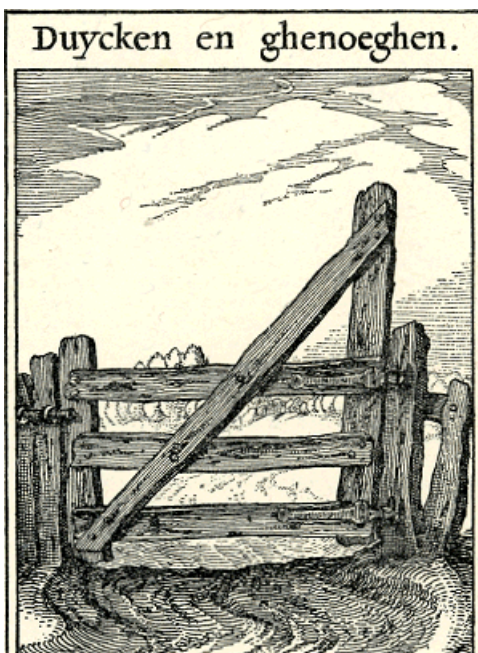
Bestondt hem met flatteren te prysen = ging hem op vleiende wijze prijzen.

Tacitus etc. komt voor in Horatius, *Epistolae I, XVII, 50-51*. De betekenis is: Indien de raaf in stilte kon eten, zou hij meer voedsel hebben en veel minder twist en nijd.

VI Duycken* en ghenoeghen*^{II,6}

DE ghelucksaligheydt is alleen den laeghen van state van God toegheeyghent*; want ghenoegh maect zijn bruycker gherust en lustigh, bysonder die daer in dan duycken kan, en houden hem in zijn kleyne vryheydt: want daer hoogh moet in swang gaet*, daer is min veyligheyd en meer moeyten: en het Hollandtsche rijmken seyt:

**Houdt u reyn/
Acht u kleyn:
Vreest voor den dagh,
Die niemandt verby en magh.**

Eindnoten:

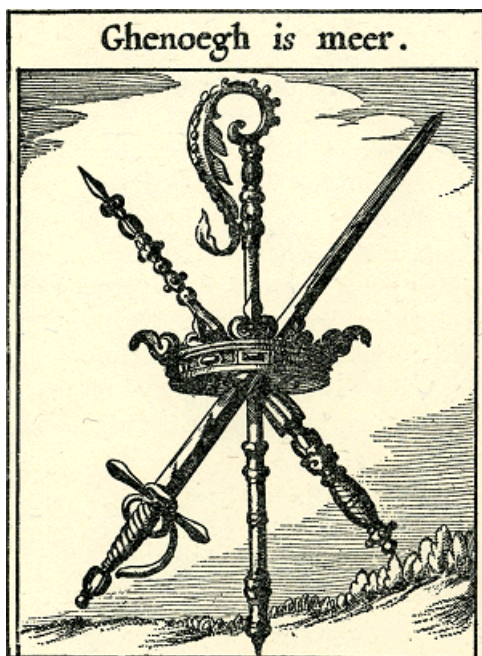
- II, 6 Duycken = zich niet verheffen, zich klein houden.
Ghenoeghen = tevreden zijn.
Toegheeyghent = toegekend.
In swang gaen = in algemeen gebruik zijn.

VII Ghenoegh is meer*^{II,7}

O Heylig **Ghenoegh** / hoe veel zijt ghy boven alle Veel en alle Meer, dat wel te rechte Martialis seyt:

Fortuna multis dat nimis satis nulli.

Want die Ghenoegh heeft, die maect zijn weynigh Veel, en singht met D.V. Corenhert: **'t Ghenoeghen* goet / verheught den moet / en doet / den mens altijd verblyen***. De rijkdom van Croesus en was hier niet by te ghelijcken, zijn wercken betoonden wel, dat hy verre van het Genoegh was. Oock woont **Genoegh** (die slechte* Deerne) in Heeren Hoven niet, dan in slechte Hutten by eenvoudighe deughdsame personagien, die altijd God loven en dancken, al hebben zy niet dan water en broodt, ende een goede smaecke. Elck mensch (soomen seyt) heeft evenveel ghaven van God ontfanghen, ofte God was onrechtveerdigh: maer d'een ghenietet aen de kost, d'ander aen de smaeck: d'eerste aen't bedde, d'ander aen de vaeck: d'een aen de rijkdom, d'ander aen't ghenoeghen, etc.

Eindnoten:

II, 7 Ghenoegh is meer = de zinspreuk van Anna Roemers. Vgl. Brabbeling, Quicken I, 41:

Ons Buerman heeft van als groote overvloet,
Dan nochtans sietmen dat hij altijt wroet
Om meerder winst, 'tsy spaed' of vroeck:
De Fortuyn gheeft menich te veel, maar niemant ghenoech.

De laatste regel is naar Martialis XII, X welke hier ook aangehaald wordt.

't Ghenoege goet enz. - in Coornhert's Liedekens Nr. LVI (zie bijv. Werken I A'dam 1630, f 497 v.).

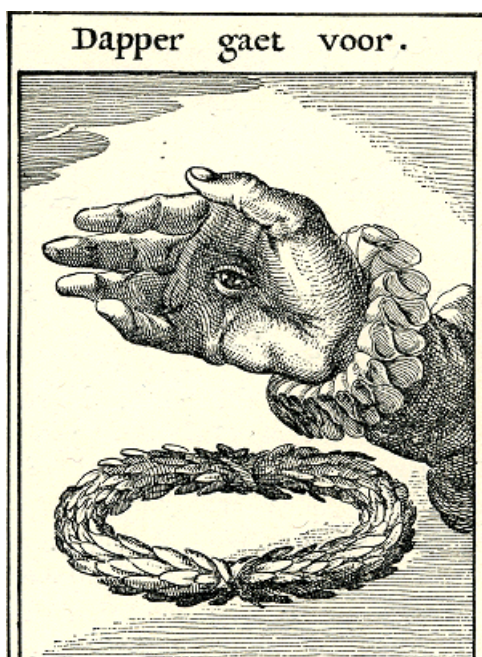
't Ghenoeghen = tevredenheid.

Slecht = eenvoudig.

Het embleem is ook Anna's embleem, door haar in 1642 nog als cachet gebruikt.

VIII Dapper gaet voor^{II,8}

VOOR alle Edelheydt gaet de wackere Dapperheydt, 'twelck beteeckent wordt door een wakent Oogh in de handt, boven den Lauren krans: want Edelheydt van geboorte is wel een spoor of prickel tot treffelijcke daden; dan de trage Slampamper mach hem zijns gheboorts niet roemen, als hy de dappere handt niet aen't werck en slaet, toonende dat hy zijns gheslachts gheen bastaert en is. Ende die van slechte afcomst is, behoeft hem dies niet te schamen, den wegh van eeren staet hem oock open, soo hy in Dapperheydt d'Edelheyd overtreft ende te boven gaet.

Eindnoten:

- II, 8 De voorstelling van een wakend oog in een hand ook bij Andr. Alciati, *Emblemata*. ed. 1608, Embl. 16, waar tegen lichtgelovigheid gewaarschuwd wordt. In de editie van Lyon, 1550 was de toepassing weer een andere. Vgl. ook Gabr. Rollenhagen, *Volsinnige uytbeelsels uyt andere versamelt enz.* Gestelt in Nederduytsche rijme door Zach. Heyns. Arnhem, 1615. Embl. 72.

IX Elck zijn waerom*^{II,9}

DE Paep gaet ten Outaer, den Schipper t'Zee, de Bouwman* ten Acker, de Landsknecht te strijt: vraecht ghy noch waerom? niet dan om ghewin of profijt. Isser anders niet in de wereltd te doen, dan om gelt? ja: om eer, om pracht, om wraeck, om te bedrieghen, al wil het niemandt bekennen, elck ghevet* een anderen glans; Dan hoemen het bewimpelt, elck heeft zijn waerom, al is die voor alleman niet bekent. Lucanus seyt: *Trahunt quemque suae scelerata in praelia causa**. En men seyt: Om't gheniet van het Smeer, soo lickt de Kat de Kandelaer.

Eindnoten:

II, 9 Elck zijn waerom - de zinspreuk van Tesselschade.

Bouwman = landbouwer, boer.

Ghevet = geeft het.

Trahunt, etc. - De versregel bij Lucanus, Pharsalia II, 251 luidt:

Quemque suae rapiunt scelerata in proelia causae = Ieder wordt door zijn eigen beweegredenen gedreven tot misdadige strijd.

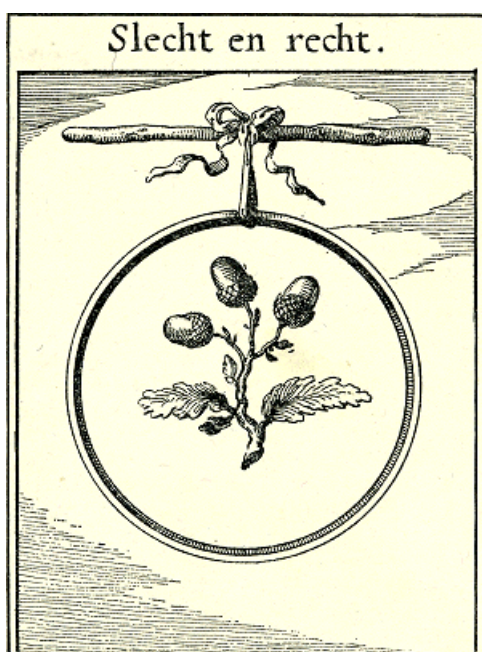
Dezelfde gedachte heeft Roemer Visscher ook neergelegd in zijn Brabbeling. In de druk van 1612 (Leyden, Jan Paets Jacobsz.) vindt men als Nr. 63, Derde boeck van de Ghenogelicke

Boerten, wat later Nr. 40 van het Sevenste Schock van de Quicken is (zie editie v. d. Laan, blz. 76).

Om winst soo steeckt de visscher van strant;
Om winst vaert de schipper over zee en zant,
Om winst vaert de coopman deur 't gantsche lant;
Om winst gebruyckt den lantman de couter;
Om winst stelt de lansknecht sijn lijff te pant;
Om winst soo leeft de hoer in schant;
Om winst spreeckt de voerspraeck als een loos quant;
Om winst soo gaet de paep ten outer; enz.

X Slecht en recht^{II, 10}

DE menschen in de gulden Eeuwe waren slecht en recht, ghinghen naect: aten voor haer spyse Aeckers ofte Boecken*, sulcks als haer het veldt rijckelijck gaf, sonder sorgh, sonder moeyten, sonder gierigheydt*, sonder bedroch: droncken uyt haer handt, of uyt een horen of schelp, sulcks als zy vinden konden, het klare water uyt de fonteyne* daer zy by woonden: men wist van koopen noch verkoopen: Mijn en dijn waren noch op de Wereldt niet. Maer hier nae quam de beleeftheydt, die achten* dese simpele lieden voor plompers ende bottekroesen*. O heylighe goetrondsheydt*, hadden zy u by d'oude maniere gelaten, ghy waert veel beter daer aen gheweest.

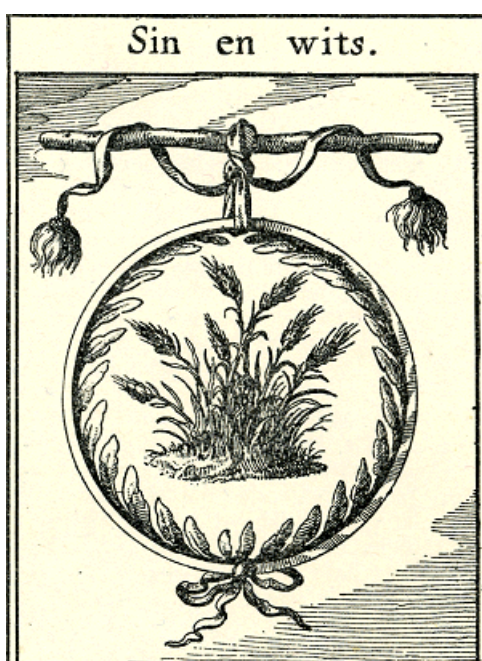

Eindnoten:

- II, 10 Boecken = beukenoten.
- Gierigheydt = begerigheid.
- Fonteyne = bron.
- Achten = achtte.
- Bottekroes = domkop, botterik.
- Goetrondsheydt = eenvoud van zeden.
- Als illustratie van de goedrondeheid dus een eiketakje in een goed rond.

XI Sin en wits*^{II, 11}

NA dat de menschen inde voorgaende Eeuwe langhe tijd gheleeft hadden by Aeckers en by Boecken, soo quam Bachus ende Ceres, en leerden haer planten en saeyen, wijn, koren en alderley vruchten, die de aerde van selfs opwierp*, ende door goede bouwinghe hem grootelijcks verbeterde*: dit was beghinsel van Beleeftheydt*, dat is, dat het volck beghon te verstaen, hoe zy met elckander leven moesten, maecten wetten en willekeuren, om elck* alsoo met beleeftheydt, beleefdelyck in den toom te houden, waer door de wereldt worde verciert met **Sin en wits** / 'twelck in onse tale is, als Sinnelijckheyd* en wetenschap, daer in wy soo lang gheleeft hebben, tot dat Courtosy met lecker Bancket hier te lande quamen.

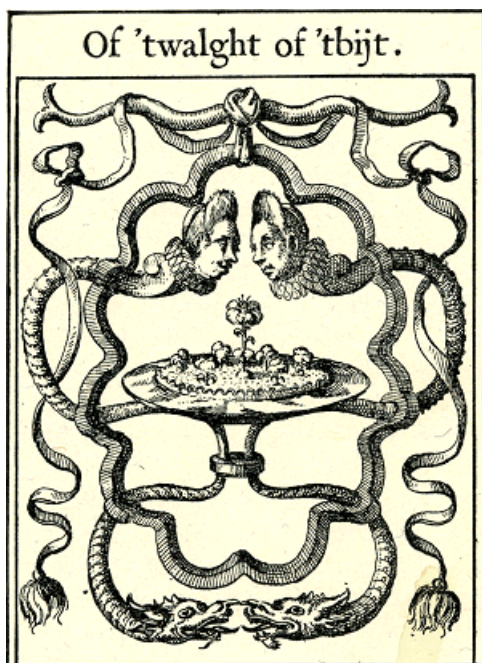

Eindnoten:

- II, 11 Sin en wits wel het duitse Sinn und Witz.
 Opwerpen = opbrengen.
 Ende door goede bouwinghe hem grootelycks verbeterde = en die door goede bebouwing van het land in hoedanigheid zeer verbeterden.
 Beleeftheydt = beschaving, humanitas.
 Elck = ieder.
 Sinnelijckheyd = hier zoveel als 'aardigheid'?

XII Of 'twalght of 'tbijt^{11,12}

DE Courtoisie* wil ick soo seer niet laken, datse heel te verwerpen soude zijn, bysonder in Heeren Hoven, die alle lof-tuyterye* ghewoon zijn: maer het misbruyck van dien, onder de Hovelinghen die nae Officien staen of hooghe Ampten, en dickmael spreken verre van haer meeninghe, om haer mede Versoeckers* te bedodden en te versenden*; dit was noch lydelijck*, als zy elck ander dicwils niet door kromme ganghen en beloghen, valschelijck beschuldighden, en na het leven stonden: het welck de heete Minnaers wel meesterlijck nae konnen spelen, met de bonet* te lichten, knien te buyghen met minschijnlijcke* reverentie; jae dattet hun selven walght die't doen: maer doen dit al om die zy ter eeren of oneeren* beminnen. En halen in haer Bancketten, soet smakende Marsepeynen, Confituren, Marmeladen en dierghelijcke snorrepypen*, die in't leste den mondt laf maken, en ontstellen* het verhemelt van dien met dofheydt, het welck de smaeck wech neemt. Wordt daer om van de Goetrondtheydt uyt haer Gilde ghedaen, en hier ghemaelt in een valsch Rondt met Giegauwen* verset, met een Marsepeyn in't midden.

Eindnoten:

II, 12 Courtoisie = gemanieerdheid, die Roemer Visscher vooral in de Zuid-Nederlanders, de ‘Walen’ laakt.
Lof-tuyterye = verkondiging van iemands lof.
Versoecker = mededinger.
Versenden = met een kluitje in het riet sturen.
Lydelijck = te verdragen.
Bonet = bonnet, muts.
Minschijnlijck = van liefde blijk gevend. Ter eeren of oneeren = op behoorlijke of onbehoorlijke manier.
Snorrepippen = onnodige omhaal, fraaiigheden.
Ontstellen = verstoren, in de war brengen.
Giegauwen = krullen, slingers.
Sinnepop 10, 11 en 12 geven de opeenvolging: goedrondheid, beleefdheid en courtoisie, waarbij de laatste een daling betekent. Vgl. Brabbeling, Q. VII. 29:

Soo veel ghenoech meer is dan veel
Soo veel als dapper gaat voor eel
Soo veel vrolyck min is als blij:
Soo veel scheelt beleeftheyt en courtosy.

XIII Weest dat ghy zijt*^{II, 13}

IN dese Landen wordt de Wl ghereeckent voor een schandt Voghel, en wie voor een Wl ghescholden wordt, neemtet in euvelen* moet, daer nochtans* de wyse Atheniensen een Wl in haer Wapen voerden, als de Goddinne Palladi toegheeyghent*: Dus ist de waen die ons quetst, en niet het wesen. Een Wl is een eerlijcke Voghel onder zijn gheslachte, ghelijck een Valck onder de Valcken. Daerom, wilde elck gheacht wesen voor 'tgeen dat hy is, soo souder minder twist zijn in alle staten, en bysonder onder de Hofsghesinden* ende Courtisanen*. Dan alsoo elck wil gheacht zijn voor 'tgheen hy niet en is, daerom wordt hy dickwils dat hy niet begheert te wesen.

Eindnoten:

II, 13 In euvelen moet nemen = euvel opnemen.

Daer nochtans = terwijl nochtans.

Toegheeyghent = gewijd.

Hofsghesinden = hofdienaren.

Courtisanen = hovelingen.

Voor het opschrift vgl. Brabbeling, Q. I, 4 vs. 15 'En wesen dat ghij zijt bij alle menschen'.

XIV Magister artis venter*^{II, 14}

ALLE konsten die men Mechanique* noemt, worden gheoeffent ende gehanteert, niet soo seer uyt lust, als om de schamele kost te verdienen: want armoedt, behoefteghydt, en honghers noot, zijn Vinders en Baermoeders van alle nutte konsten.

Eindnoten:

- II, 14 Magister artis venter = de buik (honger) is de meester der kunst.
 Mechanique konsten = arts mécaniques, handwerken.

XV Helpt u selven^{II, 15}

O Hollander, dit is een van de vinders* van uwe neeringhe, dees hebt ghy te dancken, meer als den Griecxschen *Dedalo**, die't eerste seyl oyt van Ra liet vallen: dees hebt ghy te dancken, seg ick, om dat het u verstant verwect heeft, om dees beeste te overtreffen, dat ghy de prijs alleen hebt boven alle Natien van de wereldt, die noch allegader dom en onbedreven zijn, ende u al te samen den bessem* van der Zee toe staen en op offeren. Schaemt u dan van uwe botticheyd* niet, dewijl dat ghy in de Zeehandel en Vaert alle ander volcken in grondighe wetenschap te boven gaet.

Eindnoten:

II, 15 Vinder = uitvinder.

Daedalus, die zich volgens de mythe met vleugels door de lucht bewoog, wordt wel beschouwd als de uitvinder van het zeilschip. Zie ook II, 54.

Bessem = andere vorm naast bezem.

Botticheyd = onbeschaafdheid. Visscher stelt gaarne de botte Hollander tegenover de buitenlanders met name de Z. Nederlanders. Vgl. Brabbeling, Q. VII. 41

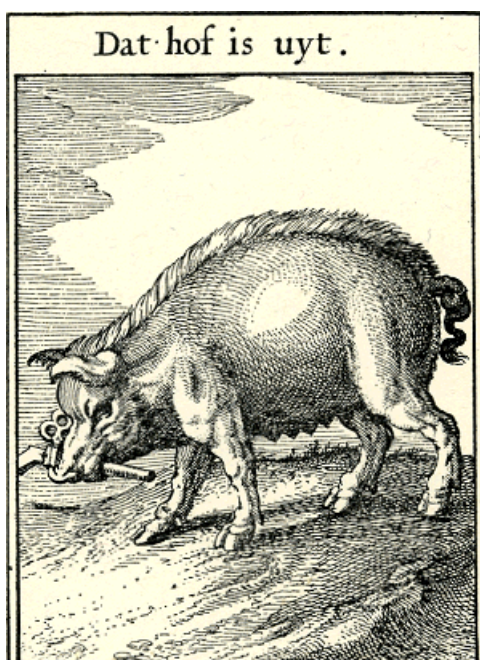
De Meyskens van de Courtosye
Stellen op Brabants haar fantasie

eindigend:
Amsterdamse Dochters doet mijn bescheyt
Schaemt ghij U van de Hollantsche botticheyt?

Het motief van de eekhoorn vindt men ook bij Joachim Camerarius, *Symbolorum et emblematum centuriae*. Norimb. 1590-1604. II, 88.

XVI Dat hof is uyt*^{II, 16}

IN veel plaetsen vergaren de Gilden, de Rotten*, de Gebueren of de Vrienden eens jaers, om te houden vrolijke maelyden, en dat noemen zy **hoven**: al waer tot overdaedt wordt ghegheten en ghedroncken, soo langhe alsser bier of wijn in't Vat is: als dan in sulcker voeghen de waerschap uyt is, soo seytmen: **Dat hof is uyt / men tapter niet meer**. Maer meer wordt dese Sinnepop ghebruyct, als yemandt met Herberg houden soo achteloos het ghelagh reeckent, of soo lichtelick aen droncken gasten uytborghet, dat de Backer en Brouwer niet langher willen by setten*, en soo by ghebreck de neeringe moet staken, dan seytmen: Daer is de Soch met de tap wegh gheloopen, en de Waert is voor daegh* aen de wandt ghepist*, heeft zijn huyshuere met het beddstroo betaelt*.

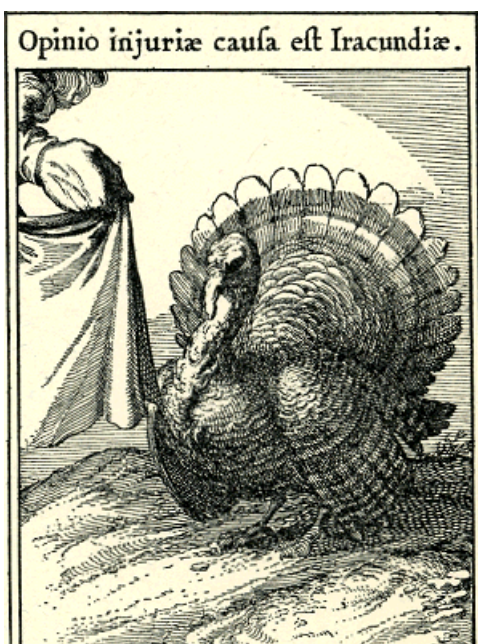
Eindnoten:

- II, 16 Dat hof is uyt = dat feest is gedaan.
 Rot = korporaalschap.
 Bijsetten = leveren.
 Voor daegh = voor het aanbreken van de dag.
 De Waert is, enz. = is met de Noorderzon vertrokken.

Heeft zijn huysuere, enz. = is met achterlating van schuld vertrokken.
Dezelfde voorstelling treft men aan op Jan Steen's 'De verkeerde werelt'.

XVII *Opinio iniuriae causa est iracundiae**^{II, 17}

NIEMAND sal haest gram worden 'ten zy saeck* dat hy waent dat hem onghelijck, spot of hoon wedervaert, moghelijck van yemandt die hy niet en kent: ende wederom hem desghelijcks noyt ghekent en heeft. Dan hoorende die selve beschuldighen van slechte luyden, neemt de partye aen* sonder wederpartye te hooren spreecken. Ghelijck een Calcoensche Haen, als hem een Roodt kleet voor ooghen ghehouden wordt, ontsteeckt in toorne, laet zynen Rooden crop schieten, en dreycht dat op 't lijf te willen, om met picken en byten zijn leet te wreecken.

Eindnoten:

II, 17 *Opinio iniuriae causa est iracundiae* = de veronderstelling van onrecht is de oorzaak van woede.

'Ten zy saeck = of er moet kwestie van zijn.

Neemt de partye aen = stelt zich partij.

XVIII Oolijck* / maer vrolijck^{II, 18}

EEN Man, die soo veel heeft ofte weet te werven als de nature eyscht ofte behoeft, en niet veel meer, die wordt gheacht voor een sober ghesel, als die* genoegh heeft te doen met hem selven te bedroopen*; maer mach niemandt helpen of onderstant doen van zijn tijdtlijcke have; die leeft even wel vrolijck, om dat hy niet en heeft te besorghen veel ydele dinghen ende sinnelijckheden,* die de vette Voghels met wille* deur dertelheydt* op haer laden. Ende wordt hier vergeleecken by de Nachtegael, die soo wel met zijn luttel veeren ghekleedt is, als de Swaen met zijne dicke ende menichte van pluymen. Het Nachtegaelken singht vrolijck, springhende van tacke op tacke, onbenijdt, onbekommert: de Swane leyt lodsigh* ende luy op het water, wordt van veelen besien, ende daer door benijdt. Gaet nu ghy Gieriegaert* ende maeckt u nest groot met moeyten ende arbeydt, dat het kleyne Voghelken niet doen en wil, om dat het weet, dat ghy meer benijdt dan bemint zijt.

Eindnoten:

- II, 18 Oolijck = van geringe stand, onaanzienlijk. Oolyck, maar vrolyck is een spreekwoord: ofschoon niet rijk, toch vergenoegd.
Als die = omdat die.

Hem selven te bedroopen = zich te bedruipen.
Sinnelijckheden = begeerten.
Met wille = uit vrije wil, met opzet.
Dertelheydt = overmoed.
Lodsigh = lui, log.
Gieriegaert = geldzuchtig mens (niet vrekkig!).

XIX Ignari legum sic^{*II, 19}

IN de tijdt dat de Iacht verboden is, te weten, van de Meert tot in Augusto toe, als alle beesten haer jonghen teelen ende voeden: om het jonghe goet te beter aen te focken, soo worden alle jacht Honden met kneppels aen de hals beswaert, om haer snelheydt te verhinderen; en soo worden zy onder de wetten en willekeuren ghehouden. Desghelijcks, die met Reden onder gheen wetten konnen ghehouden worden, die moeten met banden en ghevanghenissen daer toe bedwonghen worden.

Eindnoten:

II, 19 Ignari legum sic = Zij, die de wetten niet kennen, moeten aldus behandeld worden.

XX D'eene min / brengt d'ander in^{II, 20}

DIT en behoeft gheen uytlegginghe: want de Figuree van twee Peerden, die elck ander klouwen,* gheven ghenoech te kennen, dat als d'eene handt d'ander wascht, soo zijne beyde schoon.

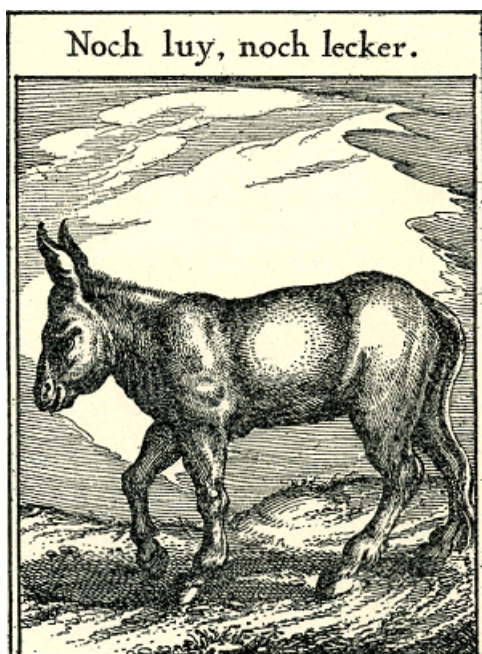
Eindnoten:

II, 20 Klouwen = bij paarden, wanneer zij elkander, over en weer, met de tanden over de nek en de schoft krauwen.

Hetzelfde motief in een ander beeld bij Otho Vaenius, *Amorum emblemata* (Antv. 1608), waar emblema 68 twee stokjes voorstelt, die tegen elkaar gewreven, een vlam veroorzaken.

XXI Noch luy / noch lekker*^{II, 21}

EEN Esel is niet luy om te arbeiden, in wat werck datmen hem opleyt nae zijn vermoghen: maer is traegh van draf ofte gang, daer om willen de onwetende segghen dat hy luy is. Oock is hy niet lekker: want hy eet Distelen en Doornen, en groente* dat ander beesten laten staen: en oock eet hy't kruydt dat onder de Haghen ende onder de drop* wast. Daer om behoort hem een goet Landtman nae des Esels aert te stellen*, in raedsame suynicheydt, in't teeren en huyshouden, ende in neerstighe en ghestadighe arbeyt des Ackers ende Weyden: Op dat hy de segheninghe des Heeren ontfanghen mach, ghelijck den Esel gheschiedt is, daer Iesus Christus selfs op ghereden heeft: den Esel alleen onder alle beesten waerdigh achtende om God te draghen om zijn sachtsinnigheydt, vreedsaemheydt ende gheduldigheydt; ende heeft hem begaeft met langhduerighe ghesontheydt; want een Esel (soo men seyt) en is nimmermeer ofte seer selden sieck.

Eindnoten:

- II, 21 Lecker = kieskeurig.
 Groente = allerlei groen gewas.
 Drop = het regenwater, dat van het dak van het huis loopt.

Hem stellen nae = zich richten naar.

XXII In dese hoeck^{II,22}

MET dit woordt machmen verstaen, dattet goet wonen is, daer goede neeringhe ende vertieringhe valt, daer elck neerstelijck wint, en d'een d'ander doet winnen en verdienen: want het gaet seecker, dat dat de rijckste landen zijn, die aen de Havens van der Zee ligghen. Daer aen* het landt daer het langhe gras weligh groeyt. Daer Koren en Wijn wast, daer ist oock noch goet. Daer Honich en Hout valt, daer ist soberlijck. Maer daer Silver en Goud uyt de Aerde wordt ghedolven, daer woont een arm behoefligh siecksuchtigh volck, die by den Esel te verghelijcken zijn, die de Wijn draeght en drinckt self water, en eet Distelen en Doornen.

Eindnoten:

- II, 22 Daer aen = daarna, daarop (volgt).
 Het prentje is zeer duidelijk op Amsterdam geïnspireerd.

XXIII Met dees myne / Seghent God de zyne^{II, 23}

AL hoe wel de plaetsen daer de Zeevaert floreert, te prysen zijn boven alle Hoecken, soo is nochtans het landt (daer 't langhe Gras wast) gheensins van de minste in waerdigheydt, als oock vermenght met veele eerlijcke lusten*: al derft het de overgrootte winninghe, soo derft het oock de grooter hertseer, moeyten en bekommernissen, ende de Inwoonders faeljeren selden in haer Reeckeninghe: (dat men Banckeroete noemt) alsoo zy soetelijck, sachtelijck rijck worden: Soo blijft dese lieden de Rijckdom oock lange by, van gheslachte tot gheslachte: het en ware datter altemet een geck onder hen lieden gheboren werde, die de Hutspot liet aen barnen, en al de Botter* met al het Meel, op eenen avont verpannekoeckte.

Eindnoten:

II, 23 Als oock vermenght met veele eerlycke lusten = terwijl het ook nog vele behoorlijke genoegens biedt.

Botter = fri-holl. vorm voor boter.

XXIV Cum vult, potest*^{II, 24}

HET is immers soo periculeus met groote Heeren te handelen en wandelen, alst een Schaep is te gaen weyden by een Leeuwe; want alst haer ghelieft, moghen zy u dooden, sonder daer in 't minste om te lyden of ghestraft te worden.

Eindnoten:

- II, 24 Cum vult, potest = als hij wil, kan hij. De leeuw op dit prentje ontleend aan de afbeelding van de leeuw en het paard in Ed. de Dene's De warachtighe Fabulen der Dieren. Brugge, 1567. blz. 6.

XXV Laet legghen dat hachjen*II, 25

EEN recht moedigh man is onvertsaecht, al siet hy zijn vyanden (veel meer in 't getal) die hem komen bespringhen, dan stelt hem ter weere en biet het spits, zy moeten hem onverwonnen laten gaen, indien hy hem stil ende onbeweechlijck houdt: gelijk een Eghel tusschen twee Honden hem windt in 't rondt, over al met zijn borstelen voor, die zijn vyanden te hart vallen om te knaewen.

Eindnoten:

- II, 25 Hachje of hachtje = brok, kluijfe.
 Laet legghen dat hachjen = blijf daaraf, handen thuis.
 Het spits bieden = zich te weer stellen.
 Hetzelfde motief ook by Joach. Camerarius, a.w., II, 86.

XXVI Degeneres animi procerum quid quaeritis aulæ^{*II, 26}

EEN Valck die is van wilder aert, nochtans laet hy hem soo smeken van de leckere spysen des Hofes, dat als hy vry by de lucht vlieght, komt weder in zijn banden, en laet hem blindhocken* en huyven*. Soo zijn oock dese Edel-luyden, die ten Hove opgevoet worden, al hoe wel datse de ghebreecken des Hofes wel sien, kunnen daer nochtans niet van daen blyven: zijnde dees wilden Valck in als ghelijck, die met zijn eygen verdriet bekleedt de plaets van eeren by zynen Heere.

Eindnoten:

- II, 26 Degeneres animi procerum quid quaeritis aulæ = Gij adellijken van verbasterd karakter wat zoekt gij toch de vorstenhoven. Een naar alle waarschijnlijkheid niet-klassiek citaat.
 Blindhocken = in een blind (= donker) hok opsluiten.
 Huyven = een valk de kap opzetten.
 Het motief van de valk, die steeds in zyn gevangenschap terugkeert, is vooral in de erotische emblematiek gewoon. Een vroeg voorbeeld is in Daniel Heinsius' bundel *Quaeris quid sit amor*, etc. nr. 11 met het motto 'Je reviens de mon gré aux doux lacqs qui me serrent'. Vgl. ook de inleiding, blz. XXXI

XXVII Morghen zijt ghy hier niet te gast ghenoodt^{II, 27}

DE Poeet *Martialis* maectt mentie van eenen *Cecilianus*, die van als dat op tafel quam, wat nam, en leyde dat in een servet, om t'huys* te draghen: Ghelijck den Eghel, die is het niet genoegh, dat hy in eenen boomgaert hem met ooft versaet;* maer steeckt oock eenighe op zijn pennen, om in zijn hol te sleypen: daer om besluyt hy: *Cras te Ceciliane non vocavi**. Godt behoedt ons voor etende gasten, en draghende gasten: want de Schotels zijn ledigh, en niemandt is versaet.

Eindnoten:

II, 27 T'huys = naar huis.

versaet = verzadigt.

Caecilianus is de gefingeerde naam bij *Martialis* van een tafelschuimer, die in zijn *Epigrammata*, Lib. II, 37 gehegeld wordt, omdat hij allerlei spijzen van de tafel wegneemt en door zijn slaaf naar huis laat brengen. Het epigram eindigt: *Cras te, Caeciliane, non vocavi* - Caecilianus ik heb U voor morgen niet te eten genodigd.

De voorstelling van de egel met vruchten op zijn pennen treft men veel aan. Vgl. o.m. *Paradin*, a.w., 86 verso en *Camerarius*, a.w., II. 85.

XXVIII Schadelijck / nimmer schoon

DE menschen zijn meest van dier aert, datse haer goet prysen met woorden, al ist inder daedt soo groot prysens niet waerdigh; jae dickwils schadelijck: Gelijk een Hart hem spiegelende in de Fonteyne, hem selfs verhoveerdicht, aensiende zijne schoone hoornen, die dickwils oorsaecke zijn van zijn doot.

XXIX Pulchrum quod utile*^{II, 29}

GHEEN dingh is schoonder, dan dat de mensche meest nut is, tot onderhoudt van zijn staet, tot dienste van zijn vrienden, en tot bescherminghe van zijn Vaderland: dus zijn dan (al schijntet een Paradoxon) de dunne schranckele* beenen van het Hart veel meer te prysen, als de pronckighe pralighe opstaende hoornen, die hem nerghens toe nut en zijn: want hy heeft de moet niet (ghelijck als andere hoorn beesten) zijn vyandt daer mede van hem te weeren. Siet hier ghy Proncker en Ioncker by der straten, waer toe dient u de hovaerdy, dan om u goet te verteeren ende te verminderen, en veracht te blyven by de manhaftighe mannen, die het Vaderlandt met haer bloedt verdedighen.

Eindnoten:

II, 29 Pulchrum quod utile = schoon is, wat nuttig is.

Schrankel = teer, onvast.

Deze en de voorgaande sinnepop vormen de bestanddelen van de fabel van het zich spiegelende hert, dat zijn horens prijst en zijn poten veracht, maar met zijn horens blijft steken als de jager komt. Zie Warachtighe Fabulen p. 122, waaraan ook de afbeelding bij de voorgaande sinnepop ontleend is. Hetzelfde gegeven komt ook voor in Nic. Reusner, *Emblemata*. Francoforti, 1581. p. 83.

XXX Dat zijn de treecken*^{II, 30}

MET eens anders schade, schande of arbeyt zijn profijt soecken, dat is tegen alle nature en redelijckheys behooren, als Cicero seyt: *Illud natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras facultates copias opes augeamus**. Die dan sulcks doen, dat noemtmen Italiaensche treecken: maer de Duytschen noement Schelmstucken. Dan (God betert) de werelt is nu soo boos, als men daer slechts den schijn van Reden om weet te hanghen, soo moet het al eerlijck en deughdelijc zijn. Schijn wordt overal ghepresen: Waerheydt leyt achter in de hoeck, als een verworpen Santinne*, nae uytwysen deser woorden:

*Practica est multiplex**.

Eindnoten:

II, 30 Het citaat bij Cicero, De officiis III, 22. De vertaling luidt: de natuurwet staat niet toe, dat wij met hetgeen wij van anderen roven eigen middelen, welstand en rijkdom vermeederen.

Treecke = list, trek.

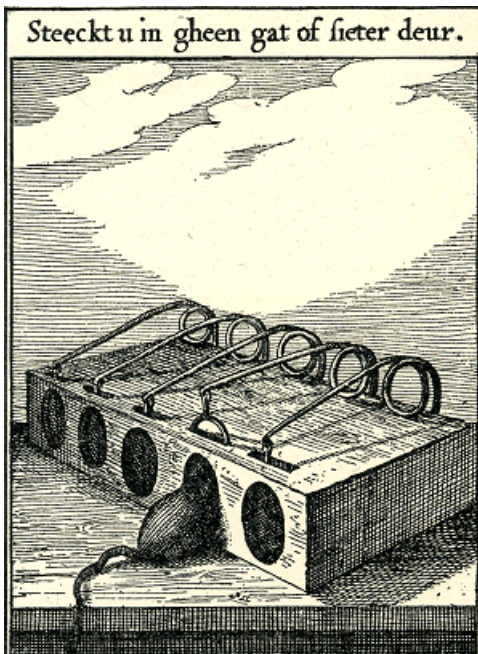
Santinne = heilige.

Practica est multiplex = vele wegen leiden naar hetzelfde doel.

De fabel van de aap, die de kat de kastanjes uit het vuur doet halen in *Warachtighe Fabulen*, p. 210. De daarbij behorende afbeelding is nagevolgd door Visscher, die daarvan een bijgewerkte copie heeft gemaakt, welke dus als spiegelbeeld is afgedrukt.

XXXI Steeckt u in gheen gat of sieter deur^{II,31}

EEN waarschouwinghe is dit voor alle de gheene die yet wat avontuers* willen beginnen, daerse veel gelts toe gebruycken moeten, datse gedachtich zijn heur self in geen schulden te steecken, daer de middelen kleyn zijn; want hulp van vrienden is een krancke stut, daer luttel op te vertrouwen is; ende ghemeenlijck faeljeertse* als de saecken qualijck gaen.

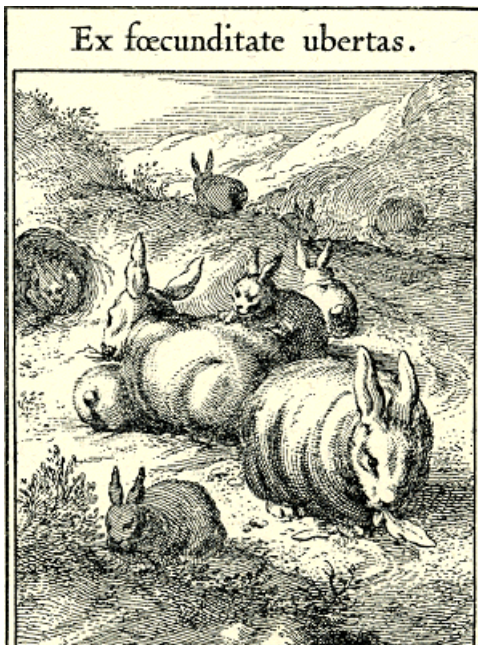

Eindnoten:

- II, 31 Yet wat avontuers = iets onzekers, riskants.
Faeljeeren = tekort schieten.

XXXII Ex foecunditate ubertas*^{II,32}

Vruchtbaerheydt maeckt ruymte* en overvloedigheyd; want daer Wijn wast wordtse wel ghedroncken: daer Botter en Kaes valt, wordtse ruym aenghetast* en ghegheten; en soo van alle dinghen in alle landen. Een paer Konynen teelen soo vruchtbaerlijck voort, datse met haer jonghen en de jongen van dien, souden binnen 's jaers meer als tseventich in't getal zijn, by soo verre zy onbeschadight mochten teelen.

Eindnoten:

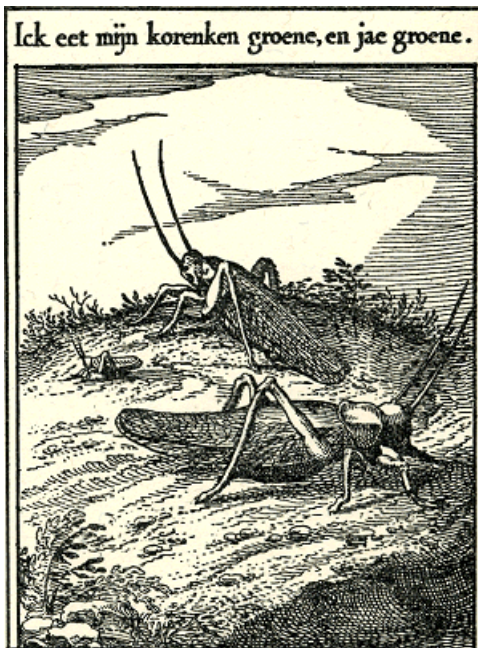
- II, 32 Ex foecunditate ubertas = uit vruchtbaarheid overvloed.
 Ruymte = overvloed.
 Aentasten = onbeschroomd aanspreken.
 De afbeelding is verwant aan die in *Warachtighe Fabulen*, p. 64.

XXXIII Ick eet mijn korenken groene / en jae groene^{II,33}

DAER is een Lietjen by de Opsnappers*, daerse louter haren aert mede te kennen geven, singende uyt vryer keele aldus:

Helas! 'tis al verloren/
 Ick ben een jaer te vroeck geboren
 Ick eet mijn korenken groene/
 En jae groene*.

Daer door ben ick bekoort om heur tot een Sinnepop te gheven den Sprinckhaen, die in Latijn *Cycada* ghenaemt is*, die singt Somers in't groene koren, en verheughd de Passanten; maer des Winters is hy nergens te vinden.

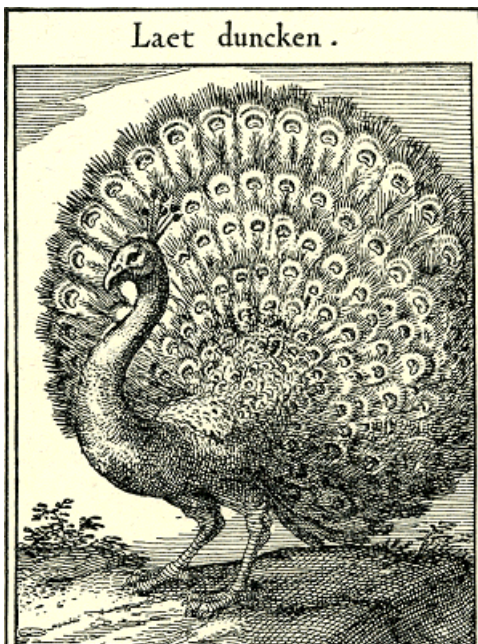
Eindnoten:

II, 33 Opsnapper = verkwister.

Zijn korentje groen eten = van de hand in de tand leven, niets sparen voor de kwade tijd. Sprinckhaen, die in Latijn *Cycada* ghenaemt is - Merkwaardigerwijze bijna dezelfde verwarring als bij Joach. Camerarius, die in zijn *Centuriae III*, 96 over de krekkel schrijft, die 's winters niet gezien wordt en de opmerking maakt, dat de graveur in plaats van een krekkel (*cicada*) een sprinkhaan (*locusta*) heeft afgebeeld.

XXXIV Laet duncken^{II,34}

LAET duncken maect den dans goet*, soo men seyt: En die hem smorghens wat laet duncken, die isser den heelen dagh te bet af: Dit komt uyt een hoveerdigh herte: gelijk de Paeu, die zijn schoone steert verheft, en spieghelt hem daer in, en draeyt hem om ende weder om, op datmen zijn meeninge soude mercken: Alsoo doen oock de hoveerdighe opgeblasen menschen, die by der straten gaen proncken, ende draeyeerssen* met haer kostelijcke kleederen, en groote pracht en staet van dienaers; oock met kostelijck timmeren* en huyshouden.

Eindnoten:

- II, 34 Laet duncken = laatdunkendheid, verwaandheid. Laet duncken maect den dans goet = men kan het met verwaandheid een heel eind brengen.
 Draeyeerssen = met achterwerk draaien, verwaand lopen.
 Timmeren = bouwen (v.e. huis).
 De pauw ook bij Camerarius III, 20.

XXXV Bonus fons / bonus liquor*III,35

EEN Schaep is soo goet datter niet een dingh aen zijn geheele lijf is, of het is tot eenighe dinghen nut: ja dat zijn afgangh niet alleen tot misse in de vaelt goet is; maer men maeckter de Kasen mede groen: en de melck gaet aller beesten melck te boven. Soo dat oock Christus selfs het Lam Gods, ghe-naemt gheweest is, daer Sint Jan met zijn vinger op wees, segghende:

Ecce Agnus Dei.

Eindnoten:

- III, 35 Bonus fons, bonus liquor = een goede bron, een goede dronk.
 Het schaap op de voorgrond vertoont veel overeenkomst met de afbeelding in Warachtighe Fabulen, p. 98.

XXXVI Ane weergaey^{II,36}

DE Voghel Phoenix, soo de Poeten fabuleren, leeft vijf of seshondert jaren, en heeft gheen gaeyken om te teelen; en dan verbrandt hy hemselven en uyt die assche komt weder een jonghen Voghel voort: soo dat men met recht segghen mach, **Ane weergaey***, dat is: **sonder weergaey**: wordt metaphoricc gheduydt op sulcke gheleerde ofte konstrijcke mannen, die daer excelleren ofte uyt-munten boven alle andere, levende in die selve tijdt, in het werck daer zij professie af doen*.

Eindnoten:

II, 36 Ane = zonder.

Weergaey = in dubbele zin gebruikt nl. gade en gelijke.

Professie doen van iets = als beroep uitoefenen.

Voor de afbeelding zie Warachtighe Fabulen, p. 208, waarvan hier de bygewerkte copie in spiegelbeeld. Overigens de vogel Phoenix ook in Paradin, a.w. 54 verso, bij Horapollo, Hieroglyphica (Parys, 1551) p. 52, by Nic. Reusner, Emblemata (Frankf. 1581), p. 98 en vele anderen.

XXXVII T'huys best^{II, 37}

DOE alle beesten van Iupiter te gast ghenoodt waren, soo heeft hem de Schildt-padt alleene achter ghehouden, ende is niet ter Feeste ghekomen: Iupiter verwondert, soude gheerne de oorsaek daer af weten, liet hem vraghen, waerom hy niet ghekomen was in soo goeden grooten geselschap, die van den oppersten God gheroepen waren. Antwoorde: **Oost/ West/ 'huys best.** Waer over hy verwesen* worde in den hooghen Raedt der Goden, altijdt zijn huys voor hem te draghen, ende by zijn leven daer niet uyt te gaen.

Eindnoten:

II, 37 Verwesen worden = veroordeeld geworden.

De schildpad met dezelfde fabel ook by Camerarius a.w., II, 91.

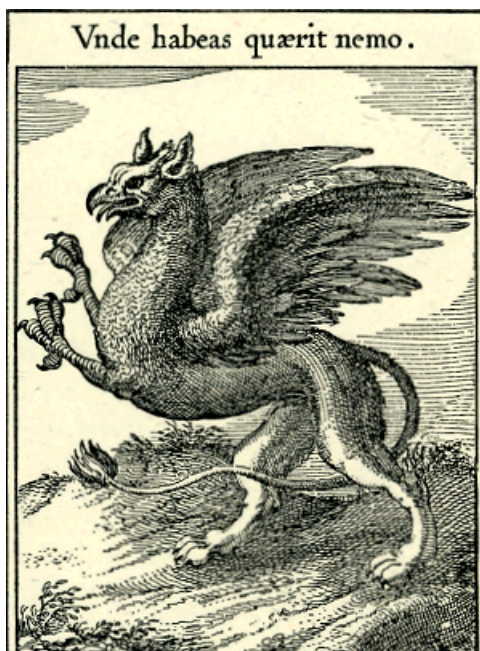
XXXVIII Unde habeas quaerit nemo*^{11, 38}

EEN Griffioen, voor met Arents vleughelen, klauwen en beck; ende achter met het lijf van een Leeuwe: 'twelck in't wesen* niet en is, noch oock in de wercken der natueren niet ghevonden en wordt: maer versiert tot een Metaphora, om daer mede te kennen te gheven, dattet het Wapen is van alle Struyck-roovers, Zee-roovers, en Vrybuyters, die des Koopmans goederen, waghens en schepen met snelheyd achterhalen, ende in haer gheweldt sien te kryghen, ende met kracht den ghehaelden Roof verdedighen, zy hebben recht daerop of niet. *Paulus Iovius** set daer by een Latijnsche sententie:

Unguibus et rostro atque alis armatus in hostem.

Dat is:

Met klauwen/ beck en vleughels ghewapent teghen den vyandt. En schrijft dat toe een Baroen*, die zijn Vaderlijcke stadt regeerdt teghen Recht of Electie, in forme van Tyran: hoe soudemen dan niet segghen of hy ghebruyckt dese Figure met soo goet recht, als de tyrannye over zijn Medeburghers.

Eindnoten:

II, 38 Unde habeas quaerit nemo = Waar gij het vandaan hebt, vraagt niemand.

In 't wesen niet en is = niet bestaat.

Paulus Jovius = P. Giovio, Dialogo dell' imprese militari et amorose, etc. Lione, 1574. Inderdaad komt daarin als het impresa van Baglione een griffioen voor. Baroen = in de middeleeuwse betekenis van edelman, rijksgrote.

XXXIX Knecht hoe sweet ghy^{*II, 39}

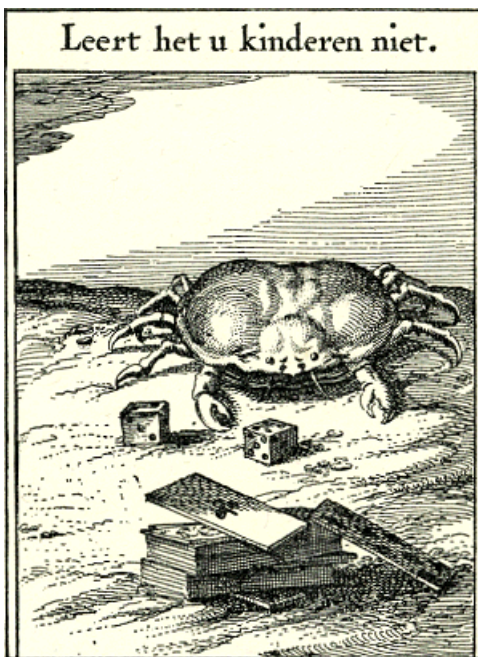
ALS yemandt hem onderwint het gheen hy niet gheleert en heeft, of van natueren niet aengheboren of eyghen is, die doet groote moeyten ende arbeydt, en recht niet uyt. Een Voghel-struys kan niet vlieghe van der aerde, dan loopt snel door't behulp van zijn vleughelen; want na reden en proportie, soo zijnse veel te kleyn ende qualijck ghestoffeert met pennen om soo swaren lichaem in de lucht te voeren.

Eindnoten:

- II, 39 Knecht = man, mens. Knecht hoe sweet ghy = Vrind, wat doe je een vergeefse moeite.
De struisvogel is een veel voorkomend motief, zij het dan, dat de spreuken en de toepassing nogal eens uiteenlopen. Vgl. o.a. Giovio, Dialogo, etc. p. 94; Camerarius, Centuriae III, 17; Warachtighe Fabulen p. 212.

XL Leert het u kinderen niet

EEN Krabbe is van natueren soo gheschapen, dat hy over alle zyden gaet, soo wel ter slincker als ooc ter rechter handt. Wordt daer om vergheleecken by d'Ouders, die haer kinderen met quaet exempel voorgaen, als droncken drincken, dobbelen, hoereeren ende dierghelijcke gebreecken.

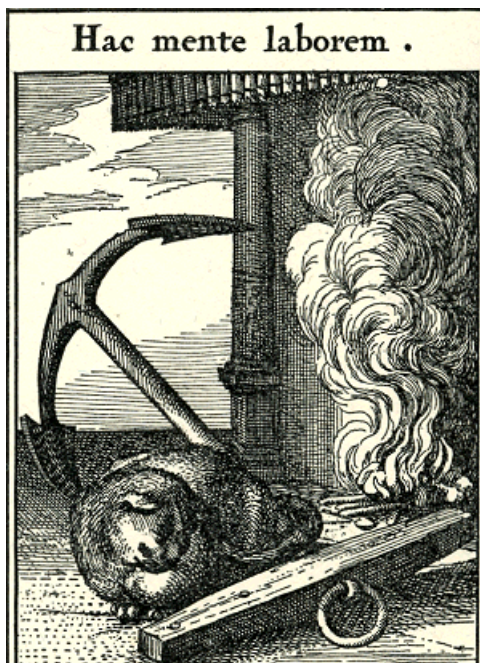

XLI Hac mente laborem^{II,41}

DE ghemeyne Schippers tale is met dit woordt verciert, alsse van een Schipper of Zeeman spreecken, die nu redelijck wel ghevaren heeft, en oudt gheworden is, segghense: **Hy isser al wel by*/ hy mach het ancker nu wel by de kat setten*/ en blyven t'huys op een luwe Reede by den haert/ daer een goet vier aen leyt.** Recht nae Horatii segghen:

*Ille gravem duro terram qui vertit aratro
Perfidus hic caupo, miles, nautaeque per omne
Audaces mare qui currunt: Hac mente laborem
Sese ferre senes ut in otia tuta recedant
Ajunt: cum sibi sint congesta Cibaria.**

Die de Kern van dese Noot smaecten, ghebruycken in soberheydt dat hun de Fortuyne ghegheven heeft, leven vrolijck, dancken God; zijnder na dees Zeelieden verstant beter aen, als de onversadelijcke ghekloofde* herten, die altijd de eene winst uyt d'ander gloseren*, en altijd Plus Outre spelen, dat is: **Meer en meer winnen:** en daer na sterven zy, sonder het ghewonnen goet te besighen, te nutten, ofte te ghenieten.

Eindnoten:

II, 41 Er wel bij zijn = er goed bij zitten.

Het anker bij de kat zetten = met varen ophouden.

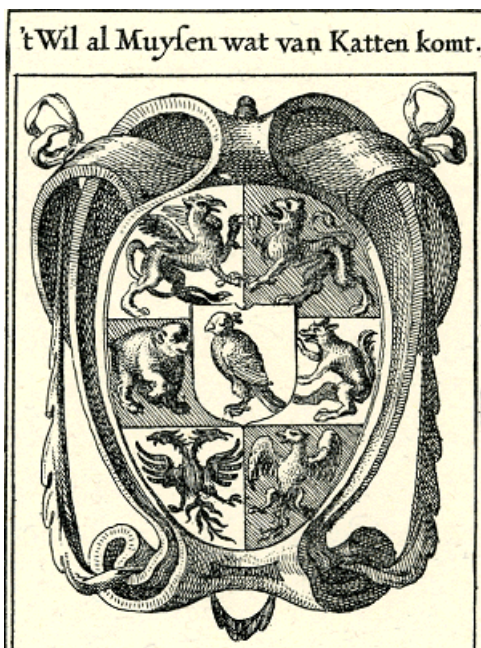
Ille gravem etc. = Horatius Sat. I. I. 28-32. De betekenis is: De boer, die met de zware ploeg de vette aarde omploegt, deze schelm van een herbergier, de soldaat, de koene zeelieden, die alle zeëen bevaren, zij allen zeggen ,dat zy met dit doel de last der arbeid verdragen om zich in veilige rust terug te kunnen trekken, wanneer zij hun voorraden verzameld zullen hebben.

gloseren = bedenken.

ghekloofd = verdeeld.

XLII 'tWil al Muysen wat van Katten komt*^{II, 42}

DE Wapenen van de Edel-luyden, zijn al meest Leeuwen, Beyren, Wolven; en moesten oock so wesen, om daer mede haer vyanden te kennen te gheven, datse haer Vaderlandt wilden en konden beschermen, ende oock hert en moets ghenoech daer toe hadden, en daer uyt zijn haer Wapenen overgebleven, die haer kinderen en naekomelingen noch huylensdaeghs voeren, elck daer mede uyt-beeldende de vromigheydt van hun Voorouderen; ghenietende daer door de vryheydt van de jacht, en oock van het vliegghen met de Valck*, die zy alle ghemeyn hebben* tot haer vermaeckelijckheydt: daer om is die hier midden in't Wapen ghestelt.

Eindnoten:

- II, 42 'T wil al muysen wat van katten komt - een spreekwoord.
 Vliegghen met de valck = beoefenen van de valkenjacht.
 Die zy alle ghemeyn hebben tot haer vermaeckelyckheydt = dat een gemeenschappelijk vermaak van hen is.

XLIII Nerghens beter^{II,43}

DIT is klaer ghenoegh om sonder uytlegghinghe te passeeren; want de Dronckaerts die daghelijcx singhen, *Meum est propositum in taberna mori**. Dese zijn de Vorrsschen in de slooten ghelijck, altijdt met de beck in het nat, krytende **borrekick/kick/kick/** met een ongracelijck geluyt.

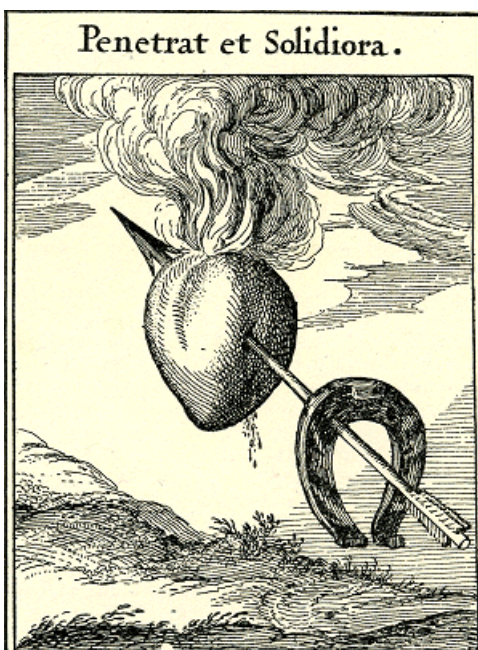

Eindnoten:

- II, 43 *Meum est propositum in taberna mori* = Ik ben voorbeschikt om in de herberg te sterven. Ontleend aan een bekend lied uit de poëzie der Middeleeuwse zwervende geleerden, van een dichter, die als Archipoeta bekend staat. De kikvors ook by Camerarius, a.w., IV, 71.

XLIV Penetrat et Solidiora*^{II, 44}

DE kracht van Minnen en Cupidoos pylon, zijn soo wel bekend, dat ick my hier niet stellen* wil om daer meer af te schryven: want de Oude ende Nieuwe Poeten hebben het soo wel beschickt*, dat ick my daer gantsch op ruste*.

Eindnoten:

- II, 44 Penetrat et solidiora = Hij doorboort ook de hechtste (eig. hechtere) zaken.
 Zich stellen = zich toeleggen op, streven naar. Beschicken = uitvoeren, volbrengen.
 Zich rusten op = zich verlaten op.

XLV Het moet wel^{II, 45}

HET is een ghemeyn spreekwoordt onder de Kooplieden, en bysonder Winckeliers, datse segghen:

**God gheef hem alle gheluck en eer /
Daer ick aen winne dat ick verteer.**

Die zy oock goede chier* en vrientschap bewysen, en eenighe kleyne fauten ten besten houden, en dat alleenlijck om het ghewin datse van die luyden hebben. Daerom ist oock wel billick, dat wy het kaeckelen van de Hoenderen niet alleen verdraghen: maer met gheneuchte aenhooren, om de Eyeren die zy legghen. Socrates ghevraeght zijnde, hoe hy het klackoyen*, kyven en schelden van zijn Wijf mochte verdraghen. Antwoorde: Hoe mooght ghy het kaeckelen van u Hoenderen ende Gansen verdraghen? Om datse (seyde de Vragher) moye Eyeren en Ionghen voortbrenghen: Soo brengt dan oock mijn Xantippe schoone jonghe kinderen voort.

Eindnoten:

II, 45 Chier = onthaal.

Klackoyen = zich gedragen als een klackoy (= straatloopster, kwaadspreester).

XLVI Afkomst seyt niet^{II, 46}

HET is een oudt recht, dat de Edele gheboren eenighe voorbaerlijckheydt* ofte praeeminentie hebben in alle Heeren Hoven, om hooghe Officien ofte Ampten te bedienen, bysonder den Krijghshandel aengaende; maer daer mede is den wegh der vrome kloeckmoedighe daden niet ghesloten, dat een slecht eerlijck mans soon daer gheen part en deel aen hebben soude, om d'eerste Edel-man zynes stams te worden. Alle Edel-stammen hebben haren oorsprong door een van heurlieder Voorouders begonnen; by Adams tyden en was het soo niet, daerom seytmen:

**Doe Adam haspelde* en Eva span/
Waer was doe den Edelman?**

Men maectt seer bequame Besemen, om de kleederen seer schoon te veghen, van morsighe vuyle Verckens rugh-borstelen, die alle stof seer suyverlijck af strijcken, dit mocht niet wesen, soo dees borstelen den aert van hun Vader ende Moeder niet en verwierpen.

Eindnoten:

II, 46 Voorbaerlyckheydt = voorrang.

Haspelen = opwinden van een draad.

XLVII Frustra qui Iterum^{II,47}

HY is dwaes die hem aen den steen stoot daer hy eens over ghevallen heeft, dat is: Dat elck hem moet wachten van de tweede mael te doen, daer hy eens qualijck by ghevaren heeft, gelijkmen seyt:

Frustra Neptunum accusat, qui Iterum naufragium facit.

Dat is te segghen:

Te vergheefs beklaecht* hy Neptunum of 'tAvontuer van de Zee / die de tweede verloren reijs doet.

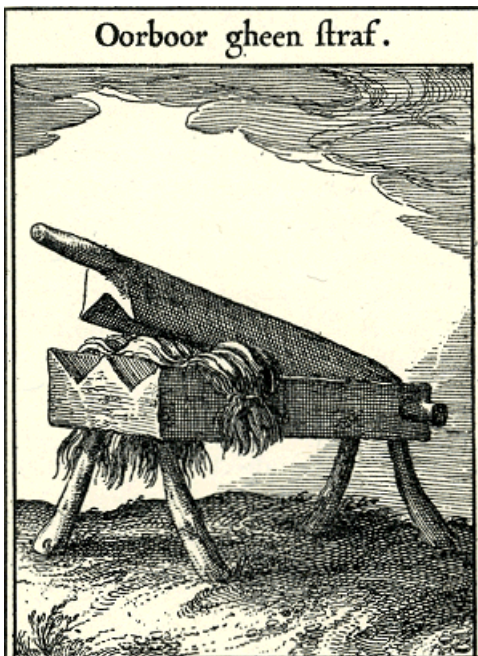

Eindnoten:

II, 47 Beklagen = beschuldigen.

XLVIII Oorboor* geen straf^{II, 48}

DE Boer braeckt* zijn Vlas met dit instrument, dat breeckt alle de scheven*, om dat tot goet Vlas te bereyden, niet uyt straffinghe ofte wrake, dan om den oorboor daer af te ghenieten: Desghelijcks zijn alle Heeren schuldigh, de Landtsaecken te regeeren tot een rechtveerdigen oorboor, en niet tot particuliere hate, wrake ofte straffe; dat gunne God.

Eindnoten:

II, 48 Oorboor = nut.

Braken = de vlas- of hennepstengels na het roten met de handbraak kneuzen, breken, zodat de scheven er af vliegen.

Scheven = houtachtige stengeldelen.

XLIX De kost moet voor de baet uyt^{II, 49}

EEN Buys* schiet zijn netten uyt*, heeft tonnen sout, victaillie, en ander gereetschap mede, die al verleyt* moeten wesen, eer hy ghewin en de vangst verwacht; die dickmael soo sober is, datse de uytgheleyde kosten qualijck betalen mach: dan op hope van beter, rust hy de volghende teelt* weder toe; gheeft moet alle menschen, datse de Fortuyne weder aen moeten soecken, niet twyfelende, of God sal ghenade en goede voorspoedt verleenen, alle de ghene die op hem vastelijck vertrouwen.

Eindnoten:

II, 49 Buys = kielvaartuig met brede boeg en ruime buik, vrijwel uitsluitend voor haringvangst gebruikt.

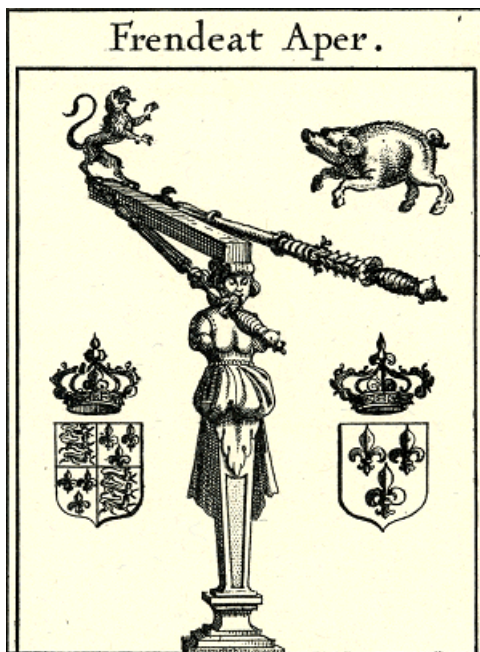
Uytschieten = snel uitzetten.

Verleyt van verleggen = uitgeven, betalen.

Teelt = tijd, waarin de visserij wordt uitgeoefend.

L Frendeat Aper^{*II, 50}

DE Figure die ghy hier aenschout; beteeckent, d'eene Scepter (verciert met het Fransche Schilt) de Koningh van Vranckrijck; d'ander (met het Wapen van Groot Britannien) de Koning van Enghelandt; de Leeuw (op het punt hanghende) de Staten vande Gheunieerde Provincien: waer mede men te kennen wil gheven, soo lang als dese twee machtighe Koninghen ons in ghelijck-wichtigheydt* blyven houdende, soo sal ons het Bosch-swijn* of Wild-swijn niet veel byten.

Eindnoten:

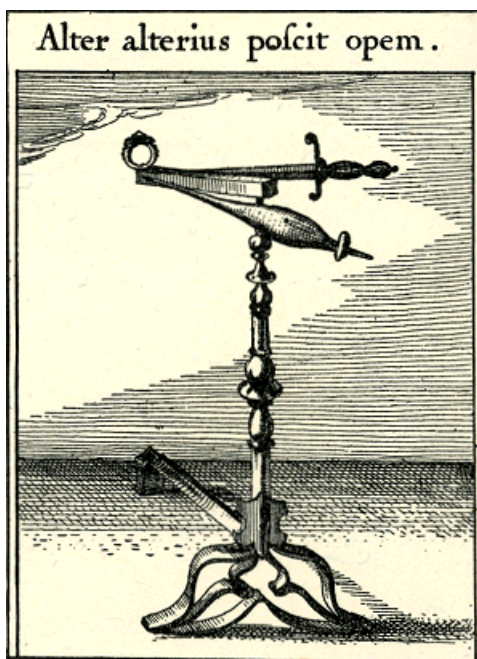
II, 50 Frendeat aper = Laat het zwijn knarsetanden.

Gelijck-wichtigheydt = evenwicht.

Bosch-swijn = volgens Beets in de uitgave van *Alle de gedichten van Anna Roemers Visscher*, DI I (Utr. 1881), p. 163, te verstaan als de vijand, de omwroeter van de Hollandse Tuin en ontleend aan Psalm 80, 13-14. Op spotprenten en ook spotpenningen van die tijd wordt Spanje dikwijls als een zwijn voorgesteld.

LI Alter alterius poscit opem*^{II, 51}

EEN Man en een Wif, die huwende in alles ghelijckwichtigh* zijn, 'tzy in Hoogheydt, Edelheydt, Rijckdom, in statighe* Vrienden en Bloetverwanten, in maniere van leven, en dierghelijcke dinghen meer; die zijn de gheluckichste die daer leven, soo langh als zy elck ander in de ghelijckheydt bejeghenen*.

Eindnoten:

- II, 51 Alter alterius poscit opem = de een vraagt de hulp van de ander.
 Ghelijckwichtigh = met elkaar gelijk staande.
 Statigh = aanzienlijk.
 In de ghelijckheydt bejeghenen = als gelijken behandelen.

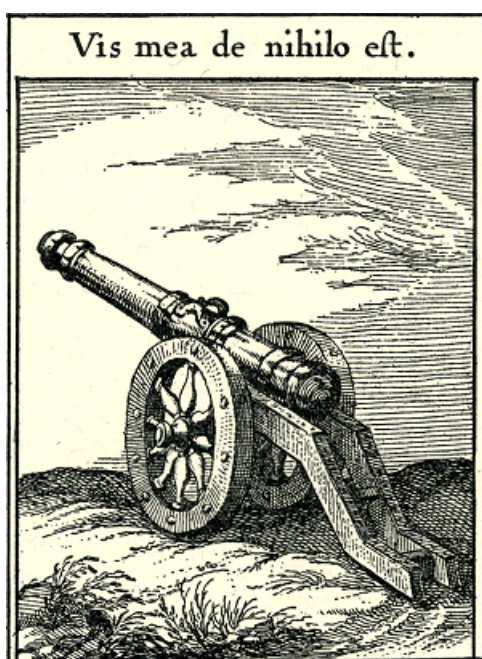
LII Vis mea de nihilo est^{II,52}

VAN dese Sinnepop is een heerlijk Enigma in 't Latijn beschreven, door Pandulphum Collenutium*, aldus:

*Vulcanus genuit, peperit Natura,
Minerva
Edocuit nutrix ars fuit atque dies.
Vis mea de nihilo est*.*

By my overgheset onder mijn Raedtselen*.

Uit niet spruyt mijn kracht.

Eindnoten:

II, 52 Pandulphus Collenutius = Italiaans humanist, 1444-1504.

Vulcanus genuit etc. = Vulcanus heeft my verwekt, de Natuur heeft my gebaard, Minerva heeft mij geleerd, de Kunst en de Tijd hebben mij gevoed. Mijn kracht komt uit niets voort.

Raedtselen - In Visscher's Brabbeling zijn 'tot vervullinghe van wit papier' een viertal Raetsels opgenomen w.o. ook het volgende:

Vulcanus is mijn Vader vermaert;
Natyre de Moeder die mijn heeft ghebaert;
Minerva ghebruyckt mijn inden strijdt;
Ick ben opghevoet van Const en Tijd;
Niet mach my groote cracht gheven;
Drie substantien doen mijn leven;
De kinderen, die ick brenghe voort,
Sijn Donder, Verwoesting, Gramschap en Moort;
Ick can ghebruycken spietsen noch swaerden;
Ick ben monster der zee, noch oock der aerden;
Daer toe gheen Duyvel van der hellen;
Nochtans com ick de menschen quellen.
Een stuck gheschuts.

LIII Voor de wanewaers*^{II, 53}

EEN Moylijck* (of Priapus)* wordt inde Boomgaerden, ende in't Koren en Hennipwerven* ghestelt voor de onverstandighe Voghels, om dat die Dieren soudent meenen of wanen al waers*, dat het zijn Herders die de vruchten bewaren. En waer't dat de Voghels spreekken konden, als die by Esopus tyden deden, zy soudent van sulck ghespooock malkanderen veel meer vertellen, dan de oude Wyven doen by haer Spinrocken sittende, van Wonderen, van Droomen, van Waren*, van Nachtmerryen, dat zy van haers ghelijcke ghehoort, ofte selfs wanen ghesien te hebben, en houden het voor waerheydt, datmen't schier in het Evangelij behoorden te schicken* ofte te stellen.

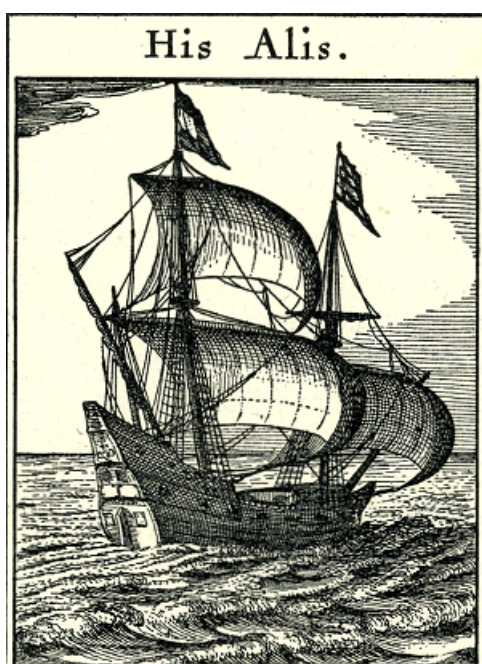
Eindnoten:

- II, 53 Wanewaers = middelned. waendwaers, waenecwaers - hij die zich licht iets op de mouw laat spelden, sukkel.
 Moylijck = molik, vogelverschrikker.
 Priapus = in de Oudheid tuingod en diens beeld, hier vogelverschrikker.
 Hennipwerf = hennepveld.
 Al waers wanen = voor waar houden.
 Waren = geesten, spoken.

Schicken = inpassen, invoegen.

LIV His Alis*^{II, 54}

DEDALUS is d'eerste geweest, soo Polidorus Virgilius* schrijft, die seyl van Rae of Spriet* liet vallen, om met zijn soon Icarus te vluchten, uyt het Eylandt van Creta, daer hy om zijn konstighe Inventien ende Handtwercken ghenoeghsaem als ghevanghen gehouden wierdt: soo bedacht hy, hoe hy met de snelheydt van Seylen, de roeyende Galeyen verkloecken* mochte: waer door de Poeten oorsaeck ghenomen hebben*, om te fabuleren, dat hy zijn soon ende hem selven vleughelen (met wasse aen zijn armen bequaem*) maeckte, daer mede hy over de Zee ghevloghen is. Daerom heeft het my niet vreemt ghedocht, dat te approprieren* of toe te schryven onse Schepen, die niet alleen over de Zee van *Icarien* en varen, dan vlieghen met dese vleugelen over de groote Oceaen, aen alle de Custen van Oost-India, Bresil en West-India, oock door de Strate van Magellanus; met veel beter avontuere* en kennisse, dan de reuckeloose* jonghelingh over de Zee van Icarus dede, die van hem den naem behouden heeft.

Eindnoten:

II, 54 His alis = met deze vleugels.

Polydorus Vergilius. De rerum inventoribus libri octo. Nova editio. Argentorati, 1606. Lib. III, cap. XV (p. 196) noemt daar inderdaad Icarus als de uitvinder van het zeil en Daedalus als de uitvinder van mast en ra.

Spriet = rondhout, draaibaar onder aan de mast bevestigd, voor het uithouden van een vierhoekig zeil.

Verkloecken = kloeker maken, verbeteren.

Oorsaeck nemen = aanleiding vinden.

Bequaem = geschikt.

Appropieren = toepassen op.

Avontuere = lot vgl. Brabbeling Q. II, 51.

Reuckeloos = roekeloos, lichtvaardig.

LV Te veel vertrouwt^{II,55}

DIE voor een goet Vriendt ofte Prater hem selfs als Borghe stelt, die geeft de sleutel over van zijn Comptoir, ende gheeft den Prater macht om zijn Borghe in de peeckel te laten steecken*; soo dat de Crediteur of Schuld-eysscher op zijn duym mach kloppen* als hy wil; dan heeft de Borghe zynen Schoon-praet **Te veel vertrouwt** / en zijn handt gheleyt tusschen den Hamer en het Ambeelt*.

Eindnoten:

II, 55 In de peeckel laten steecken = in de steek laten.

Op den duym kloppen = op de vingers tikken, hier echter: aanspreken.

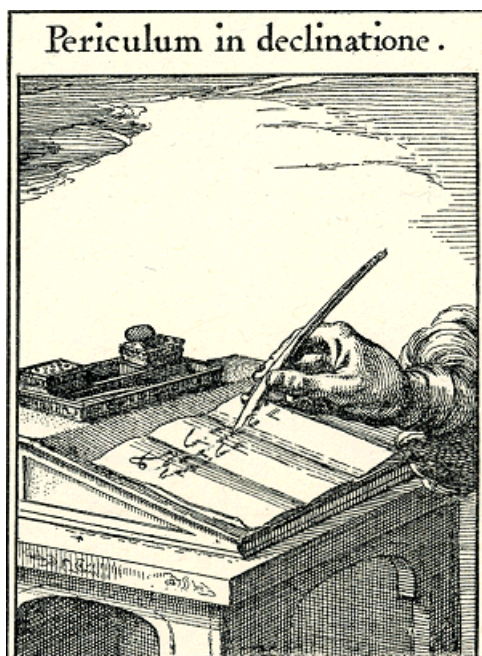
Zijn handt legghen tusschen den Hamer en het Ambeelt = zichzelf in grote moeilykheden brengen. (Vgl. Tusschen den hamer en het aanbeeld hangen = in van alle kanten dreigend gevaar zijn).

LVI Periculum in declinatione*^{II, 56}

DE Secretarissen ende Notarissen en hebben gantsch gheen kommerlijcke Officien ofte Bedieninghen, soo lang als zy geen giften of gaven achten, ende gaen altijdts by de waerheyds linie voort, sonder te wijcken noch ter eender noch ter ander zyden: maer soo haest de Gierigheydt haer herte bedrilt*, soo looptmen van de eene kromme gang in de ander, ende men maect* Heeren Hantschriften na te bootsen, hun Seghelen van de eene brief aen een ander te steecken, valsche Getuyghen te belegghen*: Dan is hun perijckel gheboren, wijckende van de waerheydt tot de loghen, die sonder twyfel wat vroegher of wat laetter van de waerheydt achterhaelt sal worden, als het spreekwoordt seyt:

**Al is de loghen snel/
De waerheydt achterhaeltse wel.**

Dus die hem ghedenckt op den incktpot te gheneeren*, die moeten de koocker* op de rechte zyde hanghen.

Eindnoten:

II, 56 Periculum in declinatione = in de afwijking ligt het gevaar.

Bedrilt = beroert.

Maeckt na te bootsen = bootst na.

Getuyghen belegghen = getuigenissen in rechte aanvoeren.

Hem gheneeren = de kost winnen.

Koker-oorspronkelijk droeg men de inkt in een buisje bij zich, waarin bij het schrijven de pen gestoken werd.

LVII Laet de Kieft* stippen*^{II, 57}

DESE Sinnepop of Emblema is bequaem voor een man die om zijn groote voorspoet ende rijkdom benijdt wordt, seyt met goede reden, *Laet de Kievit stippen, ick heb de eyeren in de hoet*. Dat is te segghen: Laet de benyders kaecken,* ick heb verwurven daer ick wel of varen sal, zy moghen daer op sien*.

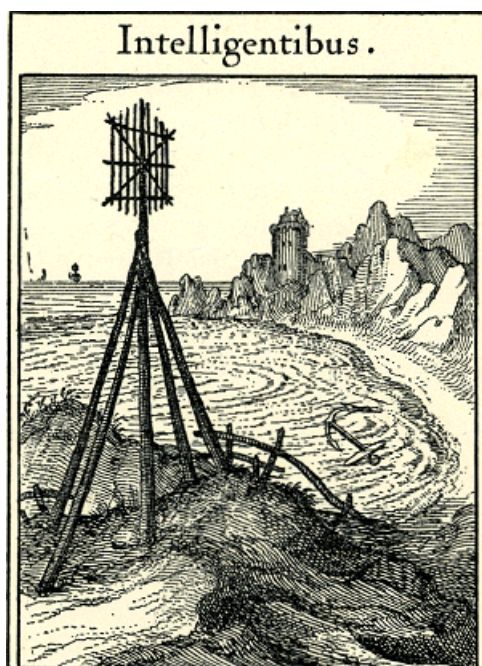

Eindnoten:

- II, 57 Kieft = gewestelijke vorm voor kievit.
 Stippen = pikken.
 Kaecken = kletsen.
 Moghen daer op sien = hebben het toekijken.

LVIII Intelligentibus*^{II, 58}

OP veel hoecken van der Zee worden teeckens ghestelt, datter goede haveninghe* ofte anckergrondt is, om dat de Stuerluyden souden weten waer na te reguleren* om haer Schepen te berghen: maer dat is alleen voor de gheene die hen op de Zeevaart verstaen*; andere souden uyt sulcken teecken niet met allen* mercken: en soo ist voort met alle dinghen. De Rechtsgheleerde verstaet hem op zijn Loyen*: de Medicus op zijn Recepten en Kruyden: de Boerman op zijn landtbouwinghe; en vorder niet veel dat te beduyen is*.

Eindnoten:

- II, 58 Intelligentibus = voor hen, die het begrijpen.
 Haveninghe = gelegenheid om een haven in te lopen.
 Reguleren = richten.
 Hem verstaen op = verstand hebben van.
 Niet met allen = middelned. vorm van niemendal = volstrekt niets.
 Loyen = wetsbepalingen.
 Beduyen = uitleggen. De betekenis is: en verder valt hieraan niet veel uit te leggen.
 De afbeelding stelt voor een 'kaap', een gestel van hout, geraamte van ijzer met daartegen aangebracht scherm van latten of ribben tot landmerk (geleimerk) voor zeevarenden.

LIX Jongh Hovelingh / out schoveling*^{II, 59}

SOO lang een dingh schoon is of tot dienste bequaem, soo wordt het by veel groote Meesters en Heeren groot geacht; maer alst af gaet*, soo verwerpen zy't als een versleten kleedt in de hoeck. Ghelijck als de Ioffrouwen een versche Ruycker van schoone Bloemen setten in het best van haer kamer: maer het duert gheen acht daghen, of zy werpen die op de mishoop. De Heeren leven alsoo met haer veroude trouwe Dienaers, ende met haer schoone Peerden, niet aensiende de trouwe dienst, die hun daer af gheschiedt is.

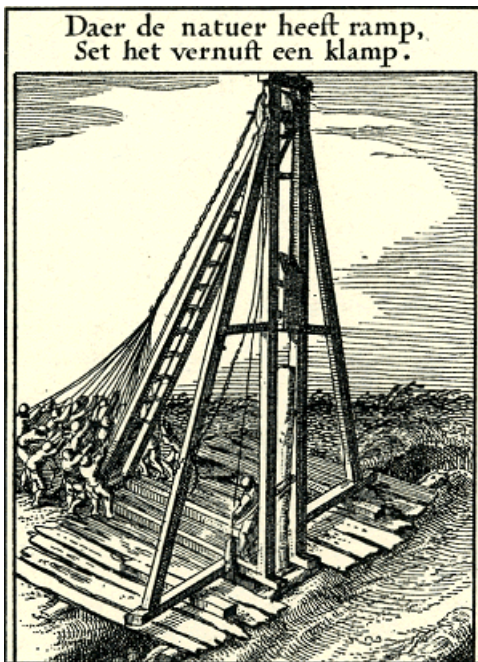

Eindnoten:

- II, 59 Jongh hovelingh, out schovelingh - spreekwoord. Schovelingh (van schuiven) = iemand, die opzij geschoven wordt, verworping.
Afgaen = verminderen in hoedanigheid.

LX Daer de natuer heeft ramp Set het vernuft een klamp*^{II, 60}

DESE Landen hier in Hollandt gheleghen, ende bysonder hier ontrent Amsterdam, hebben dat ghebreck, dat men daer gheen heerlijk* gebouw maecken of timmeren* mach, sonder de grondt dapper* te versorghen met palen daer in te heyen; dan de mensche aensiende de gheleghentheydt* van de plaetse en haven, heeft raet ghevonden met dusdanighen Instrument de grondt vast te maecken, om alsoo daer haer nootdruftighe* wooninghe daer op te setten.

Eindnoten:

- II, 60 Ramp hebben = een ziekte, een gebrek hebben.
 Een klamp setten = fig. een grens aanwijzen, paal en perk stellen.
 Heerlyck = prachtig.
 Timmeren = bouwen.
 Dapper = geducht.
 Gheleghentheydt = gesteldheid.
 Nootdruftig = waaraan men behoefte heeft.

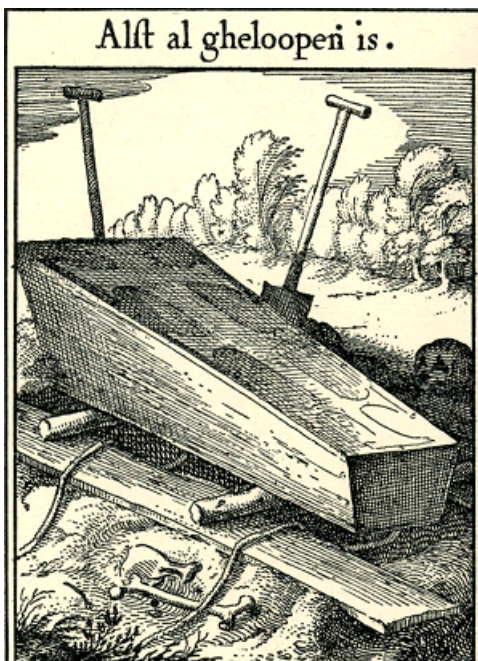
Beslach

Alst al gheloopen is*^{II.} Beslach.

VEEL lieden zijn soo seer bevanghen met gierigheydt, datse haers begheertes gheen eynde en weten: ende soo meer haer goet wast, soo meer wast de winsucht, ende blyven al haer leven daghen slaven van haer ghewoel*, lesen haer ghebedt qualijck, of met onverstandt, **Gheeft ons huyden ons daghelijcks broodt**: Iae al ist al wittebroodt (segghen zy) soo moetter noch wijn by wesen. Ey arme woelwaters, mooght ghy niet wel ghedachtigh wesen een ghedicht, dat in de Lotery ingheleyt* was:

**Ick had veel en sochte meer/
Wat sal't eijnde zijn lieve Heer. Niet*.**

Hoe langhe reckt ghy de daghen uwes levens? wat belooft ghy u selven tijds om het ghewonnen goet te ghebruycken? Een Doodt-kist met een Slaeplaecken sal u beste Kamer worden: en die u ter aerden draghen, sullen segghen: Wat heeft dees man van zijn groote goedt ghehad?

Eindnoten:

II, Beslach.

Alst al gheloopen is = als alles afgelopen is.

Ghewoel = bedryvig streven.

Inleggen (in loterij) = iets als prijs inbrengen.

Niet = niets.

Het derde schock

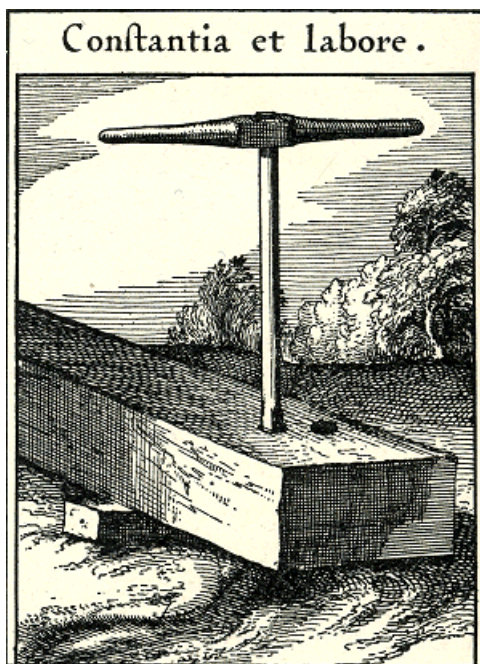
I Wat ist anders als fraey?

EEN Vrouwe, singende Musijcke, ofte spelende op een Luyte, wordt wel ghepresen om 't geselschap te vermaken, van de lichtvoetighe Vryers; dan de verstandige Minnaers, die nae vrienden raet hooren en doen, sullen alsulcke wel hooghelijck (jae in de lucht) verheffen met woorden, dan zy latense een ander trouwen, want **Alte walght**.

II Constantia et labore^{III,2}

De vermaerde Boeckdrucker Christoffel Plantijn*, gebruyct dit woordt by een Passer, die meerder vernufts eyscht dan een Aviger*, en min arbeys; daer om duncket my beter, by dusdanighen grooten Boor (die de Scheeps-timmerluyden een Aviger noemen) gebruyct te worden; die door grooten ende ghestadighen arbeyt, een gat in een Balck maeckt, daer de arbeeyders op de scheeps-timmerwerven by elck gat gheloont worden: te kennen ghevende, dat ghestadighen arbeyt alle dingh verwint; alsoo, datter de neerstighe arbeys-salighe* Man een dobbelen dagh-huer by verdienen kan, en de Luyaert qualijck drooch broodt wint.

Eindnoten:

III, 2 Constantia et labore = door standvastigheid en harde arbeid, het devies bij het bekende drukkersmerk, een passer, van Christ. Plantijn. Diens spreuk luidt meest. al: Labore et constantia.

Aviger = avegaar, een grote boor.

Arbeyts-saligh = arbeidzaam.

III Vroegh meester / laet knecht^{III,3}

DIE voor den tijdt zijn Meester onghehoorsaem is, meenende dat hy wat weet, en slaet den Spaerpot aen digghelen of scherven, willende zijn goet gebruycken, en dat veeltijt in domineren, peert ryden, droncken drincken, dobbelen en spelen; die is dat vergaerde pennincxken quijt eer hy't voelt: soo mach hy dan anderen gaen dienen, of nae een officie staen*, soo het gheluck noch soo goet is: maer meest altijd is voor dusdanighen de Krijgh het voorlandt, en moeten hooren nae het Kalfs vel.

Eindnoten:

III, 3 Staen naer = streven naar, dingen naar.

IV Al safjens* soetjens^{III,4}

DIE een kous (die vast om't been sluyten sal) aentrecken wil, die moet met langsinnigheydt* te wercke gaen, dan soo hy met fortse* of haestigheydt wil voortvaren, sal de hiel daer deur scheuren, en met een ghelapte hose ter feeste gaen: waer by men verstaet, datter veel dingen zijn, die de langmoedige kloECKaert uytvoeren sal, dat de korsele heethoof't met schande sal laten steecken.

Eindnoten:

- III, 4 Safjens = zachtkens.
 Langsinnigheydt = geduld.
 Fortse = geweld.

V Ambitiosa Temeritas*^{III, 5}

MEN vindt lieden soo seer in hooghmoet ontsteeken, datse gheen periculen en willen mercken, voor en al eer zy daer onder ghevelt legghen: onder welck getal te reekenen zijn, die haer begheven tot groote Heeren dienste; jae achten haer selven gheluckigh, als zy van een groot Meester ofte Heere ghegroet worden, ende alsoo onder het ghetal van zijn Panlickers*, 'tzijnder tafelen gaen eten, niet eens ghedenckende dat een Leeuw een Leeuw blijft, al laet hy hem altemet streelen en stroocken van menschen handen, die immers altijd (indien zy haer stuck verstaen*) in ghevaer haers lijfs zijn ende blyven, soo langhe als zy by hem zijn. Dese Sinnepop ofte Emblema heb ick tot Heemstede in een glas ghesien, met dese veerskens:

In sulck perijckel hy hem selven steckt /
Die met zijn overhoofd* speelt / lacht of geckt.

De menschen betoonen haer dwaesheydt nerghens beter aen, dan aen haer reuckelose Eersucht.

Eindnoten:

III, 5 Ambitiosa Temeritas = eerezuchtige roekeloosheid.

Panlickers = tafelschuimers.

Zijn stuck verstaen = zijn zaakjes kennen.

Overhooft = meerdere, gebieders.

Dezelfde voorstelling met dezelfde moraal in: Tpalays der gheleerder ingienen oft der constiger gheesten. Antwerpen, 1556 Embl. 3. (Dit werk is een vertaling van Guillaume de la Perrière, Théâtre des bons engins, 1539).

VI Raeck wel / heb wel*^{III,6}

ALSOO ick niemant in zijn konst wil berechten, schelden noch beschimpen, soo kan ick nochtans (om dese Sinnepop uyt te legghen) niet laten of wy moeten lachen, om die verwaende godwouts* Doctoren, die ses of acht maenden tot Parijs, Padua of Bononia ter scholen ghelegen hebben, haer Promotie (jae veel eer de naem van Esels) gekocht hebben, recht soo de schalcke Professores segghen:

Capiamus pecuniam et remittamus Asinum in Patriam.

Dat is:

Laet ons 'tgelt strijcken / en senden den Esel wederom in zijn Vaderlandt.

Dese lieve Doctoren met haer langhe Tabbaerts, goude Ringhen aen de handen, handelen het Urinael met sulcke verwaentheyd, en oordeelen daer uyt veel stouter, als de oude vervaren* Doctoren souden derven bestaen: die ick in dese myne Commentarien niet eens wil geroert hebben; want dese bekennen selfs wel, dat het onsecker is (om verscheyden voetselen die in elck landt zijn, daer beneffens complexien* der menschen) yet seeckers daer uyt te besluyten.

Eindnoten:

- III, 6 Raeck wel, heb wel - zoiets als: het is maar luk raak.
Godwouts - te vergelyken met ons God- beter 't; ook wel tusshen lidwoord en bijv. naamwoord of zelfst. naamwoord ingevoegd.
Vervaren = ervaren.
Complexie = natuur, temperament, humeur (vochtmenging in het menselijk lichaam).

VII Gheoeffent derf^{f*III.7}

SENECA schrijft in zijn Brieven, *Quem in ipsa re trepidare volueris, ante rem exerceas**.

Dat is:

Die ghy in eenige dingen wilt seecker ende vast doen gaen / die moet ghy daer in oeffenen eer't in't werck komt.

Ghelijck het ryden op schaetsen, dat is een glibberighe gladde gang: maer die't wel kan, het doet dapper wegh spoeden: en al hoe wel het licht om doen schijnt, soo isset nochtans swaer voor die eerst begint te leeren: soo gheeft dit woordt te kennen, en raedt elck een, dat hy hem in tijds moet begheven tot leeren, om in zijn ouderdom te gebruycken, en die de grondt van zijn professie niet en kan, die angst* en hangt* altijd, en derf noch kan niet besluyten wat in een sake best ghedaen of gheseyt is.

Eindnoten:

III, 7 Derf = durft.

Seneca = het citaat is uit Ad Lucilium epistulae morales, XVIII.

Angen = angstig zijn.
Hangen = weifelen.

VIII Doleur non pareille^{III, 8}

DE Broeders van de Bende, die garen de gilde* spelen, zijn wel fraey ghemoet*, soo langh als de beurs noch wel ghespeckt is: maer soo haest die ledigh is, soo zijne daer over seer bedroeft, om dat de Waerdinne niet langer borghen wil; jae datse* ten huysen worden uyt ghestoten, daer zy het Heerschap pleghen te spelen; ende moeten dan t'huys gaen by Wijf en kinderen die van hongher kryten. Dat is:

't Grootste verdriet.

Eindnoten:

- III, 8 Gilde = doorbrenger - De gilde spelen = de gebraden haan uithangen.
 Ghemoet = gezind, gestemd.
 Jae datse = zóó zelfs dat ze.

IX In de rommelingh ist vet*^{III,9}

DE Hollander (en meer andere Natien) bysonder, die grasrijcke weyden hebben, die kernen Botter van de Melck die haer Koeyen gheven, en dat gheschiet met groote rommeling en beweginge, die zy in dusdanigen vat (daer zy de Melck in doen, ende met een stock daer toe dienende) maken, soo dat zy alsoo haer Botter dier verkoopende, groot genot van haer landt trecken. Daer om wort het gebruyct, dat de geen die koopmanschap doen wil, die moet hem in't gewoel vanden koophandel onder de Koopluy begeven, wil hy rijk worden; want by de luyden is de neeringh: En wint de slijckighe voet yet, de asschige voet wint niet.

Eindnoten:

III, 9 In de rommelingh ist vet = het voordeel is waar de menschen zijn, ook wel: in troebel water is het goed vissen.

De voorstelling van de karnende vrouw ook in *De Cleyn Werelt* van Jan Moerman (Amsterdam, 1608), en *Den Gulden Winckel der Konstlievende Nederlanders* van J.v.d. Vondel (Amsterdam, 1613), resp. als Nr. 49 en 50. Vgl. ook nog Otho Vaenius, *Amorum emblemata* (Antw., 1608), waarin op blz 119 een afb.: Cupido melk in een karnton karnende.

X Veeltijds wat nieuws / seldom wat goedts^{III,10}

DE nieuwsgierigheydt des wereldts is soo groot, datmen de menschen voortaan lichtelijck soude diets maecken, dat houte Papegaeyen broodt eten; nu zy soo volkomen houden*, dat de roock van Toeback een lekker dingh is: datse segghen dat zy goet ende medicinael is, om veelderley kranckheden te ghenesen, dat mochte wesen*: maer dat het smaeckelijck is, geloof ick ende de Paep* nimmermeer.

Eindnoten:

III, 10 Houden = overtuigd zijn.

Dat mochte wesen = dat kan er nog meedoor.

Paep = dikwijls wordt in uitdrukkingen 'de Paep' of 'de Papen' gebruikt.

XI Semel non saepe*^{III, 11}

EEN boom wil in zijn joncheydt wel eens verplant wesen, sal niet dan te beter groeyen; maer soo men dat dickwils wilde doen in verscheyden gronden, hy soude in de aerde staen quynen, en soberlijck of niet wassen. Dit is een ghelijckenisse, dat men eens kan huwen met lust en volle liefde; maer het tweede huwelijck wil selden soo wel tieren of ghelucken.

Eindnoten:

III, 11 Semel, non saepe = eenmaal, niet dikwijls.

XII 't Is met segghen niet te doen^{III,12}

DAER zijn veel meer menschen die alle ding weten te doen, en berispen, (jae soo zy meenen, wel souden verbeteren) dan lieden die de handen in het werck stellen, om een fraey, swaer of treffelijck werck met hant en verstant uyt te voeren. Dit mach wel gheseyt worden by Heeren, die de swaerigheydt van de Republijcke op haer hals nemen en uytvoeren; die zijn nimmermeer onbelabt*, onbesproocken noch onbenijdt, van dese handelose* of niet-doende Marckt- ganghers* en Sarck-slypers*.

Eindnoten:

- III, 12 Onbelabt = onbesproken.
 Handeloos = lui.
 Marckt-ganger - in ongunstige betekenis.
 Sarckslijper = straatslijper.

XIII Hoe past u dat harnas^{III, 13}

IN tyden van Oorlogh loopen veel Boeren kinderen in de krijgh en verdienen soldye, leegh gaende met het Rappier op zyde, met de Veder op de hoet; waer door zy verluyen, en willen niet* doen: soo het dan vrede wordt, en haer maentghelt haer ontrocken wordt, soo moeten zy op roveryen, of op ander quade avonture gaen, sullen zy haer behoeftegheyd stoppen: maer andere die de peyne van de Iustitie noch voor ooghen hebben, die begheven haer weder tot den arbeyt, die haer door ongewoonte druckt, tegen dien seytmen: **Hoe past u dat Harnas** / gelijk ofmen wilde seggen, qualijck: maer armoedt dwinght, wat sal ick doen, ick heb anders niet gheleert.

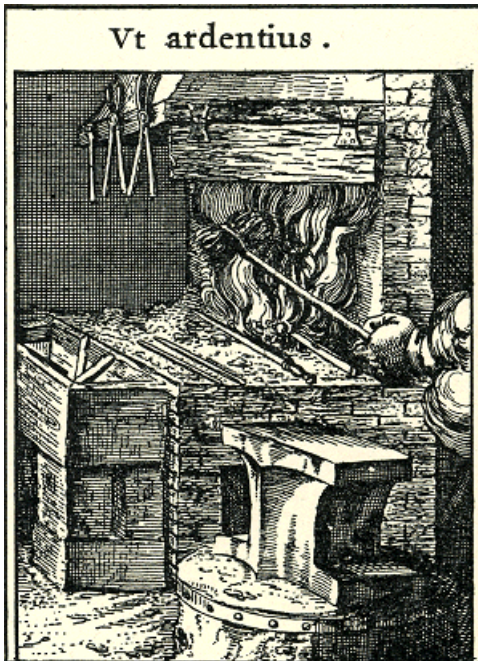

Eindnoten:

III, 13 Niet = niets.

XIV Ut ardentius*^{III, 14}

DESE Sinnepop is wel ghenoech uytgheleyt, voor de ghene die der Minnen acker oyt met onspoet* gheploecht hebben; dien wel bekend is, wat Maledictien ende Vervloekinghen de deuren moeten hooren, die twee goe lieven van den andere scheidt, 'twelck verstreet de Amoreuse Hartekens niet dan een meerder lust ende gheneghentheydt, tot haer selfs jammer, verdriet ende ellendigheydt. Hoe wel het oock mach ghetrocken worden* tot liefde van God en Goods dienste; en tot liefde van wetenschap en Vrye konsten.

Eindnoten:

- III, 14 Ut ardentius = opdat het des te vuriger brande.
 Onspoet = tegenspoed.
 Mach ghetrocken worden = toegepast kan worden.

XV Wie deyts / soo geys*^{III, 15}

EEN naeckkindeken dat met twee Stelten onder zijn voeten op een ronden Kloot wil klimmen: Ist wonder dat sulcke reuckelose toelage met swaren val wil* eynden; daer om ist meest alsoo, wat sonder raet en bedachten oordeel aengegrepen wordt, dat eyndt met berouw en groote ellendigheydt en jammer.

Eindnoten:

- III, 15 Wie deyts, soo geys = zoals je doet, zo gaat het. Saksisch, dicht bij Gronings staand dialect. Wie = hoe, in het nederduits niet ongewoon. De vormen deyts en geys zijn echter niet duidelijk; moet in de s van geys Hoogduitse invloed gezien worden, terwijl dan ter wille van het rijm by deyts de st in ts is omgezet? Wil = zal.

XVI Men vinter meer^{III, 16}

EEN Ionghelingh, staende op zijn rechter voet, slaet met zijn rechter handt aen zijn slincker* hiel ofte hack, een teecken van onbekommertheyt over zijn verlies, hem selven troost, datter noch meer zijn van de selfde alloye, singhende:

*Hebt ghy u lief verloren,
Wat schade hebt ghy daer aen,
Soo kiest daer een ander voren, etc.*

Het waer wel goet dat alle menschen haerselven oock soo troosten, slachtende die van Yperen, die slaen (soo men seyt) het Laecken in de beste vou*.

Eindnoten:

III, 16 Slincker = linker. Het laecken in de beste vou slaen = er het beste van weten te maken.

XVII Postea nullus eris^{III, 17}

HET is in de meeste plaetsen van Duytslandt een ghebruyck, dat de Maechden met blooten hayre gaen, en daer op voor Cieraet dragen een Krans met Bloemen, ofte andere welriekende Kruyden, tot een teecken van eeren, ende onbesproken name en fame: dan als zy haer ontgaen*, en overtreden* door lust* van* Cupidoos preken* en smeecken; soo wortter verstaen, datse haer Kransse met de voet ghestoten hebben: kan met recht gheduydt worden nae luyt deser veersen:

*Omnia si perdas famam servare memento
Qua semel amissa postea nullus eris*.*

Dat is:

Al wat ghy verliest / tracht altijd om u goede name en fame te behouden, want als die eens buyten deure gheset is / soo sult ghy daer nae niet meer in eenigher weerden ghehouden werden. Waer het saeck* dat hier de Banckeroetiers, Overspeelders, Gulsigaerts, Meyneedighe op achten, en overleyden de oneere die hier uyt volght, zy souden haer leven soo lichtveerdigh niet aenstellen*.

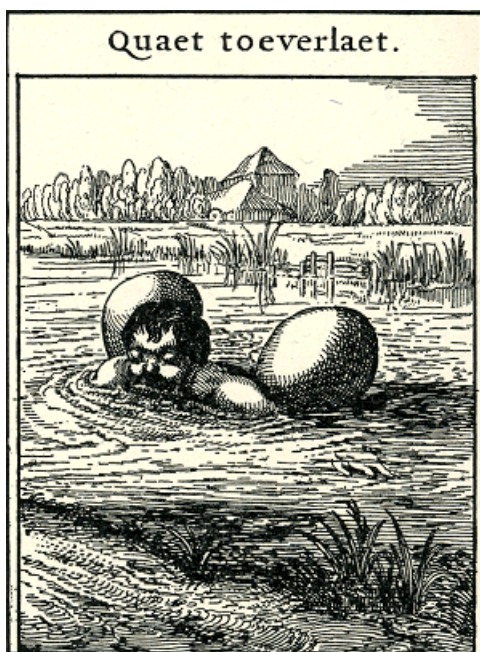

Eindnoten:

III, 17 Haer ontgaen = zich misdragen.
Overtreden = misdoen.
Lust = hartstocht.
Preken = met overreding spreken.
Van =ten gevolge van.
Omnia si perdas - de auteur van dit dystichon is onbekend.
Waer het saeck = indien.
Aenstellen = inrichten.

XVIII Quaet toeverlaet^{III, 18}

SOO wie* hem verlaet op hulpe en bystant die hem van buyten aen moet komen, die bout op een kranck fundament, ende sal hem in den noot bevinden als de Schipper, die wel een goet Tou of Kabel had: maer het lach tot zynen huysse op de solder.

Eindnoten:

III, 18 Soo wie = alwie.

XIX Laetse pompen die kout hebben*^{III, 19}

ALS een Bootsman die een tijd lang by* de Zee gevaren heeft, met neerstigheydt ende opmerckinghe* van Coursen, Stroomen, Diepten ende Sanden, soo veel gheleert heeft, dat hy nu meest al* weet wat de Zeevaart in heeft, soo gheeft hy hem uyt voor Stuerman, en doet niet meer den arbeydt van pompen, winden aen spil, schoot aen halen, ende dierghelijcke: maer set de course op't Compas, handelt* den Graedtboogh op de Son en op de Sterren, ende wint grooter huyr, en doet minder werck: daerom seyt hy, **Laetse pompen die kout hebben/ick heb mijn Rock aen**. Dat is soo veel te segghen: Laet die arbeyden ende swaer werck doen, die hem niet anders weet te gheneeren*.

Eindnoten:

- III, 19 Laetse pompen die kout hebben, ick heb mijn rock aen = die niet beter geleerd hebben moeten pompen, ik ben daar niet voor; ook: die arm is, moet zich maar zien te redden.
 bij = op.
 opmerckinghe = aandachtige waarneming. al = alles
 handelen = hanteren.
 hem gheneeren = zich onderhouden.

XX Nec prodest malis / nec ledit bonos*^{III, 20}

DE Fame vlieght snel, en wort breeder inde vlucht; dan zy verschoont (soo dit woordt sey) noch ontschuldicht den boosen, noch quetst den goeden oprechten niet, al hoe wel dattet hem somtijts wel soo laet aensien: dan 'toude spreekwoort blijft waer:

**Al is de loghen snel
De waerheynt onderhaeltse wel.**

En noch meer: De waerheynt is een Dochter van de Tijdt. Oock: 'tKomt al uyt, dat onder het Sneeu duyckt.

Eindnoten:

III, 20 Nec prodest malis, nec ledit bonos = zij is de slechten niet van voordeel, noch schaadt zij de goeden.

XXI Beter stil ghestaen^{III, 21}

PLINIUS schrijft: *Praestat otiosum esse quam nihil agere**.

Dat is:

Beter ist stil ghestaen / dan hem self moede te maecken met werck/ dat tot gheen nut gebracht mach worden. Want alst kindeken zijn Hoep*; de Vryer zijn Boel*; de Sangsot de Musijcke; de Duyf-houder zijn Duyven; de Iagher de Haes; de Weyman* de Patrijs, langh ghenoegh ghevolght heeft; soo is de Proye niet half soo veel weerd, als de onkosten die hy daer om ghedaen heeft.

Eindnoten:

- III, 21 Praestat etc. is ontleend aan Plinius de jonge, Epistolae I, 9.
 Hoep = hoepel.
 Boel = geliefde (niet in ongunstige betekenis).
 Weyman = jager.

XXII Doorheydt* is arbeydt^{III, 22}

DE jonghe knechtken* hippelen aldus over de koorde, diese in haer eyghen handen houden, ende slingheren die onder haer voeten deur, daer zy soo moede by worden, datse nae haer adem gapen, en dat het sweet by hun aensicht neder loopt: dit is een konste of oeffeningh daer gheen profijt of eere aen gheleghen is; daerom ist doorheydt. Ghelijck Guychelaers*, Aessack-speelders*, Koordt-dansers, en dierghelijcke dinghen meer, als alle konsten daer men sich aen verwondert, ende gheen nut en schaffen tot het ghemeene besten.

Eindnoten:

- III, 22 Doorheydt = dwaasheid.
 Knechtken = jongen.
 Guichelaar = goochelaar, ook: kunstenmaker.
 Aessack-speelder - goochelaar. aaszak = spijszak, daarna ook goochelzak.

XXIII C'est par là qu'elle parle François^{III, 23}

DESE jonghe Weduwen zijn soo angh* van huwen, als men daer teghen haer af* spreeckt, datse schijnen schier een Nonne te willen worden: dan 'ten is dat niet, het is wat anders dat zy dencken, haer ghepronck ende gheprael, haer net gheset doecxken*, haer fier* ghelaet en minnelijck wesen*, 'tstaen voor de Spieghele, haer geparmufeerde kleederen, die spreecken ghenoech, al swyghen zy stil. Het is al Courtoisie, die een trapken hooger als Beleeftheydt staet.

Eindnoten:

III, 23 Angh = bang.

Af = over.

Doecxken = hoofddoek.

Fier = bloeiend.

Wesen = uiterlijk.

Een voorstelling van een vrouw voor een spiegel vindt men ook in Tpalays der gheleerder engienien, Embl. 37.

C'est par là qu'elle parle François. Vgl. P.C. Hooft's brief aan Tesselschade van 8 Mei 1639, waar deze de uitdrukking ook gebruikt.

XXIV Het mist een meester wel*^{III, 24}

HET is niet nieuws inde plaetsen daer men ghewoon is Schaetsen te ghebruycken, dat een Man valt, soo hy de moet heeft dat hy weder op staet, en gaet zijn gangh oft niet gheschiedt en waer: daer men mede te verstaen wil gheven, dat niemand haest om een kleyn ongeval den moet verliesen sal, het zy in zijn Rijckdom, in zijn Reeckeninghe, in zijn Ridderlijke daden, in zijn Amoreusheden: dan moet met den Alchimist dencken, noch eens sal ick dat gaen beghinnen, per avontuere* sal't dan wel zijn gheraect: ende soo het weder den selven gangh gaet, moet men de plaetse veranderen ende soecken onbekende lieden, daer de klokken een andere klanck gheven*.

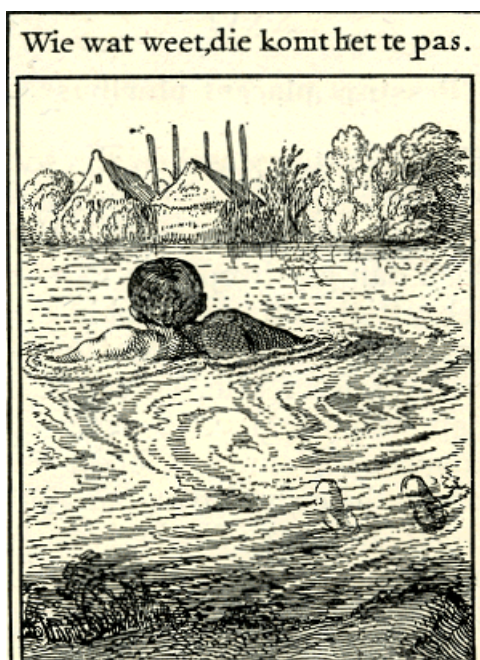

Eindnoten:

- III, 24 Het mist een meester wel = ook aan een volleerde mislukt wel eens iets.
 Per avontuere = bij geval, misschien.
 Daer de klokken een andere klanck gheven = daar men de zaak anders beoordeelt.

XXV Wie wat weet / die komt het te pas

EEN Man swemmende in het water sonder eenigh behulp, dan alleen op zijn wetenschap: gheeft te kennen, wie wat gheleert heeft, dien komt het in den noot te hulpe; de Konst verlaet zijn Meester niet.

XXVI Pessima placent pluribus*^{III, 26}

DE meeste menschen zijn soo ghesint, datse eerlijcke Konsten, goede Ambachten, niet doen dan ghedwonghen van de behoefteghydt: maer dobbelen, droncken drincken, dat noemen zy Recreatie, en een lustigh vrolijck leven; ende zy koopen een kranck hoofd en lamme leden wel dier om gelt. Dit is soo klaer, dat het vorder uytlegginghe niet en behoeft.

Eindnoten:

III, 26 Pessima placent pluribus - het zyn de slechtste dingen, die de meesten aantrekken.

XXVII Duyckt laet overgaen^{III, 27}

HIER mede wordt te verstaen ghegeven aen alle luyden van kleyn vermoghen*, datse haer niet en stellen teghen haer meerder oft overhooft, jae al gheschiedt haer schoon* onghelijck: maer veel eer duycken en schuylen, soo langh* den reghen ende onweder over is, ghelijck dese arme Kramer onder den Hoybergh, op dat zy te beter gherust mogen zijn, ende minder bemoeyenisse, onrust en onghemack te lyden hebben, volgende den aert van een Karper, die eens voor het net gheweest is, laet hem niet vanghen; maer als hy merckt datter onraet van Visschers en Netten by hem is, soo schiet hy met zijn hooft in de grondt, ende blijft alsoo in de modder steecken, tot dat het Net over zijn lijf heen ghesleypt is.

Eindnoten:

- III, 27 Vermogen = macht.
 al schoon = ook al.
 soo langh = zo lang, totdat.

XXVIII Wie weet waer?^{III, 28}

DE woelende neerstige mensch moet altijd doende wesen, spannende zijn netten op alle hoecken van de Wereldt, om Rijckdom te vergaren, die nu de hoogste Santinne hier op aerden wil wesen: dan zy is soo glad als een Ael, die hem wel laet sien en grypen; maer ontwinght hem (door hulp van de Fortuyne) uyt de Gierigaerts handen, en weet niet waerse leyt, of waerse ghebleven is: dan moet de hanghel van neerstigheydt weder uyt in't water, om andere dierghelijcke Visch te vanghen. Dit komt oock voor alle Minnaers van Vrouwen te pas, die gelijcke avontuere loopen*: alle liefhebbers van konstighe Schilderyen, van Bloemen, Hoornkens, Diamanten, Peerlen, en andere luweelen, die met moeyten ghevischt en ghevanghen worden: maer worden meer met sorghe beseten, dan of hun hanghel noyt in sulcke periculeuse wateren ghevischt hadde*.

Eindnoten:

III, 28 Avontuere loopen = een (hachelijke) kans lopen.

Maer worden meer met sorghe beseten, enz. = maar het bezit daarvan geeft meer zorg dan zy zouden hebben gehad, indien hun hengel nooit in zulke gevaarlijke wateren had gevist.

XXIX Terret et trepidat*^{III, 29}

EEN Landtsknecht die op een buyt gaet, maeckt anderen bevreest, die hy over komt*:
maer hy selfs slacht de Haes, die altijd om siet, en is besorcht en vol vreesen, houdt
altijd wacht, op dat hem niemandt en komt verrasschen, ende voelt gheschreven in
zijn ghepeyns ende sinnen:

Quidquid a vobis minor extimescit, major hoc vobis Dominus minatur.

Dat is:

**Wat een minder van u vreest / daer wort ghy van meerder Heere mede
ghedreyght.**

Eindnoten:

III, 29 Terret et trepidat = hij maakt en is bevreesd.
Overkomen = overvallen.

XXX Ick gheeft haer weder^{III, 30}

DEN wereltlijcken handel* ende wandel is den aert van de Spieghel niet onghelijck: want in den Spieghel is niet dan een schijn, het dingh dat ghy daer in sien wilt, moet ghy selfs voor u brenghen: wat personagie ghy in de Wereldt spelen wilt, moet ghy in u selfs vormen. Een Sot, een Courtisaen, een Krijchsman, een goet Ghesel*, een elen* Baes, worden al in den Spieghel ghebootst: maer soo haest zy vertrecken, vergaet haer ghedachtenis, ghelijck of zy daer niet gheweest en hadden: dan een wereldt wijs man schijnt wat deur zijn schriften te willen* overschieten*: maer het is al wint, ende een handt vol Sons.

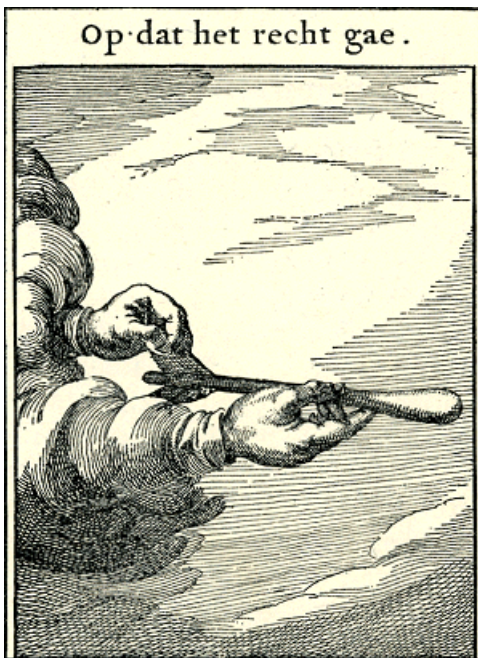

Eindnoten:

- III, 30 Handel = gedrag.
 Goed gezel = vrolijke klant.
 Elen baes = levenslustig iemand.
 Overschieten = (hier:) blijven voortleven.
 Willen = zullen.

XXXI Op dat het recht gae^{III,31}

HET is een werck van een goet Vader des Huysghesins, alzijn doen ende laten daer toe te stueren, dat zijn ghesinde* mach welvarende zijn aen lijf ende aen siele: Daerom betaemt het hem den jongen te leeren, die meer jarigh zijn te rechten*, ende met loon den wel doende te verghelden, op dat het hem ende de zyne wel en recht gae. Soo mach hy dese Sinnepop aldus uytbeelden*, met een hant die de veeren aen een Pijl lijmt, op dat des Schieters konst met een bequaem instrument treffe het wit daer op ghemickt wordt.

Eindnoten:

- III, 31 Ghesinde = gezin.
 Rechten = leiding geven.
 Uyt-beelden = voorgesteld worden door.

XXXII Ad pompam tantum*^{III,32}

DESE Jonckerkens die haer opproncken met Pluymagien op het hoofd, gouden Ketens op zyden kleederen om den hals, vergulde Swaerden op de zyde, zijn de mannen niet die in het oorloogh de vroomheydt* te wercke stellen, en zijnder oock niet nut toe: maer op een Luytken te slaen, een Musijckjen te singhen, dat past haer beter, en in een Processie uyt te munten als een Beeltjen op een stockjen.

Eindnoten:

III, 32 Ad pompam tantum = slechts voor praal geschikt.

Vroomheydt = dapperheid.

Als een Beeltjen op een stockjen - N.v. de Laan verwijst in zijn dissertatie 'Uit Roemer Visscher's Brabbeling' (Utr. 1918), p. XVI naar Breughel's Processie (Museum te Brussel), waar S. Cornelius en S. Antonius worden gedragen.

XXXIII Vlyen weet wat*^{III,33}

VEEL dinghen kunnen gevoeghlyck in een kleyne plaetse ghestout* werden, ende moghen door vlyen hen* stede bequamelijck kryghen; die over hoop gheworpen zijnde, veel ruymte souden beslaen. Desghelijcks machmen veel Questien, Reeckeninghen* ende andere Gheschillen schicken en buyghen, datse soo heel contrarie niet en zijn als zy wel schijnen: Ende een goet Man of twee (die verstandigh zijn) scheyen en vlyen met billickheydt altemet soo veel sware saecken, als seven Schepens doen met het uysterste Recht.

Eindnoten:

- III, 33 Vlijen weet wat = is van betekenis.
 Ghestout - stouwen naast stuwen = bergen in bepaalde ruimte.
 Hen = hun.
 Reeckeninghe = afrekening, afleggen van rekenschap.

XXXIV Hy leut / die't leut / ick en leut naet^{III, 34}

DIT is een Waterlands* Barbarisch spreekwoord, als zy willen segghen: **Hy ghelooft / die't gelooft / ick en ghelooft niet**. Daer om heb ick dit willen ghebruycken by de monstreuse beesten, in de achtste tafel van Asia, geroert door Ptolomeum in zijn Geographia*. Het is wonder dat de Oudtheydt onversocht*, dus langhe daer op gestaen* heeft: maer onse nieuwe Schippers ende Stuerluyden, die nu over al ghevaren hebben, vinden daer af noch teecken noch mercke.

Eindnoten:

III, 34 Waterlands barbarisch spreekwoord - het is zuiver Fries en Visscher's mededeling bewijst dus, dat omstreeks 1600 in Waterland, zoal niet algemeen bij het volk, dan toch nog door sommigen Fries gesproken werd (zie G.J. Boekenooogen, De Zaansche Volkstaal. Leiden, 1897. p. VI. Vgl. voor de uitspraak ook p. CXXVIII).

Ptolomaeus - In diens Geographicae enarrationis libri octo (Keulen, 1597) vinden wij in Tabula octava Asiae omtrent 'monstreuse beesten' niets vermeld. Wel verhaalt Plinius in zijn 'Naturalis Historia', Boek V, VIII, 46 van de Blemmyae in Africa, die geen hoofd zouden hebben, en ogen en mond op hun borst.

Onversocht = onervaren.

Staen op = ergens aan vasthouden.

XXXV Quid Domini facient, audent cum talia fures*^{III, 35}

DE pracht en kovaerdye is hedendaeghs soo hoogh gheresen, dat de menschen haer selven, noch de staet of gheslachte daer zy af ghekomen zijn, niet eens aen en sien: ja willen de Vorst met zijn Edeldom gheene praeeminentie oft voorbaerlijckheydt* laten, in Huysen te timmeren, in kostelijcke Peerden en Coetswagens te beryden by der straten, in Kleedinghe, in Bancketten toe te maken: jae bysonder die luyden, die haer goet niet van erffenisse ghekreghen, maer met woekeren, rooven ende vrybuyten (door ongheoorlofde middelen) te samen gheschraept hebben, ende doen zy't selven niet, soo doen het gewisselijck haer kinderen ofte erfghenamen: ende maecken* met sulcke middelen haers Vaders roof uyt te deelen* aen die gheenen daerse af ghekomen is, dat zijn de armen, die zy het bloedt te keel uyt gheparst hebben.

Eindnoten:

- III, 35 Quid domini faciant, audent cum talia fures = Wat moeten de heren doen als de dieven zo vermetel zijn. (Vergilius, Eclogae III, 16).
 Voorbaerlijckheydt = voorrang.
 Maecken uyt te deelen = delen uit.

XXXVI Goet schimmanschap*^{III,36}

EEN ding 'twelck met verstant ghedaen wordt, dat seyt men: Goet schimmanschap te wesen: ghelijck als yemandt een nau halfde Vlesse met wijn of water vullen wil, sonder storten of plenghen, die set een Trechter op de mont, en giet dan vry toe, het sal wel ghelucken.

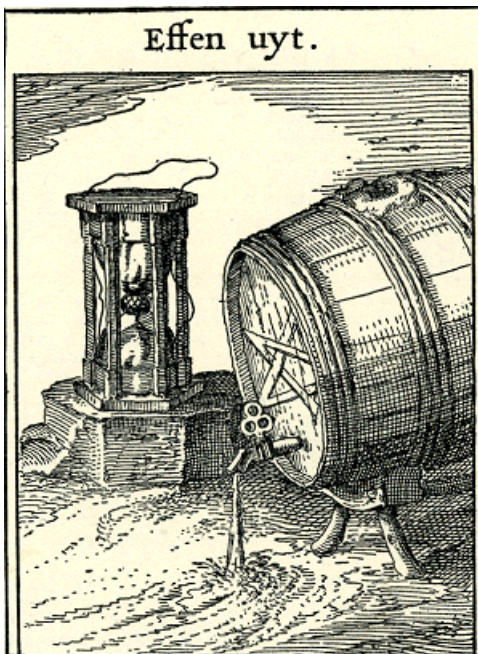

Eindnoten:

III, 36 Schimman = schieman, schipper.

XXXVII Effen uyt*^{III, 37}

DE Quistgoet, die over al de gilde* speelt, mach dit voor een Poppe ghebruycken, om daer door bekent te maecken, wat hy in zijn lever voert: wilt dan soo ghelucken, dat zijn leven en goet ghelijck een eynde nemen, soo is de Koe op de rechter zyde ghevallen*: en soo niet, soo mach hy gaen bidden voor een arm Man, die zijn tijdt* vergist* heeft.

Eindnoten:

- III, 37 Effen uyt = gelijk uit.
 De gilde spelen = de gebraden haan uithangen (Vgl. III, 8).
 De koe valt op de rechter zyde = alles loopt goed af.
 Tijdt = levensduur.
 Vergist = een verkeerde gissing gemaakt ten aanzien van.

XXXVIII Stamus hoc Danai loco*III,38

DE kinderen van dese Landen looten met den anderen, wie zijn rugghe buyghen sal in een ander sittende kints schoot, die met de handen zijn ooghen toe houdt, om dat zijn medeghesel op hem springhen sal, in maniere als men te peert rijdt, ende als hy boven op hem sit, vraeght hy met dese woorden: **Pick, Oly, Graef***, de handt opsteekende, en soo't de Leggher raden kan wat hy opghesteecken heeft, soo moet de Leggher springhen, ende de Springher wederom leggen, tot dat hy't oock weder raden kan: ende de hooghmoedighe Springher moet des demoedighen peert wesen: de woorden beteekenen: **Pick**, dat is: als de Springher een vingher alleen opsteekt. **Oly**, dat is: als hy twee vingheren opsteekt. En **Graef**, dat is: als hy de volle handt opsteekt, buyghende de vingheren nederwaert, ghelijck als men krabt of klout*. Wat machmen hier bequamer mede te verstaen geven, dan dat der Tyrannen hooghmoet ende voorspoet heel los en wanckel staet, altemael hanghende aen een van de naebuer Heeren of getreden* Vassalen, die hem met looden schoenen nae gaen, om tijdt en ghelegghentheydt te treffen en raden* om hem van zijn reuckeloose tyrannye te doen storten, daer by het woordt van Seneca:

*Stamus hoc Danai loco. En volght: Unde illa cecidit, tu me superbum
Priame, tu timidum facis.*

Dat is:

Wy Griecken staen nu in de stede daer de Troyanen uyt ghevallen zijn. O Priame (seyt Agamemnon) ghy maeckt my opgeblasen/ ende vol duchten* saechachtigh.*

Stamus hoc Danai loco.

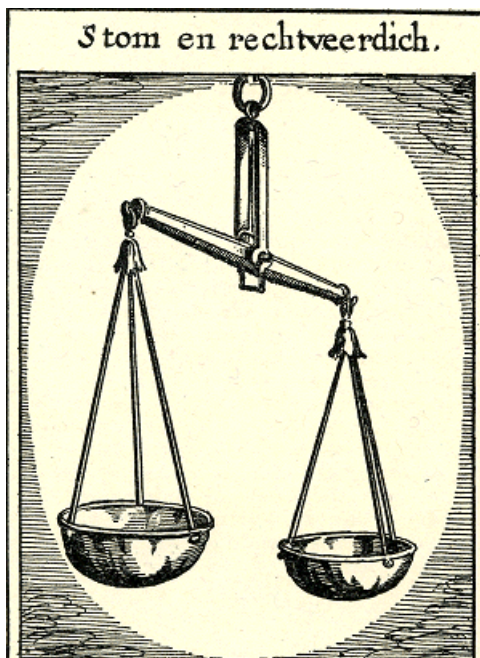

Eindnoten:

- III, 38 Stamus hoc Danai loco etc. Deze en de versregel 'Tu me superbum etc' zijn ontleend aan L.A. Seneca's Troades (vs. 265-66 en 270).
Pik-olie-graaf = oude benaming voor het kinderspel, dat thans gewoonlijk bokbok-stavast heet.
De betekenis der termen is weinig duidelijk.
Klout = krabt.
Getreden = vertrapt.
Raden = beraadslagen, te rade gaan.
Ducht = vrees.
Saechachtich - bang.

XXXIX Stom en rechtveerdich^{III,39}

EEN oprecht effen* man, die in alle zijn handel en wandel rechtveerdigh bevonden is, die en behoeft gheen groote welspreeckenheyd om zijn sake te verdedigen, en bekleeden met een lieffelijck praetjen; Recht moet met* hem recht zijn, sonder daer yet veel om te bewinpelen. Een rechten aert van de Balance*, die ongevalst (sonder aensien van persooene) de rechte wichte toont, ende de waerheydt aen den dagh brengt.

Eindnoten:

III, 39 Effen = gelijkmatig, evenwichtig.

Met = bij.

Een rechten aert van de Balance = met recht het wezen van de weegschaal.

XL Zy micken al* op^{III, 40}

HET is in Walsch-landt een ghebruyck dat de Gildebroeders van de Schutterye, om tijdkortingh aenrechten een Bancket, en alles wat in dat Bancket is, wordt gheschildert op een wit* van pampier, ende in het midden een vergulde Duyvel aen de pen*, daer zy nae schieten met haer Bussen* of Boghen, en elck wat hy raeckt in het pampieren wit, dat wort terstont uyt het aengherechte Bancket hem ghegheven: Maer wie den vergulden Duyvel treft, die wordt ghegheven sulcke somme van penninghen, als daer by henlieden op gestelt wordt. Hier mede willende te kennen gheven, dat het meestendeel van de menschen, trachten al na Rijckdom, al hebben zy haer nootdruft van de Fortuyne bekomen, zijn noch onversaedt, ende worden hoe ouder hoe gierigher.

Eindnoten:

- III, 40 Al = allen.
 Wit = doelwit.
 Pen = uitstekende punt als doelwit in tegenstelling met het platte doelwit.
 Bus = vuurwapen.

XLI Non odit tamen^{III, 41}

DIT is een troostelijck besluit* en opmerckinghe* van alle goede benaude herten, die haer op den Heere vertrouwen, sekerlijck houdende*, dat al wat God den boosen toelaet, om over henluyden te tyranniseren, dattet altemael geschiet tot haren besten, afsnoeyende met het mes van tribulatie*, al de overighe tacken van quade lusten, die de rancken van deughden het sap en voetsel ontrecken soudent: met dit woort *Non odit tamen*. Dat is: **Nochtans haet hyse niet**. Anders wortter wel by gheset: *sic quos diligo*. Dat is: **Alsoo; die ick liefhebbe ofte beminne**.

Eindnoten:

III, 41 Besluit = slotsom.

Opmerckinghe = iets, waarop men letten moet.

Houden = geloven, menen.

Tribulacie = tegenspoed, kommer.

Men vindt de figuur van den snoeier gecopieerd in Zacharias Heyns, *Emblemata* (Rotterdam, 1625), fol. 21 recto.

XLII 'Tis een Boer niet diets te maecken^{III, 42}

EEN Boer meet allemans staet by de zyne; daerom, als hy yemant siet, die wat uyt-munt boven zijn bueren, soo denckt hy dat sulck een die staet niet langhe voeren sal moghen; want hy meent dat nergkens meer mede te winnen is als met saeyen ende dorsschen, ende met Koeyen te melcken; ey arme Kinckel, de Peerden die minst doen, geeftmen de meeste Haver te eten: Practijcke* wint meer in een dagh, als ploeghen ende dorsschen in een heel jaer.

Eindnoten:

III, 42 Practycke = bekwaamheid, schranderheid.

XLIII Soo lang de Roe wanckt*^{III, 43}

VEEL menschen zijn deughdelijck, soo langh zy onder het kruys en verdruckinghe leven: maer als de Roede van den eers is*, soo worden zy luy in den dienste Goods. Ghelijck een Drijf-tol, die niet meer gheslaghen of ghegispt* en wort, die valt haest* in onmacht ende blijft ligghen.

Eindnoten:

III, 43 Wanckt = zwaait.

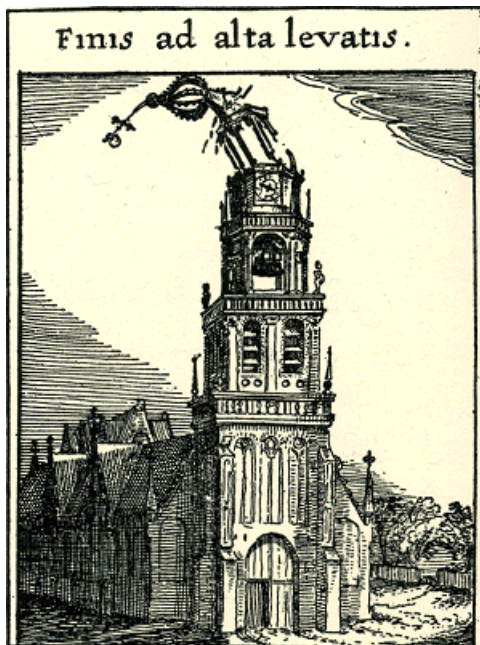
Als de roe van den eers is = spreekwoord: zodra het gevaar voorbij is.

Gispen = met de zweep (gisp) slaan.

Haest = spoedig.

XLIV Finis ad alta levatis*^{III.44}

HOE hoogher gheklommen, hoe swaerder val, is het oude spreekwoord; en daer is niet in dese werelt, of het moet na het eynde loopen: dan als de hooghe*, grootmoedighe* tot op den top zijnder voorghebeelde* hoocheydt ghekomen is in rijckdom, in staet, in vermaertheydt, soo valt hy met meerder ghedruys, en zijn val wordt deur de Fame uytgheroepen ende verspreyt in alle hoecken.

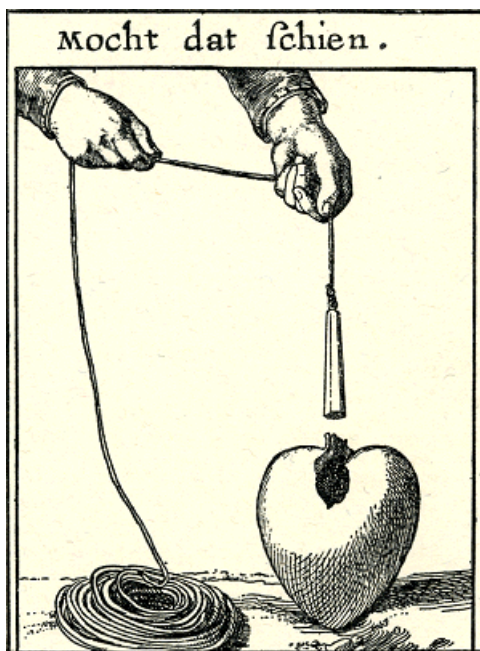

Eindnoten:

- III, 44 Finis ad alta levatis = er is een einde voor de hoog verhevenen.
 Hoogh = trots.
 Grootmoedigh = hoogmoedig.
 Voorghebeelde = zich voorgestelde.
 De toren herinnert sterk aan die van de Oude Kerk te Amsterdam.

XLV Mocht dat schien*^{III, 45}

DE eerste Emblema van D. Adrianus Iunius* schrijft: dat Neptunus, Pallas ende Vulcanus, quamen by Momus*, begheerende sententie* op haer gheschil, 'twelck was, wie van hen drien het beste ende nutste dingh des werelts soude aenwysen: Neptunus bracht een Peert, Pallas een Huys, Vulcanus een Mensch. Momus na zijn aert berispte den Schepper, omdat hy hem gheen tralie op zijn hart ghemaect hadde, dat men mocht klaer beschouwen wat hy daer in verborghen droegh: welke kennisse* hier uytgebeelt wordt by een Dieploot op een Hart, met het woordt: Mocht dat schien: seecker zijnde*, dat men smenschen ghepeynsen niet peylen mach, als de diepte van de Rivieren ende Wateren.

Eindnoten:

- III, 45 Schien = geschieden. Adrianus Junius - Bedoeld zijn Hadriani Junii Medici Emblemata ad D. Arnoldum Cobelium. Euisdem aenigmatum libellus ad D. Arnoldum Rosenbergum (Antverpiae, 1565). Inderdaad behandelt het eerste embleem de sage van de twist tussen Vulcanus, Neptunus en Pallas. Neptunus kwam echter niet met een paard, maar met een stier. In de Fabulae Gabr. Faernis (nr. 92) is het niet Vulcanus, maar Jupiter, die de mens geschapen heeft. Momus = zoon van Nyx (de nacht), bekend om zijn zucht tot vitten. Sententie = vonnis.

Kennisse = oordeel.

Seecker zijnde = daar het zeker is.

De voorstelling van een hart met een dieplood ook in Georgette de Montenay's *Emblèmes ou devises chrestiennes*. (Lyon, 1571), p. 82, die door Anna Roemer Visscher zijn vertaald.

XLVI Vernuftigh* Betweter^{III,46}

DAER zijn menschen seer scherpzinnich, die dicmael over haer vernuft strompelen*, desen lesen de Schrifture averecht, en willen daer ander lieden uyt doen verstaen, datter geensins in gheschreven en staet, of zy soecken sententien* om die Contrevernufden haer tegensprekers* met ydel gheklap over staech te werpen, wat zijn dat anders als steenen of geweer*, om het gevoelen van de deughdelijcke* menschen te quetsen? Ia! maer soo worden zy vermaert: dat is, voor Betweters gehouden, en verkrijgen een eeuwichen naem, niet van goede deughdelijcke vreedsame Mannen: maer van stoute Campioenen en Voorvechters van haer ghesintheydt. Die nu selfs voelen, datse sulcks zijn, die sullen terstont roepen en kryten als maghere Verckens, dat men haer eere te nae gesproocken heeft: maer niemant wort ghequetst dan van hem selven.

Eindnoten:

- III, 46 Vernuftigh = hier wel: quasi-geleerd.
 Strompelen = struikelen, dreigen te vallen.
 Sententien = uitspraken.
 Tegenspreckers = bestrijders, vooral in godsdienstige kwestie.

Geweer = wapen.
Deughdelyck = braaf.

XLVII Tecum habita^{III, 47}

MEN seyt voor een spreekwoord dat niemandt vorder springen mach, dan zijn stock of pols lang is, dus die dan drooch en schoon over sloot, dat is, door de wereldt komen wil, die moet zijn teeringhe schicken* na zijn neeringhe, of soo hy anders doet, sal vallen in sulck water, dat is, ongeval, daer hy niet garen wesen soude, besmullende* zijn naem en faem met een oneerlijck* eynde: 'twelck niet gheschiedt soude hebben, had hy met desen jongeling de sloot overleyt* en ghemeten. Dit woort is uyt Horatio genomen; die seyt: *Tecum habita, ut noris quam sit tibi curta supellex**. Dat is: **Woont by u selven opdat ghy weet wat u huysraet vermach.**

Eindnoten:

- III, 47 Schicken = regelen.
 Besmullen = bevlecken.
 Oneerlyck = oneervol.
 Overleyt = overleggen is hier nog gebezigd in de letterlyke zin van: de polsstok over de sloot leggen.
 Tecum habita etc. is een citaat uit Persius, Satyrae IV. 52 met de betekenis: Woon in uw eigen huis, opdat gij weet hoe karig het gemeubeld is.

XLVIII Elck doecken nae zijn aensicht*^{III, 48}

ELCK maeckt hem toe nae zijne wijze van doen, de Monick met zijn Kap, en de Geck met de zijne, de Landsknecht met een hoet met Pluymen, op dat men niet soude vrughen, wat het voor een quant is: maer dat men het aen zijn uyterlijck ghebaer ende ghestalte lichtelijck soude bemercken, wat herzenen in den Pop* steecken.

Eindnoten:

- III, 48 Doecken = een doek omslaan. Iemand naar zyn aansicht doecken = iemand naar de mond praten. In dit geval wordt echter deze zegswijze letterlijk opgevat, ongeveer: ieder de hoofdtooi geven, die hem toekomt.
Pop = minachtende benaming voor man.

XLIX Kalfjen spaert u hoy*^{III. 49}

HIER siet ghy eenen suynighen aert van de raedsame* Lieden, die de gheglommen Kolen van haer overschietende vier, in een Koolpot smooren, op datse niet soudē vergaen, sonder eenigh nut te doen. Vermanende elck een, zijn goet in tijds te sparen, op dat men in de oude daghen gheen ghebreck soude hebben.

Eindnoten:

- III, 49 Kalfjen spaert u hoy - Bij P.J. Harrebomée, Spreekwoordenboek der Ned. taal (Utr., 1858-'70), I, 331b met de toevoeging: want de winter is nog lang. Aansporing dus tot zuinig overleg.
Raedsaem = welberaden.

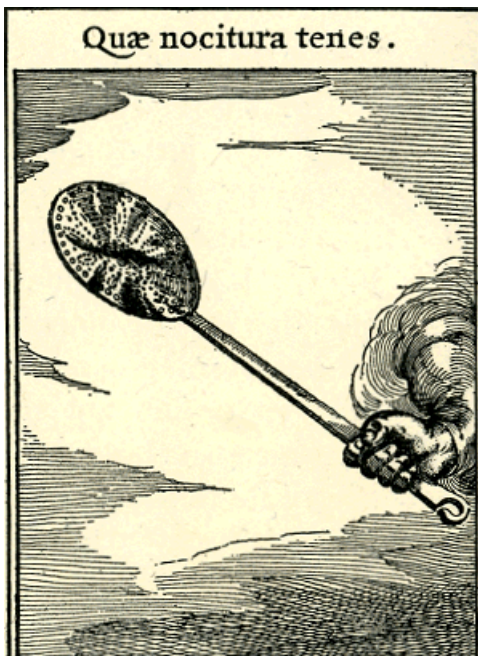
L Quae nocitura tenes^{III, 50}

EEN Schuym-spaen is een galick* ende bequaem* instrument, om alle spyse diemen in Ketels ofte Potten met ruym sop over om* vier hanght, daer mede af te scheppen het verdervende* opwersel ofte schuym, dat door de hitte van het vier boven, ende aen de eene zyde ghedreven wordt. Daer mede willende te verstaen gheven, dat elck Man, merckende in zijn huyshoudinghe eenighe twist, dat hy hem van dien sal ontledighen*, van de gheene die de oproermaeckers zijn, met* die van haer dienste te verlaten*, jae al waren't al schoon Sonen ofte Dochteren, die voor een tijdt versendende in ander lieden dienste ende obediencie, om alsoo het onweder in zijn huys tot stilheydt te brenghen, nae het veersken van Cato*:

Quae nocitura tenes, quamvis sint chara relinque.

Dat is:

Maeckt u quijt u schadelijck / al ist u schoon seer lief en weert.

Eindnoten:

III, 50 Galick = gemakkelijk.

Bequaem = geschikt.

Over om = over, boven.

Verdervend = bedervend.

Hem ontledighen van = zich bevrijden van.

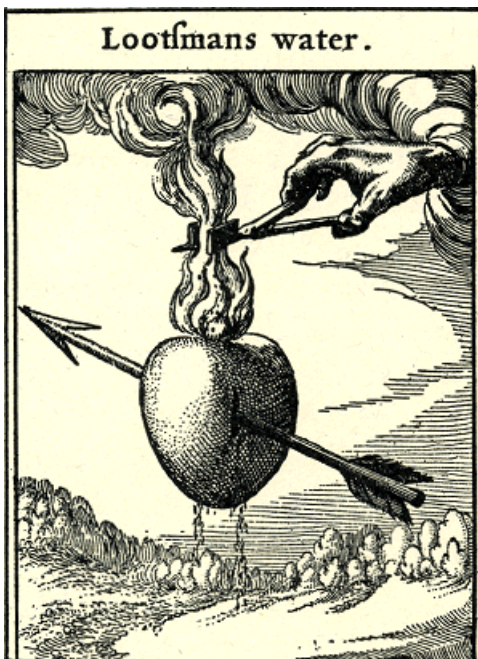
Met = door.

Verlaten = ontslaan, afdanken.

Het citaat is ontleend aan Cato, Disticha. I, 6. De Disticha Catonis is een verzameling moraliserende tweeregelige gedichtjes uit de eerste eeuwen na Christus, vervaardigd door een onbekend auteur en later ten onrechte aan Cato toegeschreven. De gehele Middeleeuwen door is de verzameling als schoolboek gebruikt.

LI Lootsmans water^{III, 51}

HET sal veel lieden vreemt gheven* dat ick dese Sinnepop brenghe op de vryagie: dan voorwaer een goet Schipper, al hoe wel hy verstandigh ende wetende is in zijn neeringhe van de Zeevaert, soo sal hy nochtans op zijn eyghen kunde niet seylen, op alsulcke Zeehavens, daer men Lootsluyden ghewoonlijck is te gebruycken, dan besight benefens zijn verstandt, eens anders ooghe ende voorsichtigheydt. Veel meer behoortmen in de onbedachte jonghe amoreusheyd een Lootsman te vraghen, wat Gronden ende Klippen in de Haven des Huwelijcks te wachten zijn: Dus dan sal't niet seer onbequaem zijn, met een Snuyter, dat is, met ouder Lieden bestier ende raedt, de blaeckerende vlamme der Minnen te besnoeyen, ende brenghen de twee Kapen*, dat is, Liefkens wil ende Vrienden raedt, over een: om alsoo met minder sorghe en beter avontuere* die aen te grypen, om dees Haven inne te seylen.

Eindnoten:

III, 51 vreemt gheven = bevreemden.

De twee Kapen overeenbrenghen = voor 'Kaap' zie II, 58; de stand der kapen moet dus zó zijn ten opzichte van elkaar, dat men de haven veilig kan binnenzeilen.

Avontuer = kans.

Merkwaardig is, dat het devies en een groot gedeelte van de tekst op een geheel andere voorstelling berust, dan de afbeelding geeft.

LII Veel Vlagghen / luttel Botters*^{III, 52}

HET is een spreekwoordt onder de Bootsghesellen, dat wat Schipper veel Vlagghen op zyne masten voert, die gheeft luttel Botters in de Grutten. Desghelijcx ist met dese sobere* Ionckers, die by der straten gaen proncken met veel Dienaers, en in haer Keucken is de Soppe heel magher.

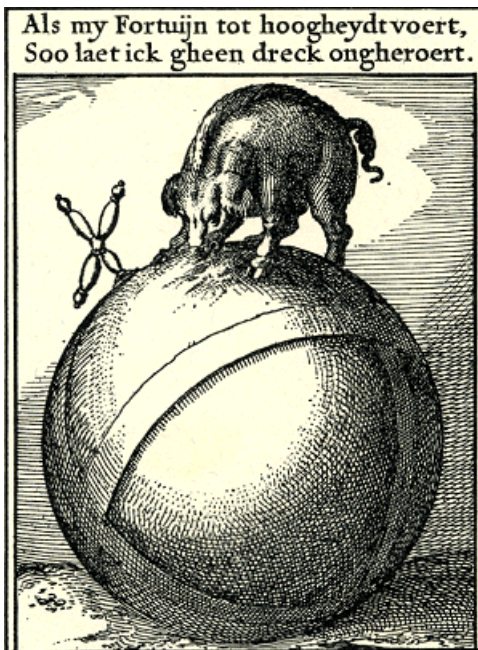
Eindnoten:

- III, 52 Luttel botters = weinig boter.
Sober = armzalig.

LIII Als my Fortuijn tot hoogheydt voert / Soo laet ick gheen dreck ongheroert^{III. 53}

ALS de ellendighe*, arme of onguere* menschen door eenighe avontuere tot Regheringhe of Landt bestuer gheset worden, soo en weten zy niet hoe zy haer teghen yeder man draghen* sullen; roeren het al om, van oude Privilegien of Willekeuren, om haer goede deughdsame Ondersaten te plaghen, soo dat het oude spreek-woordt waer wordt:

**Als niet komt tot yet /
Ist allemans verdriet.**

Eindnoten:

- III, 53 Ellendigh = rampzalig, beklagenswaard.
Onguer = ongunstig.
Hem draghen = zich gedragen.

LIV Och hoe slecht hebt ghy't^{III, 54}

ALS een mensch soo verre komt, dat hy op't vriendelijck willekoom heeten, handt douwen*, omhelsen van zijn Landtsheere; of op jonste* en juyghen van het ghemeene volck hem verlaet, ja of* vertrouwt, die is verre uyt zijn course, om te gheraken tot een ghewenschte Haven van ruste, en veyligheydt. Ende heeft het immer* soo slecht, of hy een gladde Paling by de steert ghevat hadde: want Heeren jonste ende Volcks trouwe, staen soo vast ende onbeweghelijck, als de Weerhaen op de Kercks toren.

Eindnoten:

III, 54 Handt douwen = handdrukken.

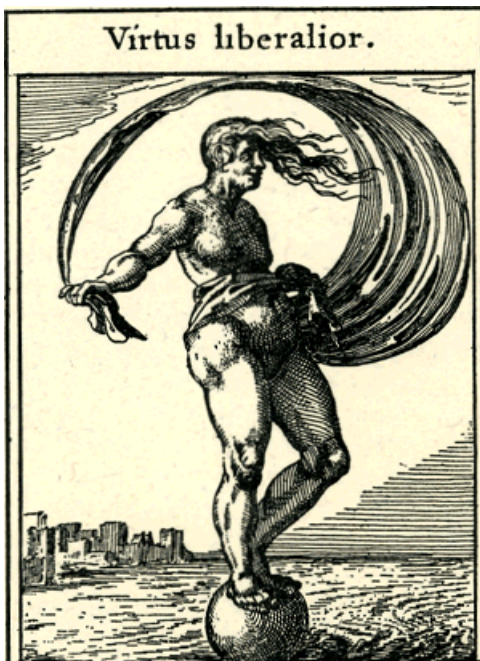
Jonste = gunst.

Ja = hier niet veel meer dan een stopwoord met versterkende betekenis.

Immer = minstens.

LV Virtus liberalior*^{III, 55}

DE menschen die booghen* hoogh van de miltheydt van de goede Fortuyne: maer wat gheeftse? Rijckdom, eere en staet, diese in een ure of kleyne tijt weder wech neemt. Maer **de Deughd is veel milder**; want zy gheeft ghaven, die nimmermeer en beswijcken, als: Wijsheydt, matigheydt, langmoedigheydt, en een vernoecht ghemoet, met alle andere van dierghelijcke aert.

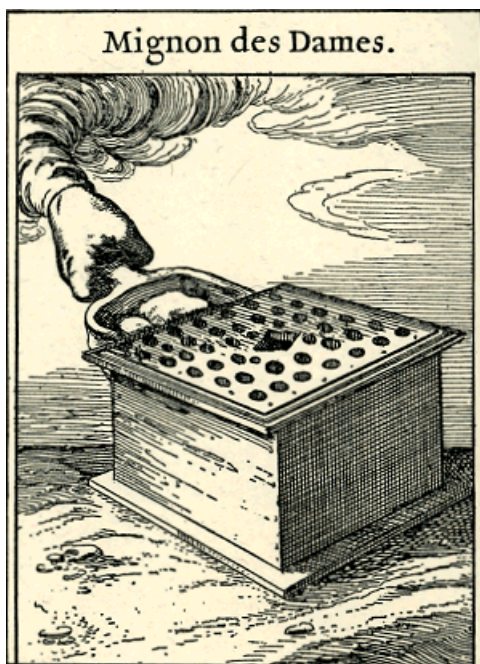

Eindnoten:

III, 55 Virtus liberalior = de deugd is milder.
Bogen van = prijzen.

LVI Mignon des Dames^{III, 56}

EEN Stoof met vier daer in, is een bemint Iuweel by onse Hollantsche Vrouwen, bysonder als de Sneeu-vlocken vliegghen, en de Haghel ende Rijp het lof* van de boomen jaeght: die dan by henlieden de tweede plaetse van gheacht te wesen wil bejaghen, die moet hem stellen* om haer te dienen met een soete boertighe, vermaeckelijke praet, mydende alle dorperheyd* en vilonie*, sonder haer kaeckelen ende snappen te berispen, nimmermeer haer puys pronckende* kleederen te bejocken*; maer al prysen wat zy doen en voortstellen, dan sal hy in haer gheselschap voor een volmaect Courtisaen ghepresen worden.

Eindnoten:

- III, 56 Lof = loof.
 Hem stellen om te - zich opmaken, zetten tot.
 Dorperheyd = plompheid.
 Vilonie = plompheid.
 Puys pronckend = poesmooi.
 Bejocken = bespotten.

LVII Alit non suffocat*^{III, 57}

NIET meer wordt Gierigheydt met Rijckdom ghebluscht, als Vier met Olye: de Gulsigaert, al hoewel hy van drincken dorst krijght, soo sietmen hem nochtans van wijn en bier overluden gaen slingeren by der straten: de Hoveerdighe, wordt met eere, glorie, lof-tuyterye, soo verre verseylt*, dat het hem selfs begint te walgen: de geyle Minnaer, wordt overstolpt door koever* van schoone vrouwen en lamme leden: maer de Geltsuchtighe, weet noch sal weten zijns onversadigheydts eynde, reghel noch mate; latende zijn Erfghenamen de sorghe ende moeyten om te verteeren.

Eindnoten:

- III, 57 Alit, non suffocat = het voedt en verstikt niet
 Verseylt = verstrikt, bekoord.
 Koever = overvloed.

LVIII 't Isser niet in / en 'tkomter uyt^{III, 58}

NOCH in de Viersteen noch in het Vieryser en is gheen vier; maer wordt daer uyt gheslaghen met kracht: soo is in een plomp verstandt oock luttel vernufts: maer krachtighe dwang doet daer dickwils uyt portelen*, datmen niet soude achten daer in bedeckt ende verborghen te wesen.

Eindnoten:

III, 58 Portelen = borrelen.

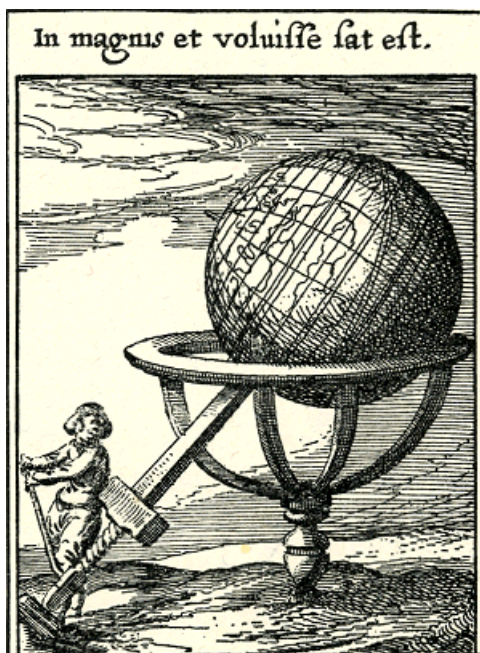
De voorstelling van vuurslag en steen ook bij Paradin, a.w. fol. 16 recto met motto: Ante ferit quam flamma micet (het devies van de orde van het Gulden Vlies).

LIX In magnis et voluisse sat est^{III, 59}

EEN grootmoedigh* ende verstandigh man, die zijn vernuft te werck set in dingen van groote waerden, die van een Idioot* niet verstaen kunnen worden, en bewijst met Reden* dat zijn propositie of voorgheven* voor goet wordt aenghenomen, al en valt dan juyst het eynde soo goet niet als men waent, soo blijft hy nochtans een treffelijck en fraeyer* Man, die sulcke dinghen heeft derven voorgeven, en dat met waerschijnlijcke* Reden vroet* ghemaect, aen die ghene die het oordeel toequam, om aen te nemen voor goet, of te verwerpen voor quaet: want de Oordelaer is altijd meer gheacht, als de Voorghever ofte Ingenieur: daerom hebben wy hier ghestelt de Werelt-kloot op Vysels, met het woordt:

In magnis et voluisse sat est.

Dat is: **In groote dinghen is de wille ghenoeghsaem.**

Eindnoten:

III, 59 Grootmoedigh = moedig.
Idioot = leek.

Met reden = met klem van redenen.

Voorgheven = voorstel.

Fraeyer = bekwaam, knap (geen comparatief).

Waerschijnlijk = waar-schijnlijk met nadruk op waar, dus sterker dan thans.

Vroet maken = aan het verstand brengen.

In magnis, etc = citaat uit Propertius, Elegiae III. 1. 6.

Er wordt hier gezinspeeld op het aan Archimedes toegeschreven gezegde 'Geef mij een plaats waar ik staan kan, en ik zal de aarde bewegen'.

LX Dum vixit / vixit bene^{III, 60}

DESE Sinnepop wijst aen, met een Lijck daer een swart Doot-kleedt over ghespreyt is, en daer op een bosch Sleutelen, met een Brief daer by, die men noemt *Beneficie van Inventaris*, dat is te segghen: Dat niemandt het Sterf-huys wil aentasten* ende de schulden betalen, dan by Beneficie van het Hof, op conditie, soo de Reeckeninghe strecken* mach. Want daer zijn veel lieden, die soo wel leven datse alle haer vrienden onterven, ghelijck Terentius seyt:

Dum vixit vixit bene: sed hi ut scis non multum haeredem juvant.*

Eindnoten:

III, 60 Aentasten = (van goederen of rechten) opvorderen.

Strecken = toereiken.

Het citaat is uit Terentius, Hecyra vs. 459-461. De verzen luiden wel wat anders:

Sane hercle homo voluptati obsequens fuit dum vixit; et qui sic sunt haud multum heredem juvant, sibi vero hanc laudem relinquunt 'vixit, dum vixit, bene'.

Op mijn woord, hij was een man die gedurende zijn gehele leven aan het genot zich overgaf; en zij, die zó zijn, helpen hun erfgenamen al byzonder weinig; voor zichzelf laten zij echter deze lof na: Hij heeft, zolang hij leefde, goed geleefd.

Beslach Daer hebby't al

DIE al gheeft wat hy heeft, die is niet meer schuldigh, hy mach oock voor gheen quaet Betaler of Banckeroetier ghereeckent worden; want alle Wetten (soo wel Gheestelijcke als Wereltlijcke) absolveren sulcken Man: Daerom stellen wij dat hier in het leste van dese Reeckeninghe; ende vaert wel.

Quaeso

Finis.